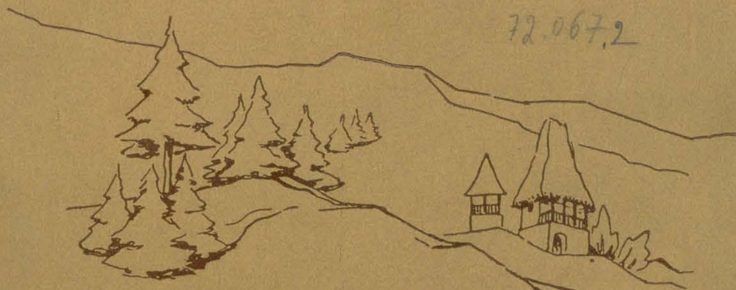
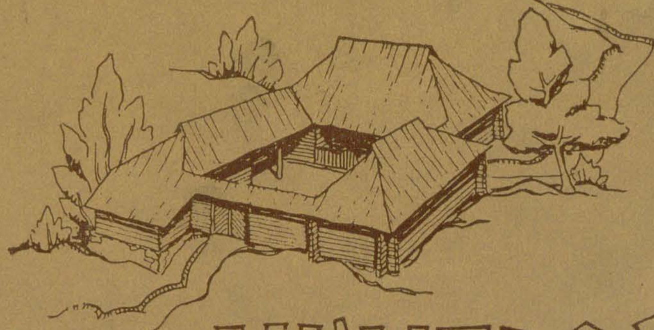
FL. STANCULESCU, AD. GHEORGHIU, P. PETRESCU, P. STAHL

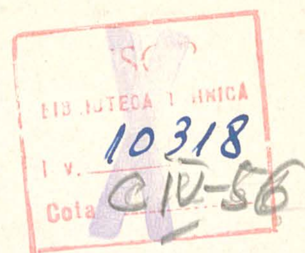
ARHITECTURA POPULARĂ ROMÎNEASCĂ

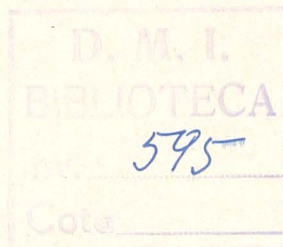

REGIUNEA HUNEDOARA

FLORENA STĂNCULESCU, ADRIAN GHEORGHIU
PAUL PETRESCU și PAUL STAHL

ARHITECTURA POPULARĂ ROMÎNEASCĂ

REGIUNEA HUNEDOARA

EDITURA TEHNICĂ — 1956

Machetarea lucrării:

Arh. ADRIAN GHEORGHIU
Arh. TUDOR OTETELEȘANU

INTRODUCERE

Arhitectura populară constituie una din formele cele mai complexe de manifestare a culturii poporului nostru.

Legată de condiţiile vieţii materiale, arhitectura populară exprimă concepţia de viaţă şi despre frumos a poporului. Îmbinînd armonios, ca şi celelalte arte populare, nevoile practice ale vieţii cu manifestările estetice ale unei puternice porniri creatoare, poporul a dat naştere unei arhitecturi care reprezintă materializarea unui neasemuit simţ al proporţiilor atît în dezvoltarea şi îmbinarea volumelor, cît şi în distribuirea şi accentuarea detaliilor

Arhitectura populară, crescută încet de-a lungul vremurilor şi îmbogăţită prin experienţa şirului necurmat al generaţiilor, este creaţia colectivă a unui mare grup social. Ca şi celelalte creaţii ale poporului nostru — cîntece, port, artă decorativă — arhitectura populară poate să difere de la regiune la regiune, de la vale la vale şi uneori de la sat la sat, prezentînd aspecte corespunzătoare stării economice şi sociale, precum şi originii populaţiei. Măiestria cioplitorilor în lemn şi a zidarilor ţărani, talentul inovator al cîte unui meşter s-au realizat pe linia clară a tradiţiilor, în care condiţiile mediului, influenţele reciproce şi concepţia despre frumos s-au împlinit într-un tot armonios.

* * *

Publicaţiile de pînă astăzi asupra arhitecturii populare romîneşti sînt sporadice şi privesc sumar sau parţial problema.

Mai cunoscute sînt: o culegere de fotografii de cule, case, porţi şi troiţe a lui I. Voinescu, apărută în jurul anului 1920; lucrarea „Case şi gospodării la ţară" a arh. Fl. Stănculescu, apărută în 1927; lucrarea etnografului R. Vuia „Le village roumain de Transylvanie et du Banat" apărută în 1937 şi cîteva articole sau note în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice.

În ultimul timp, problemele privitoare la arhitectura populară au fost introduse în cursurile de Istoria arhitecturii romîneşti ale Prof. arh. Gr. Ionescu, editate în 1950 şi 1954

Volumele de artă populară — cu aspect de catalog — întocmite cu ocazia unor expoziţii sau alte manifestări conţin numai cîteva exemple de arhitectură populară.

Au apărut de asemenea articole în revistele „Arhitectura R. P. R." şi „Studii şi Cercetări de Istoria Artei", cu un caracter mai analitic, semnate de arhitecţi ca Gr. Ionescu, Ad. Gheorghiu şi etnografi ca Gh. Focşa, P. Petrescu, P. Stahl.

Intensa activitate de proiectare arhitecturală şi căutarea unor forme naţionale pentru conţinutul nou, socialist, al temelor de proiectare au făcut tot mai utile colecţiile de fotografii şi desene, ca şi studiile asupra arhitecturii populare. Vechile colecţii şi studii.

s-au dovedit insuficiente, simţindu-se astfel nevoia unei mai ample documentări, a unor prelucrări de arhitectură populară şi a unei mai largi îndrumări în acest domeniu.

* * *

Lucrarea de faţă încearcă să răspundă acestor nevoi şi deschide seria unor caiete documentare care îşi propun să înfăţişeze arhitectura populară romînească din cele 16 regiuni ale ţării, urmînd ca, la capătul acestei serii, unul sau mai multe studii de sinteză să stabilească printre altele şi regiunile arhitectonice.

Scopul lucrării este deci de a face cunoscut şi a pune în valoare în mod sistematic în special pentru nevoile proiectării, fondul arhitectural de pe teritoriul ţării noastre,

Lucrarea în ansamblul ei caută să prezinte sub o formă nouă un material documentar-caracteristic, cunoscut numai parţial şi în cea mai mare parte inedit.

Este vorba de o prezentare a arhitecturii populare romîneşti în cadrul natural şi social-economic în care s-a dezvoltat, pe regiuni şi, în cadrul acestora, pe microregiuni, pe probleme sau pe naţionalităţi.

Pe această cale, lucrarea caută să satisfacă trei obiective:

De a oferi arhitectului proiectant o primă imagine a relaţiilor dintre arhitectură şi condiţiile în care omul trăieşte şi munceşte, ajutîndu-l să înţeleagă creaţia populară. Proiectantul este ferit astfel de o aplicare mecanică, formalistă, a elementelor de arhitectură populară, făcîndu-l să înţeleagă şi să aprecieze spontaneitatea creaţiei populare, proiectarea respectînd astfel şi încadrîndu-se în mod realist în arhitectura proprie a regiunii.

În al doilea rînd, această prezentare deschide posibilitatea unor studii arhitecturale şi etnografice de detaliu — relevee şi analize statistice — mai ample. Aceste studii întreprinse pe unităţi mai mici decît regiunea vor preciza treptat caracteristicile de detaliu ale arhitecturii noastre populare.

Pentru a atinge aceste scopuri, prezentarea unei regiuni cuprinde descrierea multilaterală a regiunii, adîncită atît cît este strict necesar, urmată de înfăţişarea în texte şi figuri a microregiunilor sau problemelor specifice din cadrul regiunii.

Materialul grafic, pornind de la peisajele de ansamblu pînă la detaliile de arhitectură, trecînd prin planuri de sate, de gospodării, de case şi prin elevaţii şi perspective de străzi, case şi acareturi, încearcă să prezinte diversitatea aspectelor sub care s-a dezvoltat arhitectura populară.

În sfîrşit, o astfel de prezentare şi primă analiză a arhitecturii populare romîneşti va putea contribui la sporirea numărului celor interesaţi de problemele creaţiei populare cu alţi cercetători ai manifestărilor de artă populară: literaţi, artişti, tehnicieni, meşteri şi chiar cu marele public, care se interesează tot mai mult de aceste probleme.

REGIUNEA HUNEDOARA

Regiunea Hunedoara s-ar putea numi „ţinutul dintre munţi“, pentru că şesurile ei sînt puţine, mici şi strînse între dealuri şi munţi (fig. 1). Ele se înşiruie de-a lungul a două mari culoare ce se întretaie la Deva:

a) Culoarul Mureşului, care străbate regiunea de la est la vest, el însuşi strîns de mai multe ori în defilee: la intrare, lîngă Teiuş, apoi la Sînta Maria de Piatră, la Branişca lîngă Deva şi la Zam, la ieşirea din regiune.

b) Culoarul nord-sud: Beiuş-Deva-Haţeg, care pătrunde dinspre Cîmpia Tisei pe valea Crişului Alb pe la Brad taie în cruce la Deva culoarul Mureşului şi se prelungeşte spre sud cu lunca Streiului, apoi prin gîtuirea de la Subcetate, cu Ţara Haţegului, de aci peste pasul Merişor, cu depresiunea intramontană a Petroşenilor, iar prin Defileul Jiului, cu Oltenia.

Hotarele regiunii merg deci pe culmile munţilor Sebeşului, Sibiului, Parîngului, Vîlcanului şi Ruscăi, înconjurînd pe la sud culoarul Mureşului, între porţile de la Teiuş şi Zam, şi Ţara Haţegului, cuprinzînd de asemenea masivele Şurianului şi Retezatului.

La nord de Mureş, hotarul regiunii continuă culmile mai joase ale Munceilor, Zarandului, Metaliferi, Vulcanului şi Trascăului.

De la hotarele înalte ale regiunii către şesurile centrale amintite, munţii coboară treptat prin muncei, platforme şi dealuri, acoperind peste 70% din suprafaţa regiunii. La sudul Mureşului, masivele muntoase şi depresiunile sînt mai largi şi mai impunătoare, trecerile mai clare şi de aceea cadrul, în întregime, este mai monumental. La nord de Mureş, munceii Metaliferi, adică ramificaţiile sudice ale munţilor Apuseni — datorită maselor vulcanice — compartimentează spaţiul în depresiuni şi bazine mici prin culmi înguste ori masive izolate; astfel încît peisajul este plin de surprize pitoreşti.

Regiunea Hunedoara s-ar putea numi şi „ţinutul zăcămintelor“ pentru că în cuprinsul ei se găsesc minereuri de fier, în Poiana Ruscă, la Teliuč şi Ghelar, minereuri de aur, mai toate exploatate încă de pe vremea Romanilor. În cuprinsul ei se găseşte cărbune — în valea Jiului, la Petroşeni, Petrila şi Vulcan — apoi cupru, talc, marmură şi piatră de var.

Dar regiunea Hunedoara este ţinutul cu bogată şi frămîntată istorie şi în care astăzi pulsează o nouă şi puternică viaţă. In adevăr, regiunea Hunedoara conţine urmele tuturor treptelor de civilizaţie şi se desenează ca un ţinut de origine a poporului romîn.

Cele două peşteri de la Ohaba Ponor şi de la Cioclovina din platforma Luncanilor marchează aici civilizaţia paleolitică şi desigur nu va fi fost izolată de cea a Peşterii

Muierii din munţii Gorjului. In jurul acestora, dar şi pe Mureş, pe Strei şi la Hunedoara pe Dealul Sîn Pietru s-au găsit urmele civilizaţiei neolitice.

In epocile următoare omul este continuu prezent în această regiune pe aceleaşi locuri aproape, cum arată cetăţile dace de la Costeşti, Piatra Roşie, Faierag, Blidaru, Grădiştea Muncelului. Toate alcătuiau un sistem de apărare pe înălţimi în jurul cărora gravitau aşezările omeneşti. Cetatea de la Grădiştea Muncelului, adevărata Sarmisegetuză, capitala Daciei lui Buerebista şi Decebal, este cea mai înaltă cetate din istoria europeană, la 1250 m.

După războaiele daco-romane din anii 100 şi 106 care s-au purtat în această zonă, deoarece urme de castre romane se găsesc la sudul Cetăţii celei mari de la Grădiştea Muncelului, pe vîrful lui Pătru şi pe Jigorul, — romanii victorioşi au clădit o nouă capitală, a Daciei romane, Ulpia Trajana, în unghiul de vest al Ţării Haţegului, aşa cum arată ruinele din satul numit pînă mai ieri Grădiştea de Haţeg, iar azi, în mod impropriu, Sarmisegetuza.

După anul 271 şi regiunea Hunedoara, mai ales ca zonă centrală a Daciei vechi, a atras o serie de alte popoare în migraţie, ca Pecenegii şi Slavii, care au lăsat diverse urme. Însăşi denumirea de grădişti, care în slavona veche înseamnă cetate, a fost dată în acest timp satelor înjghebate sau existente la poalele sau peste ruinele cetăţilor vechi, dace sau romane.

Timp de o mie de ani, viaţa omenească de aici este ignorată de documente, pînă la 1247, cînd în Diploma Ioaniţilor este amintit voievodul romîn Litovoi, care stăpînea pe atunci Ţara Haţegului şi parte din Oltenia subcarpatică.

Din acest timp sau mai dinainte, se păstrează bisericile de la Densuş şi Strei şi ctitoria de la Prislop a lui Nicodim, venit de la Severin şi de la Tismana.

Dar Evul mediu culminează aci în secolele XVI şi XVII cu Ioan Hunyade şi Matei Corvin, apărători ai regatului contra Turcilor şi de la care rămîne măreţul castel de la Hunedoara pe Cerna, la poalele platoului Pădurenilor, bogat în păduri şi zăcăminte de fier, exploatate încă de pe vremea Romanilor. Şi multe alte cetăţi sau castele, cum sînt Deva, Orăştie, Geoagiu, Alba Iulia, aşezate strategic, dar şi în mijlocul ţinuturilor celor mai bogate, marchează această epocă.

Poporul de ţărani-agricultori şi mai ales de păstori — trăind pe aceste ţinuturi înconjurătoare castelelor feudale — a urcat treptat din nou pe platourile înalte ale Pădurenilor, Luncanilor şi Mărginimii, organizîndu-şi aşezări omeneşti, culturi de culme în terase, livezi de pomi, „odăi“ şi „sălaşe“ pentru păşunea de vară în munte. Aspiraţiile acestui popor în faţa oprimării feudale şi-au găsit concretizarea întîi în revoluţia lui Doja, ale cărei valuri au continuat în Hunedoara încă multă vreme, întinzîndu-se din Banat pînă la Orăştie, iar mai tîrziu, în răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan, care pornind din Munţii Zarandului s-a întins în toată Hunedoara şi în Munţii Apuseni. Din cele zece troiţe comemorative ale acestei revoluţii, şapte sînt în regiunea Hunedoara, iar la Ţebea, sub gorunul lui Horia, odihneşte şi Avram Iancu.

Regiunea Hunedoara este deci ea însăşi o cetate păstrătoare de vestigii şi bogăţii, care datorită reliefului său variat, cu dominanţa munţilor şi pădurilor, constituie şi astăzi o regiune geografico-economică unitară şi bine închegată şi, ca o adevărată cetate, este legată de restul ţării doar prin şapte porţi, relativ uşor de apărat şi controlat.

Spre est: pe valea Mureşului către inima Transilvaniei şi pe la Sebeş către Sibiu; spre sud: pe valea Jiului în Oltenia; spre vest: pe valea Bistrei, pe la Porţile de Fier,

către Banat şi pe Valea Mureşului, pe poarta de la Zam, către Arad; apoi spre nord: pe valea Crişului Alb către şesul Tisei şi Oradea şi în sfîrşit, de la Brad pe sub munţii Vulcanului, peste Abrud, către Cluj. Pe aceste porţi s-au făcut de mult schimburile economice şi culturale.

Mai toate aşezările omeneşti din regiunea Hunedoara sînt citate în acte începînd din secolele XIV şi XV, adică de atunci de cînd există acte, deoarece permanenţa vieţii omeneşti în această parte a ţării, după cum am arătat, este atestată de monumente. Desigur că forma şi structura aşezărilor au rezultat din modul de ocupare al teritoriului şi din relieful, peisajul şi funcţiunile acestuia.

Astfel, în şesurile cu terasele joase, de-a lungul celor două culoare amintite, despădurite şi cultivate cu cereale şi legume sînt cele mai multe dintre satele mari de tip adunat ori compact, în această zonă găsindu-se şi mai toate aşezările urbane ale regiunii, destul de numeroase de altfel. Satele adunate, cu gospodării mai largi sau mai strînse — cu regim închis chiar — de-a lungul unor uliţe neregulate, denotă vechimea aşezărilor.

In dealurile cultivate cu cereale şi pometuri, pînă către munţi, pe firul apelor şi de-a lungul drumurilor, pînă în şes, satele iau forme înşirate pe una sau două linii, cu gospodării mai strinse pe văi şi mai răsfirate pe dealuri. Aceste sate sînt cele mai numeroase, pentru că şi zona dealurilor este întinsă în Hunedoara.

În zona munceilor de la nord de Mureş şi în zona Pădurenilor cu păduri brăcuite, dar cu ogoare, păşuni şi pometuri domină satele răsfirate cu gospodării întinse pe drumuri sinuoase, pe relief accidentat. Tot în această treaptă de relief se găsesc satele formate din crînguri alcătuite din 5—10 gospodării, la distanţe de cîte 500—1 000 m.

Mai în munţi sau pe platformele înalte satele se găsesc împrăştiate chiar pe creste, şi pe suprafeţe de zeci de kilometri pătraţi, cum sînt în munţii Sebeşului: Grădiştea, Măgura, Luncanii, apoi în Munţii Metaliferi: Toteşti, Bulzeştii de Sus şi de Jos, Tomnatecul, Grohotul şi altele. Gospodăriile sînt la distanţe de sute de metri una de alta, circulaţia se face mai mult cu piciorul, cu calul sau cu sania, deoarece chiar şi vara cu sania sau tîrlia se transportă pe povîrnişuri fînul de la „odăi“ şi „sălaşe“, sau recolta ogoarelor de culme.

În Hunedoara deci s-a dus şi se duce o intensă viaţă pe înălţimi, cum arată şi străvechile drumuri de culme, „al oilor“ şi „al sării“, fie în interior, fie în legătură cu exteriorul, pînă departe, în şesul Dunării şi al Tisei.

Arhitectura populară hunedoreană reflectă condiţiile geografico-economice şi istorice ale regiunii. Unitară în schema ei generală, aproape ca şi regiunea însăşi, ea prezintă variaţii de detaliu datorită uşoarelor influenţe pătrunse pe cele şapte porţi ale marii cetăţi, care este însăşi regiunea Hunedoara. De aceea, în interiorul ei, şi datorită mai ales diverselor trepte de relief, peisaj şi funcţiuni, arhitectura se cere a fi analizată pe următoarele microregiuni, pornind de la sud spre nord (fig. 1):

1. *Depresiunea Petroşenilor,* prinsă între cei mai înalţi munţi de la sudul regiunii.

2. *Ţara Haţegului,* şesul triunghiular de la poalele Retezatului înaintînd spre nord pînă la Subcetate, iar spre est şi vest respectiv pînă la Pasul Merişor şi la Porţile de Fier transilvane, la care trebuie să adăugăm bazinul din Retezat al Rîului Mare.

3. *Ţinutul Pădurenilor,* constituit din ramificaţiile estice ale masivului Poiana Ruscă pînă la o linie Teliuc-Hunedoara-Nandru.

4. *Mărginimea,* zona platformelor şi munceilor de la Luncani pînă la Sebeş, sub masivul Şurianului, spre nord.

5. *Şesul şi dealurile Mureşului*, culoarul est-vest al Regiunii, cu penetraţiile sale spre sud, de-a lungul Cernei, Streiului şi Grădiştei.

6. *Munceii Mureşului*, teritoriul de la nord de Mureş, mult compartimentat şi care s-ar putea subîmpărţi în două: bazinul Crişului Alb la vest şi bazinul Ampoiului, cu Alba-Iulia la est.

In acest fel se vor putea localiza şi lămuri mai bine aspectele arhitecturale generale, diferenţierile interioare regiunii şi influenţele exterioare. De asemenea, în cadrul fiecărei microregiuni, ca unitate geografico-economică, se vor putea mai bine defini legăturile arhitecturii cu aspectele social-economice.

Fig. 1. HARTA REGIUNII HUNEDOARA

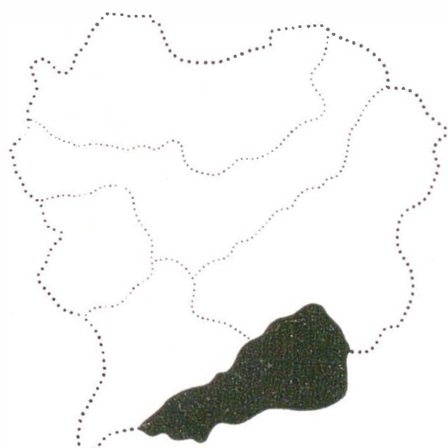

Fig. 2. Depresiunea Petroşenilor.

Fig. 3. Două vechi gospodării cu ocol întărit, depărtate între ele, la poalele Retezatului, la Cîmpul lui Neag.

DEPRESIUNEA PETROŞENILOR

MUNŢII împăduriţi şi cu goluri alpine ai Vîlcanului şi Parîngului, formînd hotarul sudic al regiunii Hunedoara, Munţii Retezatului înalţi pînă la 2 500 m cu poieni şi sălaşe, dar şi cu forme glaciare şi în sfîrşit masivul Şurianului, cu platforme populate, care păstrează ruinele cetăţilor dacice, închid între ei depresiunea alungită de la est la vest şi cu caracter deluros a Petroşenilor (fig. 1).

Bine conturată şi la fel de izolată de restul regiunii Hunedoara ca şi de nordul Olteniei, depresiunea intramontană a Petroşenilor coincide cu bazinul superior al Jiului, cu Jiul unguresc, care vine dinspre est, şi Jiul romînesc, care vine dinspre vest, constituind în adevăr o microregiune. Unite în Jiul propriu-zis, acesta străbate Carpaţii prin pasul Surduc între masivele Vîlcan şi Parîng. Este singura ieşire pe vale din depresiunea Petroşenilor, căci la nord, pasul Merişor care o leagă de Ţara Haţegului este cumpăna de ape între bazinul Jiului şi bazinul Streiului. Drumurile vechi străbăteau această microregiune a Petroşenilor tot de la nord la sud, dar erau peste culmi: fie peste Vîlcan şi Pasul Babei, fie peste Parîng şi drumurile de culme ale Şurianului.

Depresiunea Petroşenilor a fost probabil o bucată de vreme loc de popas în trecerile peste culmi. Populată nu de mult (în acte apar în secolul XV numai Cîmpul lui Neag Petrila şi Maleea), depresiunea se dezvoltă şi-şi conturează aşezări permanente începînd din secolul XVIII şi mai ales în urma deschiderii minelor de cărbuni. Numirile acestor

aşezări: Petroşeni, Paroşeni, Bărbăteni, Uricani, Hobiceni, derivate din numirile unor aşezări mai vechi din Țara Haţegului: Petros, Paroş, Riu Bărbat, Uric, Hobiţa, arată migraţia ţăranilor dinspre Haţeg spre noile locuri de muncă.

Vechile schimburi dintre Oltenia şi Haţeg şi apoi masiva populare din Țara Haţegului în secolul XVIII au atras şi o populaţie din nordul Olteniei, care, ca şi astăzi, aproviziona noile aşezări cu legume, fructe şi chiar cereale.

Aspectul arhitectonic iniţial al microregiunii, caracterizat prin izolarea aşezărilor — sălaşe, stîni, crînguri de gospodării cu „ocol întărit" (fig. 3) — a fost schimbat în scurt timp datorită dezvoltării industriale şi populaţiei noi şi diverse atrase de aceasta. Astăzi în această microregiune se întîlnesc laolaltă o mare diversitate de forme arhitecturale: vechi şi noi — gorjene sau haţegane — vechi reluate şi noi adaptate la cele vechi.

De asemenea în depresiunea Petroşenilor, astăzi, alternează la mică distanţă, uneori chiar se îmbină, aşezările de tip oraş sau colonie: Lonea, Petrila, Petroşeni, Livezeni (în parte), Vulcan, Lupeni, Uricani (nou construit), cu aşezările de tip rural-pastoral, răsfirate în est, mai adunate între Petroşeni şi Lupeni: Livezeni, Iscroni, Coroieşti etc. şi din nou risipite şi cu crînguri de la Lupeni spre vest: Uricani, Hobiceni, Cîmpul lui Neag.

Cîmpul lui Neag, la capătul vestic al depresiunii, la poalele Retezatului, mai depărtat şi mai izolat de şirul de sate de pe Jiul romînesc prin Cheile de la Firiza, păstrează încă şi este punctul de plecare, în această zonă, a arhitecturii gospodăriilor cu „ocol întărit": a gospodăriilor dominant pastorale, construite din lemn, izolate şi de aceea închise. Locuinţa şi toate acareturile, se înşiruie şi se deschid în jurul unei curţi pătrate sau poligonale, completată parţial cu garduri acoperite şi ele (fig. 5—9).

Satele risipite, care treptat au coborît către drumul ce şerpuieşte de-a lungul Jiului, urmele de gospodării cu ocol întărit care se găsesc de la Cîmpul lui Neag pînă la Petroşeni, viaţa economică din trecut puternic dominată de creşterea animalelor, atît oi cît şi vite mari, bogăţia de material lemnos pentru construcţie, indică în adevăr drept tip vechi al gospodăriei în această depresiune tîrziu populată, gospodăria cu „ocol întărit".

Mai tîrziu deschiderea minelor de cărbuni a atras după sine pătrunderea în zonă a unor elemente noi specializate (mineri din Boemia, de exemplu) şi o transformare a vieţii economice. Aceasta la rîndul său a adus transformări în viaţa socială, inclusiv în arhitectură. Pătrunderile s-au făcut simţite în special în estul şi centrul depresiunii. Pe această cale au dispărut gospodăriile cu ocol întărit dintre Petroşeni şi Lupeni.

Totuşi şi astăzi, mai ales între Cîmpul lui Neag şi Lupeni, apar gospodării noi cu „ocol întărit" sub diverse forme, construite din piatră sau cărămidă şi acoperite cu ţiglă. Ele prezintă în special o locuinţă mai mare, pe două nivele şi cu faţada privind în afara curţii, spre drum sau spre lotul gospodăresc-agricol (fig. 10—22).

În zona de la Lupeni spre est şi mai ales între Lupeni şi Petroşeni, datorită întîlnirii în aşezări mai adunate a unor populaţii venite din Haţeg şi din Gorj cu altele mai de departe, s-a născut aci o arhitectură de robusteţa celei din Haţeg şi de proporţiile celei gorjene.

Este vorba de casa hunedoreană cu două camere, cu intrări separate din prispă, înălţată pe un prim nivel cu pivniţe şi cămări, uneori şi cu odăi. Ea constituie un tip ce poate prezenta mai multe forme:

— *Forma dezvoltată în lung,* cu stîlpi simpli de lemn şi pălimar traforat la prispe, pe stîlpi de piatră sau zidiţi la primul nivel, care ascund uneori scara prispei. Este tipul utilizat şi la închiderea uneia din laturile gospodăriilor vechi cu ocol întărit cînd acestea au evoluat sau reconstruit. Exemplele cele mai frumoase se întîlnesc de la Cîmpul lui Neag pînă pe dealurile opuse Lupenilor (fig. 16—20).

— *Forma mai puţin dezvoltată în lungime,* dar de aceeaşi compoziţie în elevaţie. Nivelul inferior prezintă uneori plinuri parţiale şi ante (fig. 28, 29).

— *Forma specifică Văii Jiului,* cu întreaga faţadă zidită: la nivelul inferior stîlpi, uneori ante, drepte sau arcuite; la nivelul superior stîlpi cu capiteluri simple şi uneori arce de mică săgeată (fig. 23—27).

Un tip, de asemenea specific, este cel al casei de plan hunedorean, căreia i se adaugă un foişor, întotdeauna în axă, acoperit în două ape avînd doi stîlpi. Acest foişor poate fi adăugat fie casei înalte — şi atunci este aşezat pe doi stîlpi zidiţi (fig. 33—36) — fie casei mai joase — şi atunci prezintă un gîrliciu la pivniţă.

Tipul de casă joasă cu stîlpi şi arcade pe întreaga faţadă, sau numai pe o parte a ei, este curent în întreaga depresiune (fig. 30—33).

Tipul de casă joasă veche, de lemn, cu prispă, fără pălimar, eventual cu o cămară ieşită pînă la nivelul stîlpilor, se intîlneşte din ce în ce mai rar.

În concluzie, arhitectura depresiunii Petroşenilor este bogată în exemple de adaptare a noului la vechi şi reciproc, şi de prelucrare într-un tot organic a unor influenţe din Gorj şi din Ţara Haţegului. Nu s-a adoptat din Gorj cioplirea stîlpilor şi grinzilor, pentru că aci, în lemnul de brad, nu se pot realiza detaliile ce se obţin în lemnul de stejar din Gorj, dar şi pentru că aproape întreaga arhitectură hunedoreană se opreşte la exprimarea formei constructive. A rezultat de aici evidenţa proporţiilor, robusteţea şi în acelaşi timp eleganţa formelor şi elementelor de arhitectură, precum şi varietatea volumelor.

Fig. 4. Vedere generală asupra satului Cîmpul lui Neag sub masivul Retezatului.

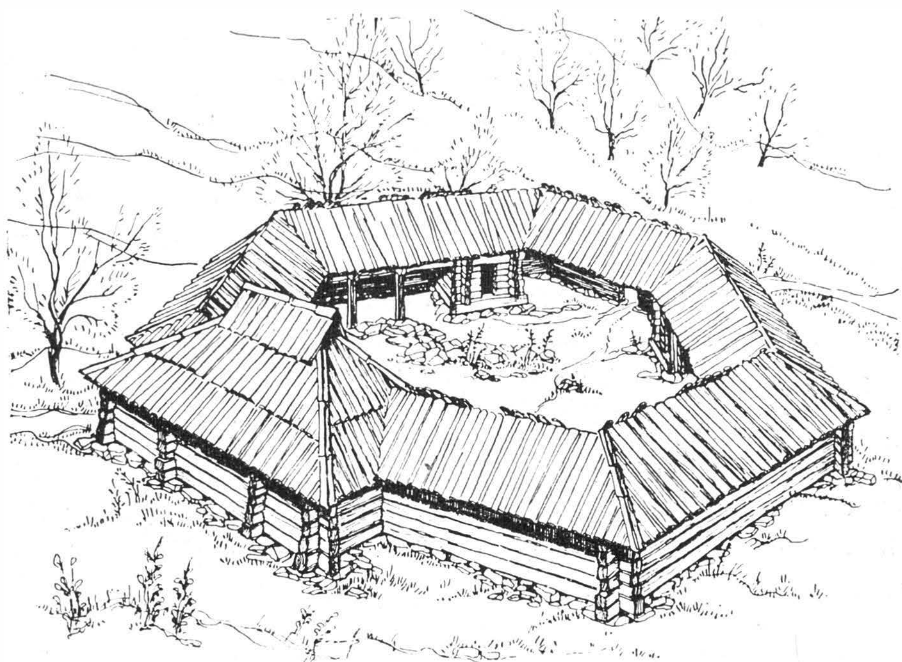

Fig. 5. Stîna octogonală de la Firiza, în aval de Cîmpul lui Neag. Stînile sau sălaşele din munţi coboară uneori pînă la malul Jiului. Ele au evoluat către gospodăria pastorală cu ocol întărit.

Fig. 6. Gospodăria lui Vasile Gurlupan din capătul de vest al Cîmpului lui Neag. Acareturile şi gardul au acoperişul de aceeaşi înălţime, singur acoperişul casei se înalţă mult deasupra.

Fig. 7. Gospodăria veche cu ocol întărit a Mariei Magoatcă din Cîmpul lui Neag. O intrare întărită dinspre şosea şi o ieşire ascunsă între clădiri, spre deal, la păşuni.

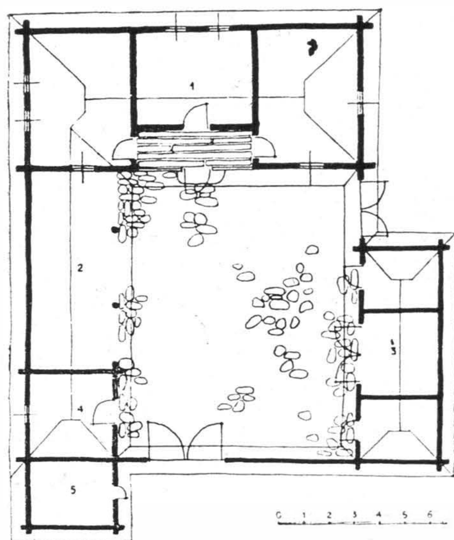

Fig. 8. Planul gospodăriei Mariei Magoatcă: 1 — casa de locuit; 2 — şura; 3 — grajd şi magazii; 4 — magazie; 5 — cocină.

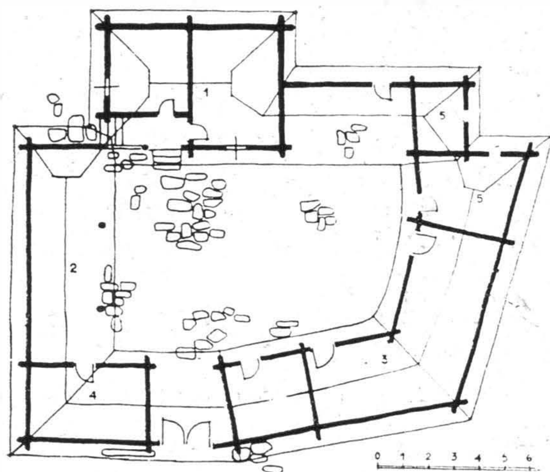

Fig. 9. Planul gospodăriei lui Vasile Gurlupan: 1 — casă de locuit; 2 — şura; 3 — grajd şi magazii; 4 — magazie; 5 — cocină.

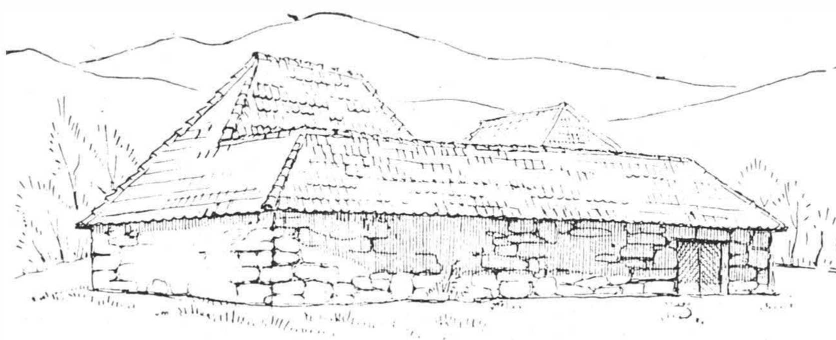

Fig. 10. Gospodărie cu ocol întărit, în mijlocul parcelei, construită din piatră şi acoperită cu ţiglă, la Uricani, Pavilonești.

Fig. 11. Gospodărie cu ocol întărit construită din piatră şi lemn, la şosea, între Uricani şi Hobiceni.

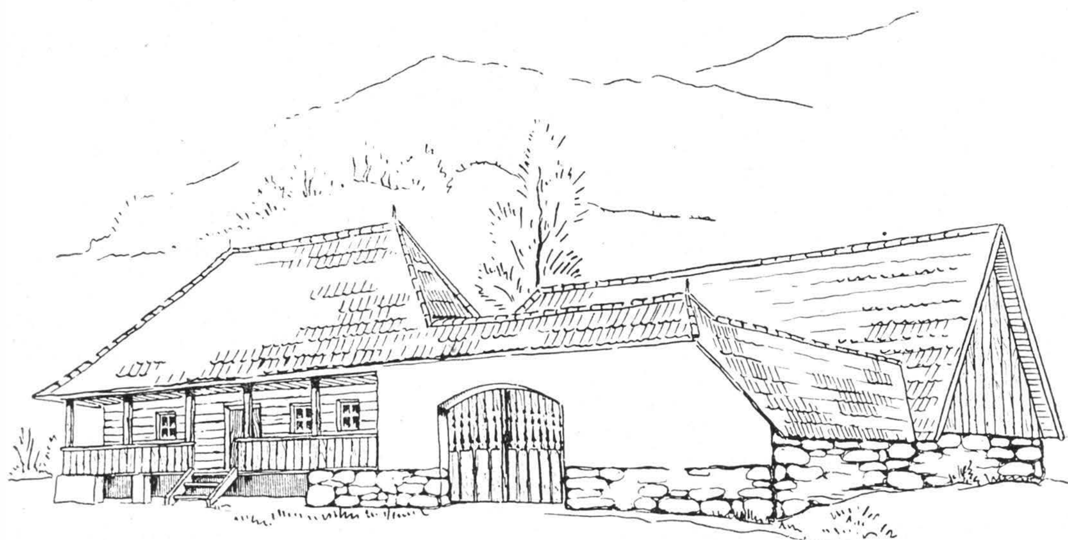

Fig. 12. Gospodărie cu ocol întărit, situată la ieşirea de vest a Lupenilor. Din zidărie de cărămidă şi piatră, acoperită cu ţiglă, are locuinţa cu faţada întoarsă spre exterior, asupra lotului agricol. De pe prispă se coboară şi pe lot şi în curtea interioară.

Fig. 13. Gospodăria cu ocol întărit, cu plan redus, de vechime mijlocie, a Ilincăi Dudoca de la Udricani-Pavilonești. Cu spatele la șosea și curte interioară foarte mică, fațada locuinței este îndreptată către restul parcelei, spre Jiu.

Fig. 14. Gospodărie cu ocol întărit, între Uricani și Hobiceni. Fațada la șosea.

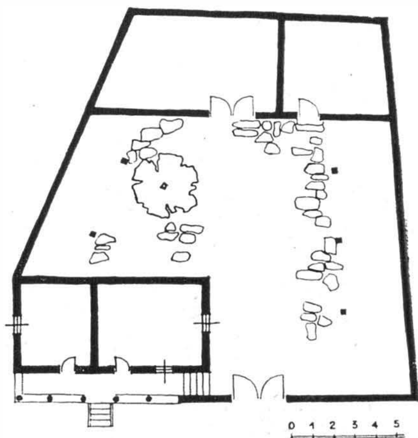

Fig. 15. Planul gospodăriei de la ieșirea de vest a Lupenilor. Cu spatele la șosea, se intră întii pe lot și apoi în gospodărie.

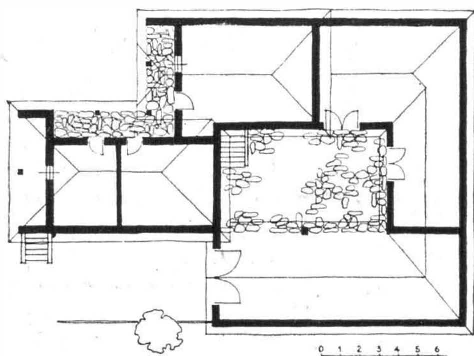

Fig. 16. Planul parterului gospodăriei cu ocol întărit, dintre Uricani și Hobiceni, cu intrare în curtea interioară prin șură.

Fig. 17. Gospodăria lui Nicolae Şerban de la Cîmpul lui Neag. Ocol întărit de tip vechi, cu casa de locuit nouă, pe două nivele şi faţada la şosea.

Fig. 18. Faţadele. Lungimea faţadei a fost dictată de lungimea laturii vechiului ocol întărit. O scară acoperită în polată, pe faţada laterală, duce la prispa etajului.

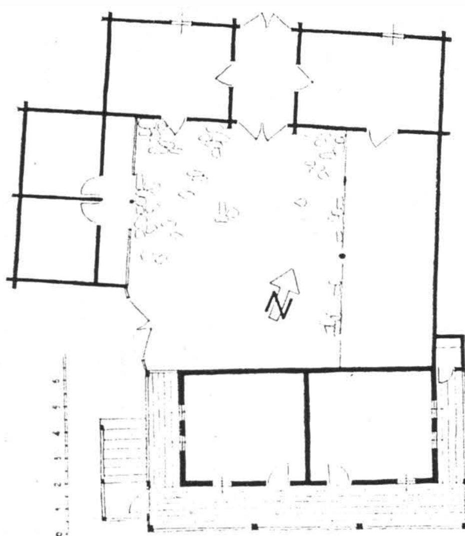

Fig. 19. Planul. Intrarea în ocolul întărit se face pe colţ, între casa nouă de locuit şi cea veche, transformată în încăperi auxiliare ale gospodăriei — cămări, şopron etc.

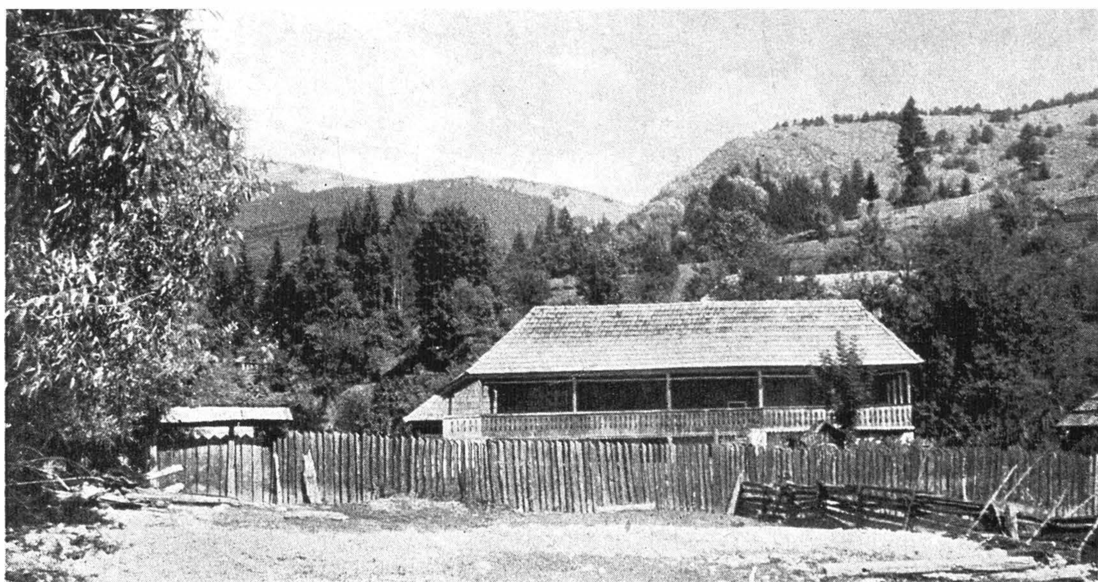

Fig. 20. Casă dezvoltată în lungime, pe două nivele, la Cîmpul lui Neag. Prispa parterului cu stîlpi de zidărie, cea a etajului cu stîlpi de lemn și pălimar traforat.

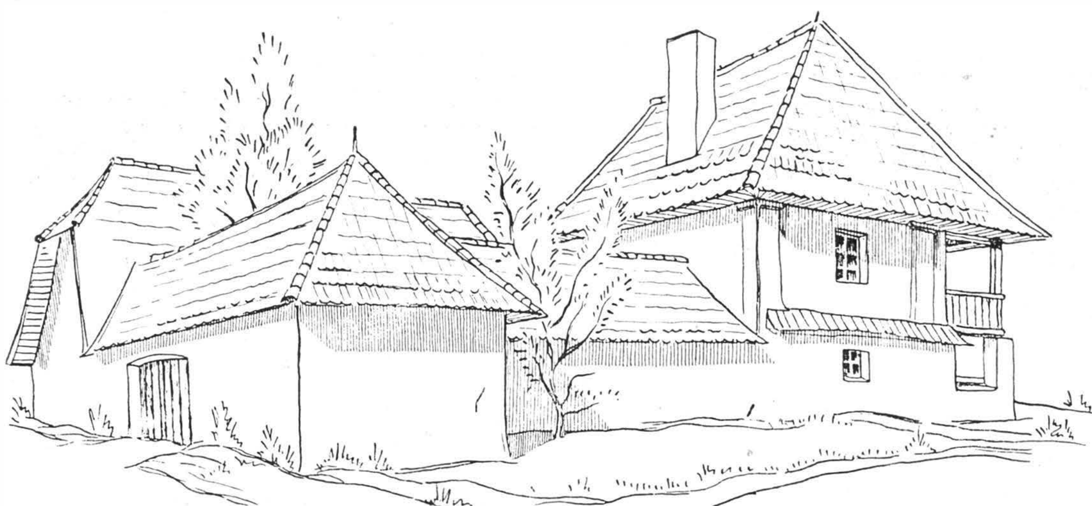

Fig. 21. Gospodărie nouă cu ocol întărit, pe dealul Barbonilor, cu fațada casei întoarsă în afară, îndreptată spre vale.

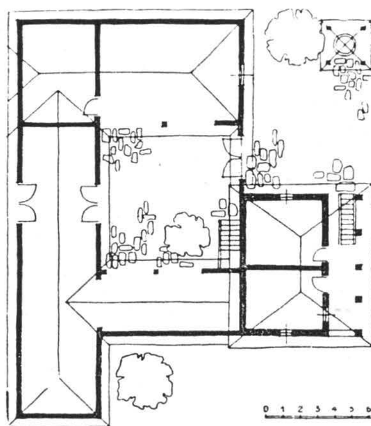

Fig. 22. Planul gospodăriei de pe dealul Barbonilor între Uricani și Hobiceni.

CASĂ ÎNALTĂ CU PRISPĂ (pe stîlpi sau arcade de zidărie)

Fig. 23. Scheme de elevații des întîlnite la Paroșeni, Iscroni și Lupeni.

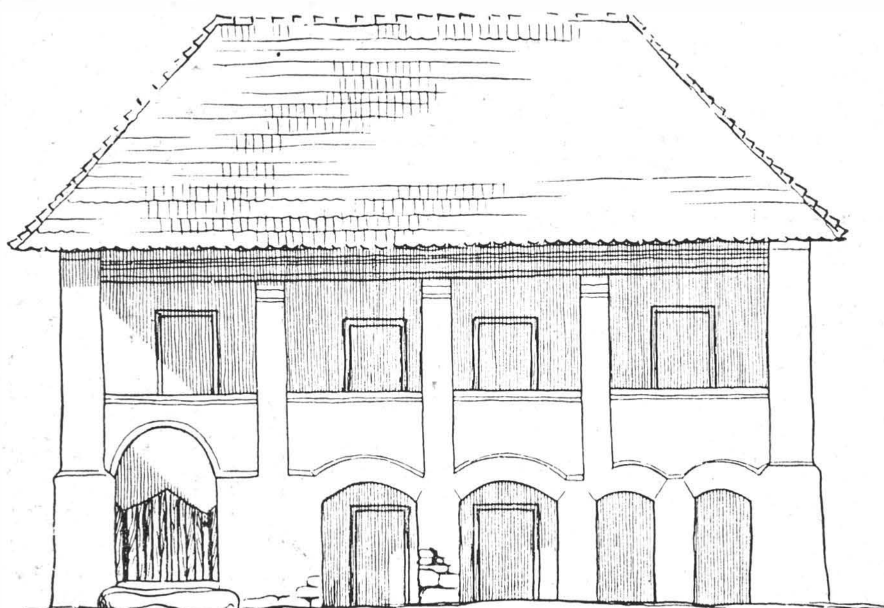

Fig. 24. Casă veche la Paroșeni. Pilaștrii dintre arcadele parterului se continuă peste pălimar cu stîlpii prispei de la etaj. Intrarea printr-o arcadă ce se înalță în pălimarul zidit.

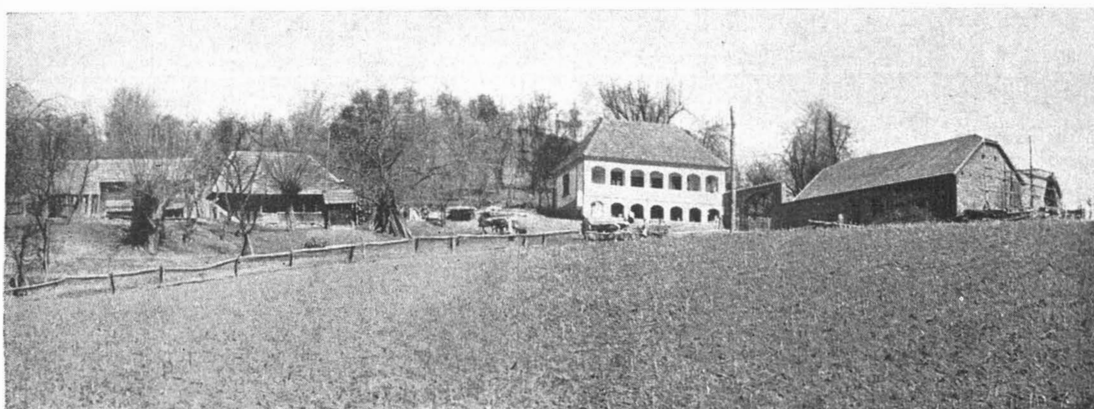

Fig. 25. Casă nouă dezvoltată în gospodăria veche a minerului Prodan pe gruiul Aninoasei. Prispe cu arcade la ambele nivele. O singură arcadă înaltă, în capătul prispelor, dă acces la etaj.

Fig. 26. Casa lui Alexandru Morar din cătunul Coaste pe dealurile Livezenilor. Arcadele prispei superioare pe stîlpi cilindrici; la parter bolți în arcuri joase.

CASĂ ÎNALTĂ CU PRISPĂ (pe stîlpi sau soclu)

Fig. 27. Casă înaltă la Cîmpul lui Neag, pe stîlpi zidiţi, cu scară interioară; la prispa etajului, stilpi de lemn şi pălimar traforat.

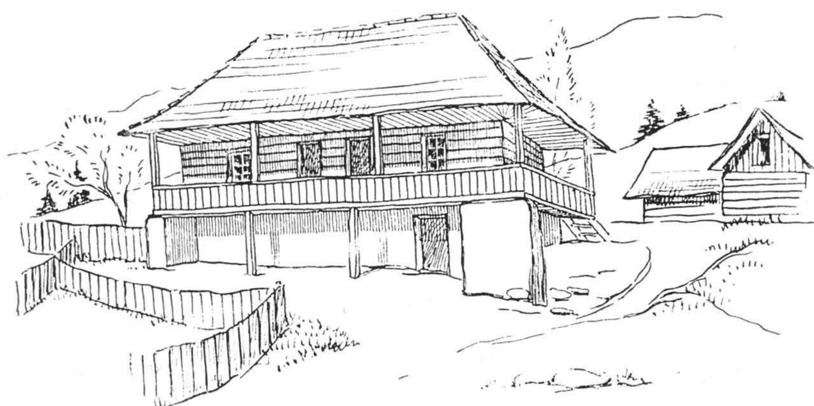

Fig. 28. Casă cu prispa pe două laturi la Cîmpul lui Neag. Intrarea în capătul prispei ca în Oltenia.

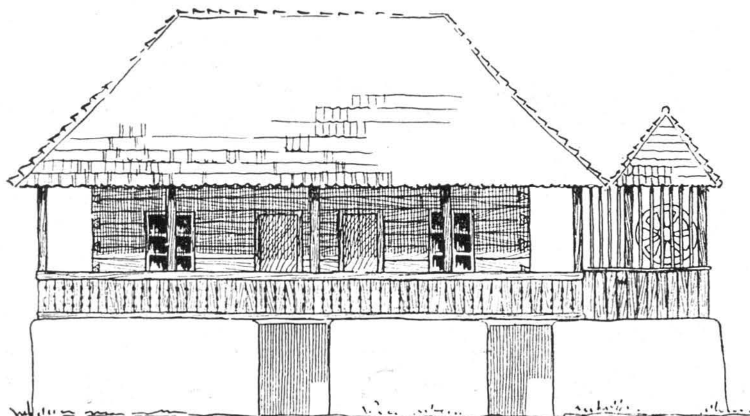

Fig. 29. Casă la Cîmpul lui Neag, pe soclu plin, cu fîntînă închisă şi acoperită, legată cu prispa.

CASĂ JOASĂ CU PRISPĂ

FIg. 30. Casă joasă la Cîmpul lui Neag. Prispă cu arcade de paiantă pe stîlpi de lemn și cu pălimar zidit.

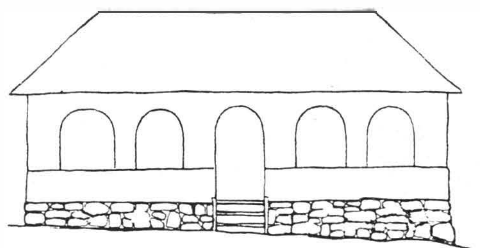

Fig. 31. Casă joasă cu arcade zidite, la Cîmpul lui Neag.

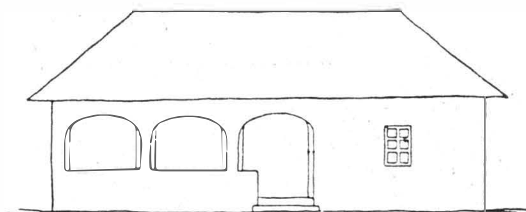

Fig. 32. Casă nouă cu prispă parțială pe arcade și stilpi zidiți, la Cimpa.

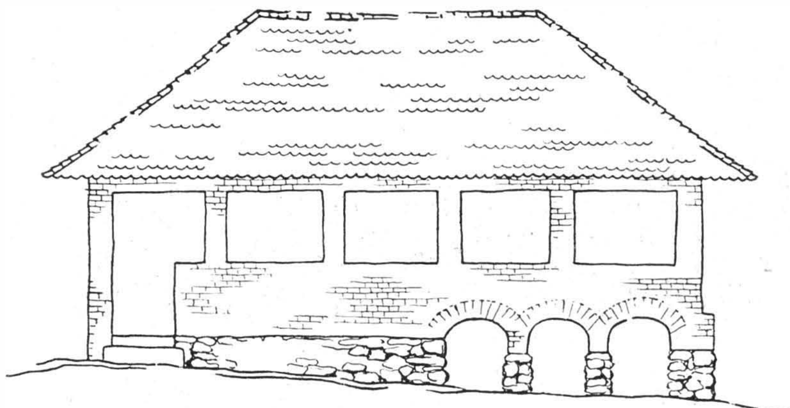

Fig. 33. Casă în construcție de piatră și cărămidă pe gruiul Aninoasei. Buiandrugii de cărămidă așezată pe două corniere.

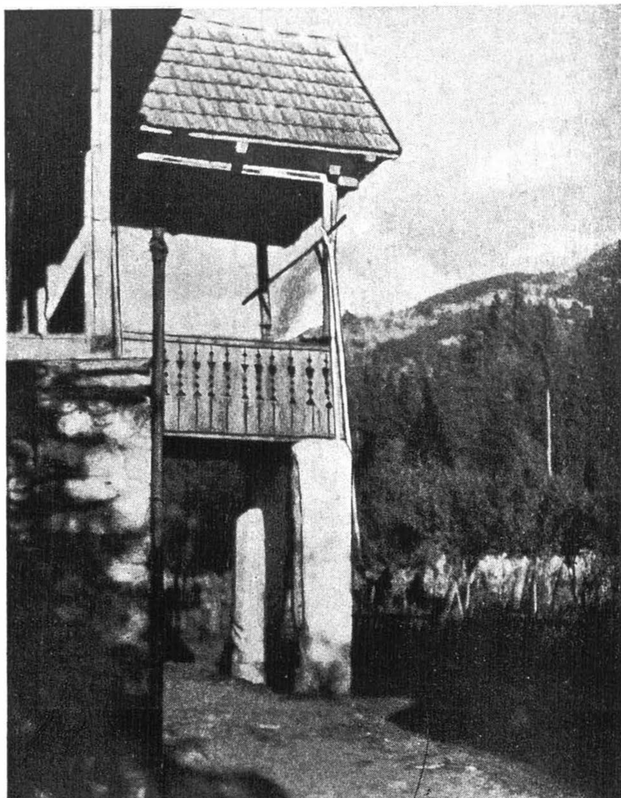

Fig. 34. Foișor înalt pe stîlpi zidiți la Cîmpul lui Neag.

Fig. 35. Casă înaltă la Cîmpul lui Neag. Prispa de lemn pe două laturi și foișorul, pe stîlpi de zidărie.

Fig. 36. Casă joasă la Cîmpul lui Neag cu foişor pe soclu cu gîrlici; adaptare mai nouă la o gospodărie veche cu ocol întărit.

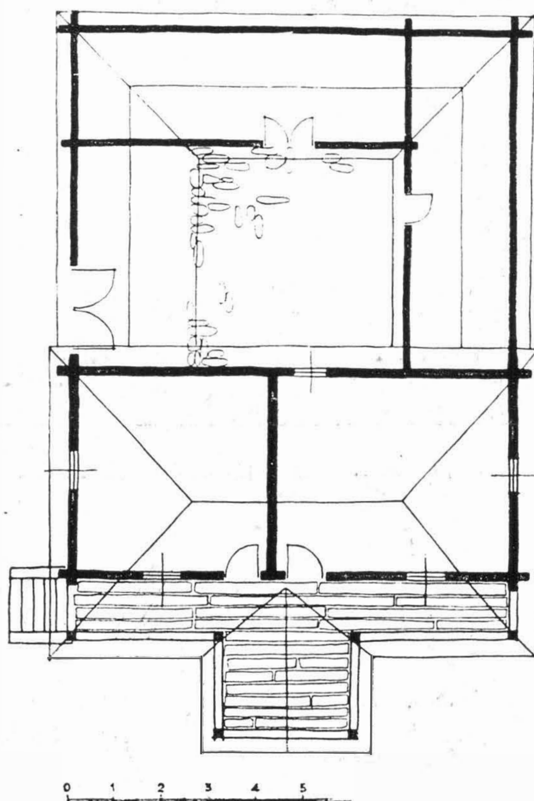

Fig. 37. Planul casei şi gospodăriei.

Fig. 38 Imbinare de colț la acaret de bîrne pe soclu de piatră la Cimpul lui Neag.

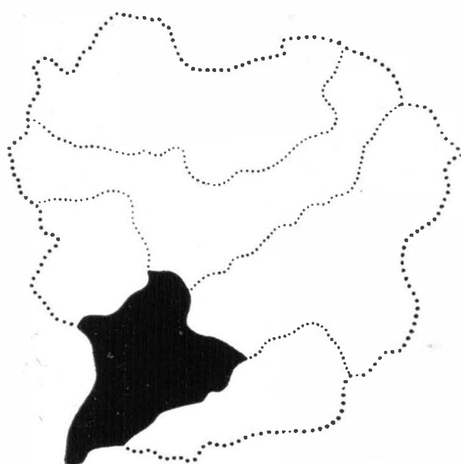

Fig. 39. Ţara Haţegului.

Fig. 40. Ţara Haţegului şi clinele sudice ale Platformei Luncanilor, văzute de la casa Baleia de pe Retezat.

ŢARA HAŢEGULUI

ŢARA Haţegului, vechi şi puternic centru romînesc, „district" autonom multă vreme, ocupă cea mai largă depresiune intercarpatică a regiunii Hunedoara (fig. 40). De forma unui triunghi, limitele ei sînt clare: la răsărit munţii Sebeşului o despart de ţinutul Mărginenilor, la sud munţii Retezatului o despart de depresiunea Petroşenilor, iar la nord este mărginită de lunca Cernii şi Ţinutul Pădurenilor (fig. 1).

Accesele în Ţara Haţegului sînt trei şi toate pe linia vechilor trasee romane: de la apus, din Banat, drumul trece prin Poarta de Fier transilvană; din nord se pătrunde prin poarta Streiului de lîngă Subcetate; din sud, venind dinspre Petroşeni, se pătrunde prin pasul Merişor. Legate de aceste porţi în interior, drumurile mai importante ale „ţării" sînt trei: primul, care pleacă din Subcetate către apus, ţinînd mijlocul; al doilea, pornind din Subcetate tot către apus, trece prin oraşul Haţeg şi prin satele din partea nordică; — aceste două drumuri se întîlnesc la Sarmisegetuza şi se îndreaptă apoi spre Banat prin Poarta de Fier —, al treilea drum important, cel care vine de la Simeria, trece prin Subcetate, se îndreaptă spre sud-est şi merge spre Petroşeni. Aceste drumuri constituie legătura cu ţinuturile învecinate şi în acelaşi timp, căile de pătrundere a influenţelor noi.

Satele de sub poalele Retezatului sînt legate cu şoseaua care trece prin mijlocul „ţării".

Ţara Haţegului are întinderi plane pe care se practică agricultura din cele mai vechi timpuri, fiind denumită şi „şesul pîinii". Satele sînt aşezate în majoritate la contactul cîmpiei cu muntele; cîteva se înşiră de-a lungul Rîului Mare, izvorît din Retezat şi care trece în direcţia nord-est cam prin mijlocul ţinutului. Prin el se înglobează „ţării", ca un ţinut complimentar şi parte din munţii Retezat. Tipul de aşezare este astăzi cel adunat. Ici-colo mai pot fi deosebite înăuntrul cîtorva sate mici crînguri pe cale de a se aduna. Uliţele alcătuiesc ţesături neregulate. În general ele sînt atrase de drumurile care leagă satul cu restul Ţării Haţegului. Satele de sub munte, înainte vreme ascunse în munte, au ieşit afară şi s-au tras către vale, cît mai aproape de locurile de cultură. Cîteodată, cînd satul stă pe marginea uneia din şoselele principale „ale ţării", se observă o tendinţă de răsfirare de-a lungul şoselei.

Paralel acestei linii de evoluţie, gospodăria s-a organizat cu acareturi şi „ocoluri“ specializate pentru o producţie mixtă cerealieră şi animalieră, iar vechea arhitectură în lemn, piatră şi paie a fost părăsită treptat, rămînînd cu întîrziere în satele aflate sub munte, noua arhitectură folosind astăzi numai cărămida şi ţigla, uneori piatra, cărămida fiind făcută de cele mai multe ori, pe loc.

Aceleaşi motive, cu toată trecerea de la materialele vechi de construcţie la cele noi au dus la o linie proprie de dezvoltare a arhitecturii, legată de formele vechi locale şi potrivit nevoilor economiei agricole săteşti, cu atît mai mult cu cît această arhitectură nu a suferit influenţe orăşeneşti, lipsind în zona ei un oraş mai important.

* * *

Tipurile vechi de case care formau majoritatea construcţiilor pînă la începutul acestui secol, erau alcătuite de obicei din două încăperi: fie o odaie şi o cămară, fie o odaie şi tindă. În ambele cazuri locuinţa avea o prispă în partea din faţă, numită aci „tîrnaţ“ (fig. 42—49).

Aşezată pe o temelie joasă formată din bolovani, casa avea pereţii construiţi din bîrne, îmbinate la capete şi care se întindeau de obicei pe toată lungimea peretelui; ele rămîneau netencuite. Învelitoarea era de paie sau şindrilă, pe căpriori de lemn; intrarea în pod se făcea prin podul de deasupra prispei. Peste paie se aşezau prăjini de lemn, care aveau rolul să apere paiele de vînt. În acoperişul cu învelitoarea de paie nu se construia nici o fereastră, nici un coş: fumul sobelor din casă se ridica în pod, se împrăştia şi se strecura încet printre paie. Cu timpul, acoperişurile de paie se întăreau atît de mult, încît dacă gospodarul dorea să-şi dărîme casa, trebuia să le taie cu toporul.

Înălţimea pereţilor era mică: ei păreau turtiţi de înălţimea acoperişului. Raportul între înălţimea pereţilor şi a acoperişului era în Ţara Haţegului de 1:1,5 mergînd pînă la 1:2. Acoperişul, deşi înalt, nu ajungea însă la proporţiile pe care le are înspre nord, în Munţii Apuseni, unde proporţia ajunge la 1:3.

Acest tip de case nu prezintă decoraţii — nici tencuială, nici culoare, nici crestături — frumuseţa lor constă în proporţiile şi pitorescul lor.

Gospodăria veche se caracterizează printr-un singur „ocol“ al casei şi grajdului, despărţit de „ograda“ cu „clăniile“ de fîn şi pomi, prin şură (fig. 50—52).

Locuinţele noi au o înfăţişare cu totul diferită de cele vechi: arhitectura în lemn şi paie se transformă într-una în cărămidă şi ţiglă. Locuinţele încep in acelaşi timp să se înalţe: la început, sub încăperi apare o pivniţă, aşezată sub nivelul solului (fig. 53—55); mai tîrziu, parterul iese cu totul din pămînt şi locuinţa ajunge să aibă două rînduri de camere bine închegate.

Gospodăria nouă se caracterizează printr-o separare netă a funcţiunilor. Şura, prin care se şi comunică, desparte ocolul casei, de ocolul vitelor, iar în spatele acesteia se găseşte grădina de legume (fig. 56—58).

Folosirea obişnuită a locuinţelor noi cu două rînduri este următoarea: sus este o încăpere în care oamenii dorm şi o a doua încăpere în care îşi ţin hainele curate, mobilată asemănător cu prima; jos, planul este de obicei compus tot din două încăperi: o bucătărie („comnie“), în care, pe lîngă uneltele necesare preparării mîncării, apar şi mobile, astfel încît locatarii pot dormi aici, şi o a doua încăpere, care este de obicei o cămară sau o pivniţă.

Materialul din care se construiesc aceste locuinţe le dă o înfăţişare nouă: temelia foloseşte ca material tot piatra, dar de data aceasta zidită, pentru a suporta greutatea construcţiei; zidurile sînt construite din cărămizi. Acoperişul, în patru ape, are învelitoare de ţiglă. Acoperişurile în două ape sînt rare. Către munte, unde lemnul este mai la înde-

mîna oamenilor, tipurile noi de locuinţe, păstrînd planul format din două rînduri de încăperi, foloseşte ca material de construcţie al etajului şi acoperişului, tot lemnul; parterul este de obicei construit din piatră.

Importanţa acestui tip, construit din cărămidă şi învelit cu ţiglă este mare, nu numai prin aspectul lui nou şi prin frumuseţea faţadelor, ci şi prin răspîndirea lui, deoarece el a pătruns şi în zonele învecinate.

Faţadele tipului nou de casă sînt deosebit de atrăgătoare: coloane, stîlpi, arcade de diferite feluri apar mai la tot pasul. Pe ziduri, deasupra intrărilor mai ales, se aşază ornamente în tencuială. Culoarea joacă un rol important, fie că este vorba de albul obişnuit al caselor ţărăneşti, fie că este vorba de culorile variate pe care localnicii le folosesc imitînd arhitectura săsească (fig. 59—82).

Cea mai importantă construcţie anexă a gospodăriei este grajdul. El a avut o evoluţie asemănătoare cu locuinţa în ceea ce priveşte materialul de construcţie: grajdurile vechi erau construite din lemn şi învelite cu paie, cele noi sînt construite din cărămidă şi învelite cu ţiglă. Planul s-a menţinut neschimbat, el fiind compus din încăperea în care se ţin vitele (grajdul propriu-zis) şi din încăperea alăturată, şura, în care se ţine căruţa, plugul, uneltele de muncă. La grajdurile noi podul este folosit pentru păstrarea fînului.

Coteţele pentru animalele mici sînt construite din lemn. Hambarele pentru păstrat grînele sînt fără importanţă, grînele păstrîndu-se de obicei în cămări şi în lăzi, în casă.

La stradă se obţin aspecte variate datorită succesiunii de case şi porţi (fig. 83—85).

Porţile curţilor din Haţeg, în special la gospodăriile nou construite, capătă o importanţă deosebită: ele se fac din zid, masive, se tencuiesc, se colorează şi sînt împodobite cu ornamente de tencuială. Tipul obişnuit este cel al porţii formată din două intrări: una mai mare, pentru căruţe, şi o alta mai mică, prin care circulă oamenii. Aspectul străzilor pe care domină construcţiile noi dovedeşte o influenţă a satelor săseşti: locuinţe de zid, legate de porţi masive tot din zid (fig. 86—88).

Specifice părţii de vest a Haţegului sînt porţile de lemn cu porumbar (fig. 86).

Stîlpii cioplîţi şi traforurile de lemn sînt foarte rari (fig. 89—91).

Ornamentele în tencuială apar pe case: la intrare, la zidul dinspre stradă, pe grajduri, pe porţi şi harduri. Motivele sînt foarte variate: vegetale, animale, geometrice, simbolice. Frumuseţea lor este sporită prin folosirea meşteşugită a culorii (fig. 66, 67, 92—94).

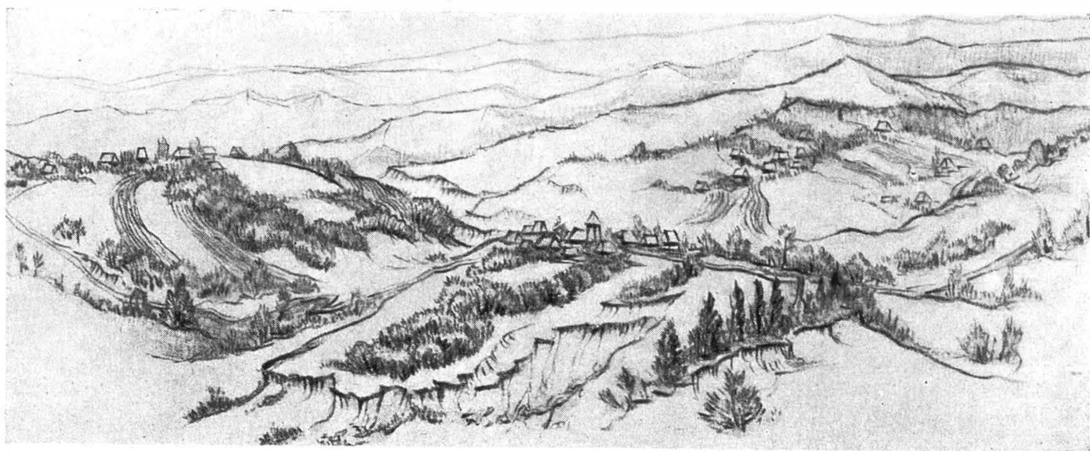

Fig. 41. Curpenii Silvaşului, sat de culme alcătuit din trei crînguri legate în potcoavă, la care se ajunge doar călare sau cu piciorul. Totuşi se construieşte din cărămidă şi se acoperă cu ţiglă adusă pe samare.

CASA VECHE (de piatră şi bîrne)

Fig. 42. Casă veche de bîrne la Ponor grupînd sub acelaşi acoperiş de paie „casa“ şi o cămară legate prin şură de un mic grajd. Şura este închisă cu o „vraniţă“ — poartă de nuiele împletite. Prispa are stîlpi sculptaţi.

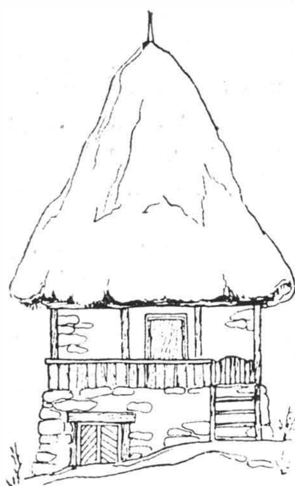

Fig. 43. Casă din Rîu de Mori, cu o singură cameră şi tîrnaţ, acoperită cu paie.

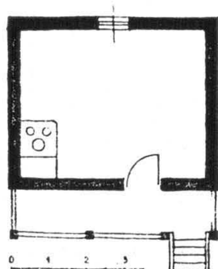

Fig. 44. Casa lui Mihai Bîrsan din cătunul Gureni (Rîu de Mori). Construcţie de piatră cu o singură cameră şi tîrnaţ.

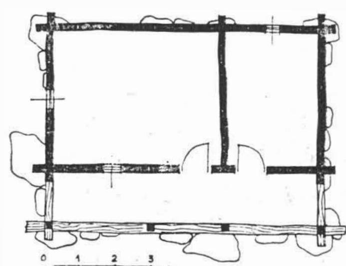
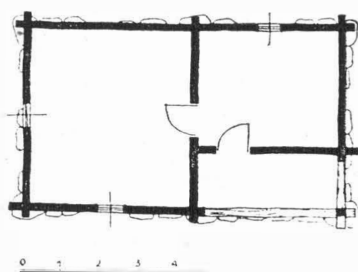

Fig. 45. Casa lui Ionuț Groșan din Găuricea (comuna Berthelot) cu cameră și cămară din bîrne tencuite.

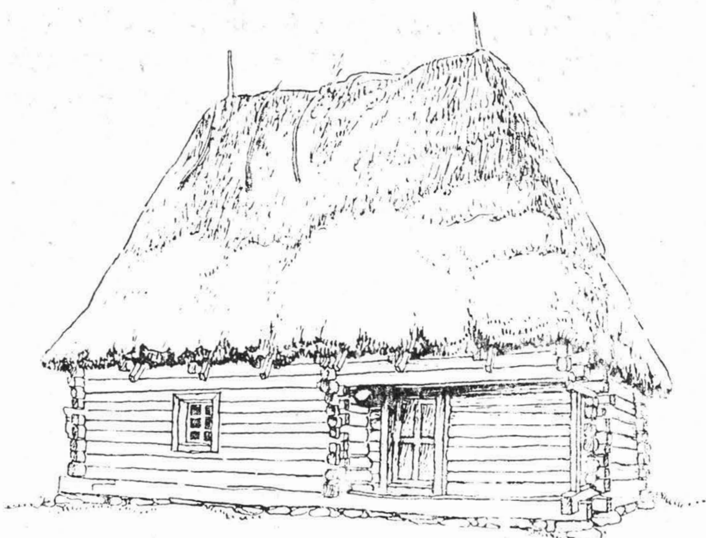

Fig. 46. Casă din Hățegel cu tindă și o cameră, cu prispă parțială din bîrne.

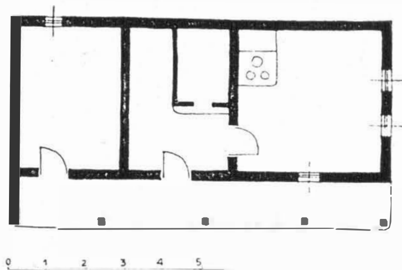

Fig. 47. Casa lui Gheorghe Șincu a lui Teodosie, din Chitid. Tindă cu cuptor, cameră și cămară — construcție din paiantă.

Fig. 48. Casă veche de tip gorjan, astăzi dispărută, din orașul Hațeg, prinsă între calcane, cu prispă pe două laturi și stîlpi sculptați.

Fig. 49. Șură veche din Ohaba — Sibișel. În stînga „colna" (șopron deschis) prin care se intră în grajdul caprelor, la mijloc șura, iar în dreapta grajdul.

Fig. 50. Gospodăria lui Gheorghe Duduia din Silvașul Superior, văzută din stradă.

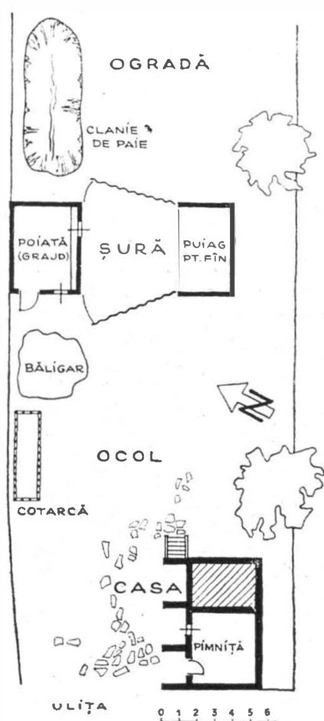

Fig. 51. Planul gospodăriei. Tip vechi cu un singur „ocol". Locuința în față, la stradă, șura în fund de-a curmezișul, despărțind ocolul de ogradă.

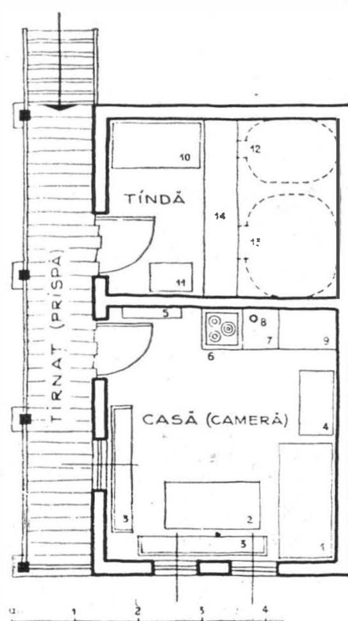

Fig. 52. Planul locuinței.

1 — pat; 2 — masă; 3 — canapea (bancă de lemn cu cutie); 4 — părsete (scrin cu sertar); 5 — fogaș, (poliță pentru vase); 6 — pleoatăn (mașină de gătit); 7 — ler (cuptor); 8 — burlan; 9 — poliță sub care se țin lemne de foc; 10 — pat de vară; 11 — măsuță joasă; 12 — cuptor mic; 13 — cuptor mare; 14 — prag înălțat în fața cuptoarelor.

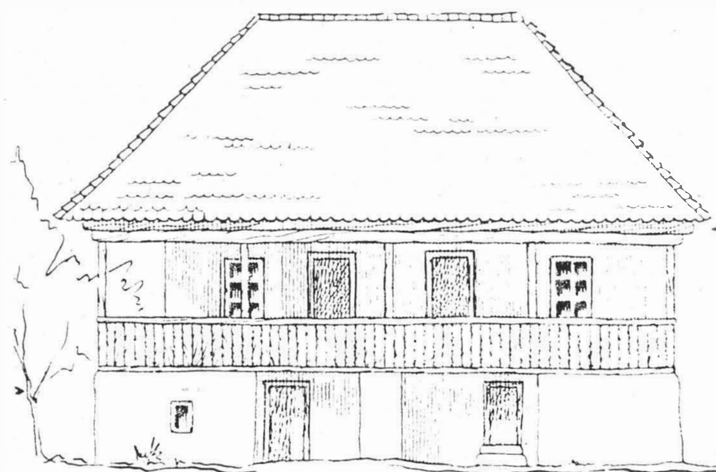

Fig. 53. Casa lui Istvan Muntean din Clopotiva. Prispa de lemn, pe soclu înalt cu două goluri drepte.

Fig. 54. Casă din Şteiu. Parterul din lemn şi piatră serveşte drept comnie şi ascunde scara la prispa etajului, cu pălimar din şipci încrucişate.

Fig. 55. Casa lui Pătru Sofia, din Silvaşul Inferior, cu o scară în capătul prispei şi o alta la mijloc, acoperită în polată pe doi stîlpi, schiţînd viitorul foişor.

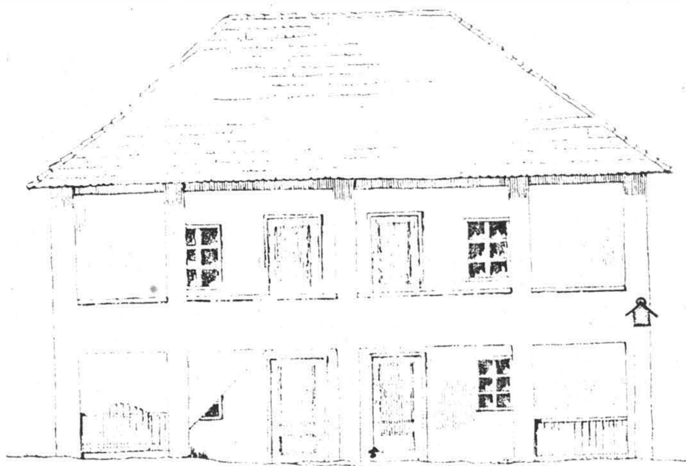
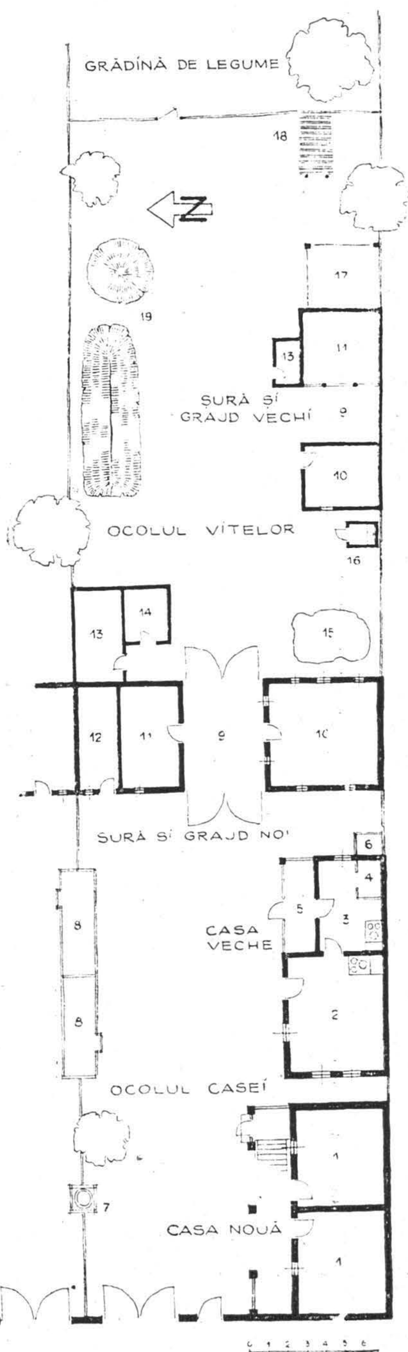

Fig. 57. Fațada casei noi pe două nivele, cu stîlpi de zidărie și grinzi la prispe.

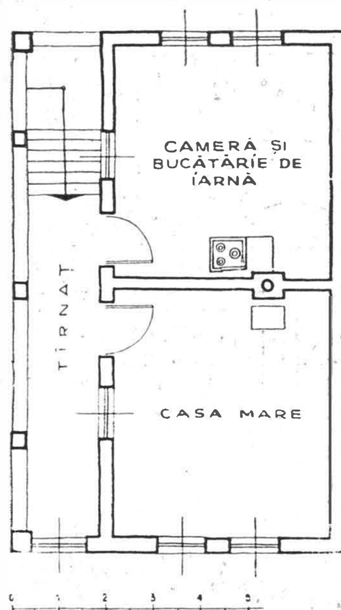

Fig. 58. Planul nivelului superior al casei noi.

Fig. 56. Gospodăria lui Anton Cinda din Silvașul Inferior. simetrică cu cea vecină a fratelui său. Tip de gospodărie nouă cu două ocoale: al casei și al vitelor. Transformată din gospodăria veche prin adăugarea unei șure, care desparte ocoalele, și a unei case în față. Porți înalte închid gospodăriile la stradă:

1 — pimniță; 2 — bucătărie de vară; 3 — tindă; 4 — cuptor; 5 — tîrnaț; 6 — coteț de păsări; 7 — fîntînă; 8 — cotarcă; 9 — șură; 10 — grajd; 11 — puiag; 12 — cămară; 13 — cocină de iarnă; 14 — cocină de vară; 15 — băligar; 16 — budă; 17 — șură deschisă; 18 — lemne de foc; 19 — clănii de paie.

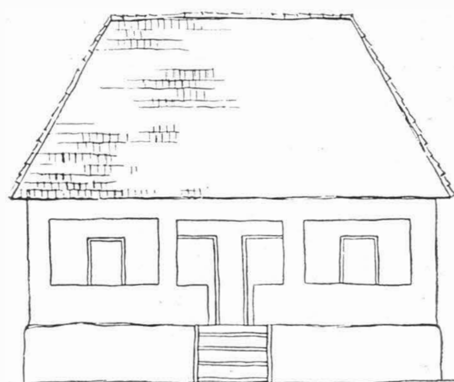

Fig. 59. Casa lui Ion Popescu din Păucineşti, pe soclu scund.

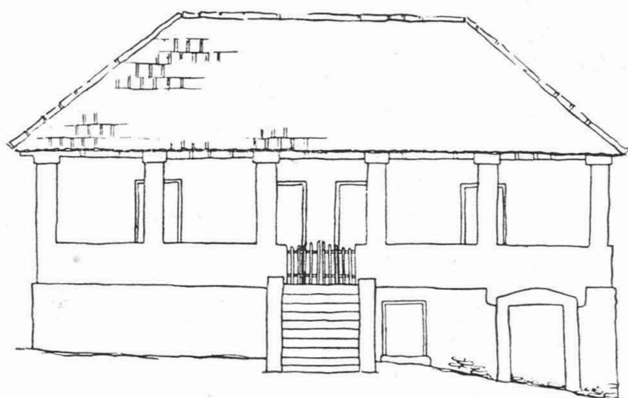

Fig. 60. Casă joasă din Toteşti, cu gîrlici în soclu.

Fig. 61. Casă înaltă din Şerel, cu scara ascunsă de pălimarul drept.

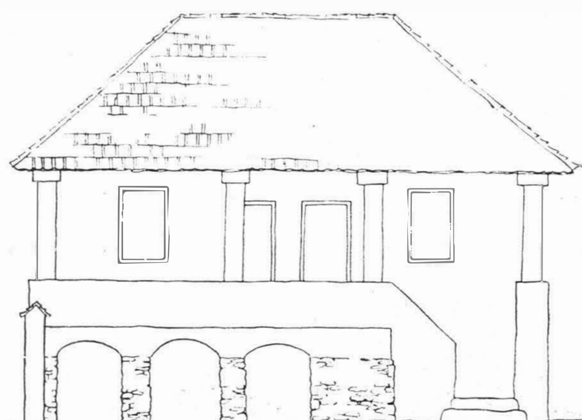

Fig. 62. Casă înaltă din Rîu Bărbat, cu pălimarul prispei teşit, formînd balustrada scării.

Fig. 63. Colţ de gospodărie la Sînpetru.

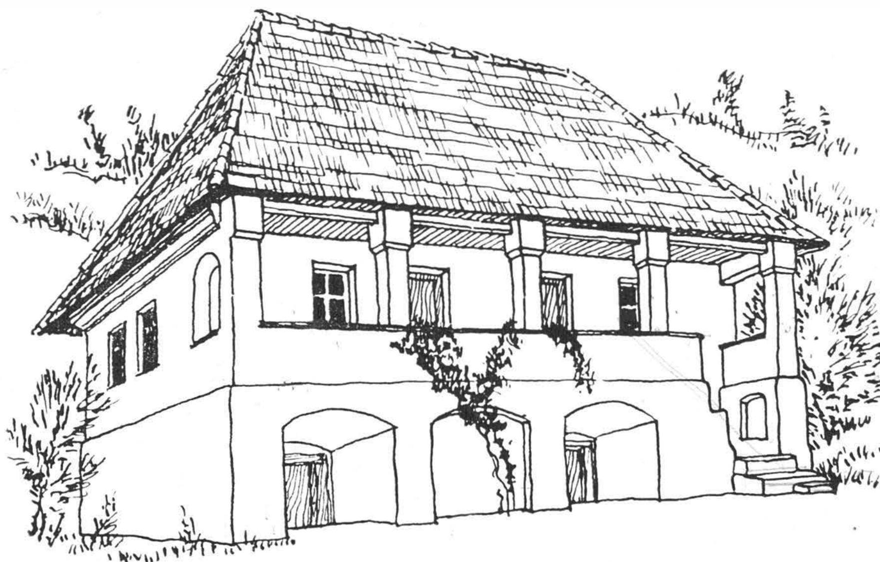

Fig. 64. Casă din Silvașul Inferior. Soclu înalt cu două intrări boltite la pivnițe și o arcadă oarbă între ele; în capetele prispei cîte un gol arcuit.

Fig. 65. Casă din Cîrnești, pe soclu înalt cu un singur gîrlici și alături cotețul de pasări.

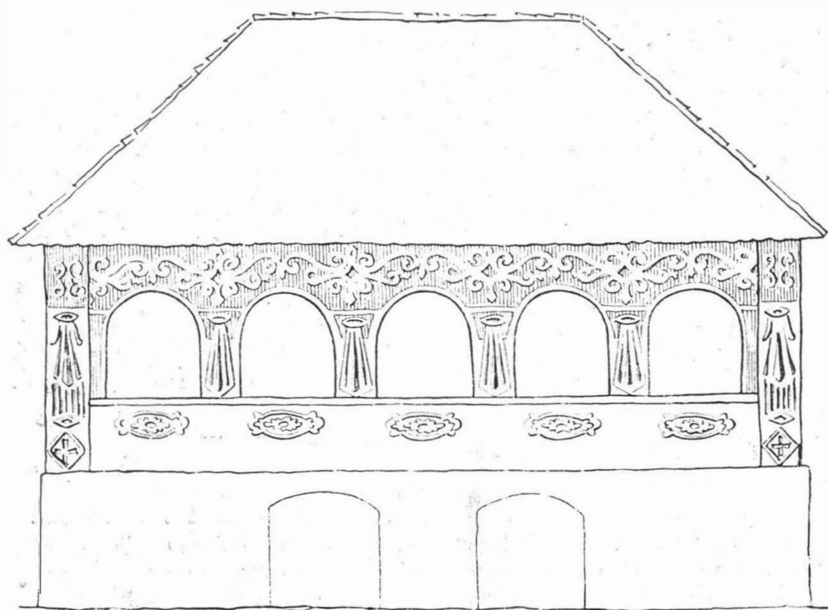

Fig. 66. Casă din Berthelot, cu cinci arcade în plin cintru şi bogată decoraţie în tencuială.

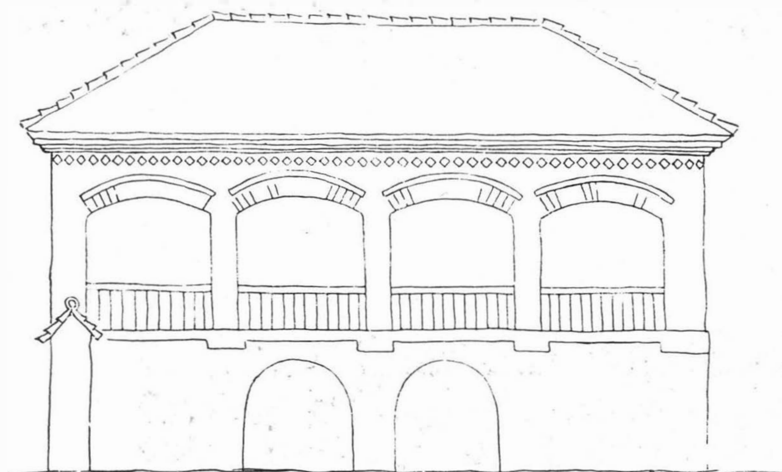

Fig. 67. Casa lui Alexandru Lascu din Uric, cu patru arcade în arc de cerc, cu ornamentaţie mai redusă.

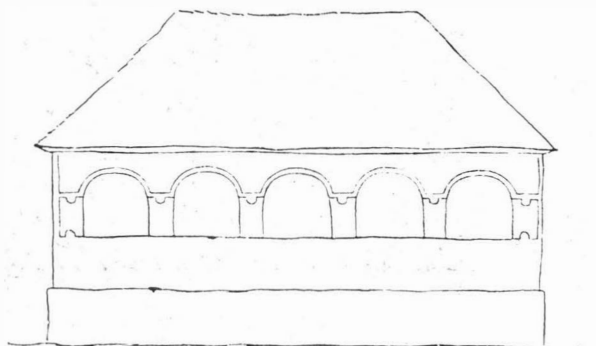

Fig. 68. Casă din Sarmisegetuza, cu cinci arcade în plin cintru, pe soclu plin.

Fig. 69. Casă din Sarmisegetuza, cu cinci arcade în plin cintru, dintre care una coboară peste pălimar și soclu, formînd intrarea.

Fig. 70. Detaliul arcadelor, văzute din prispă.

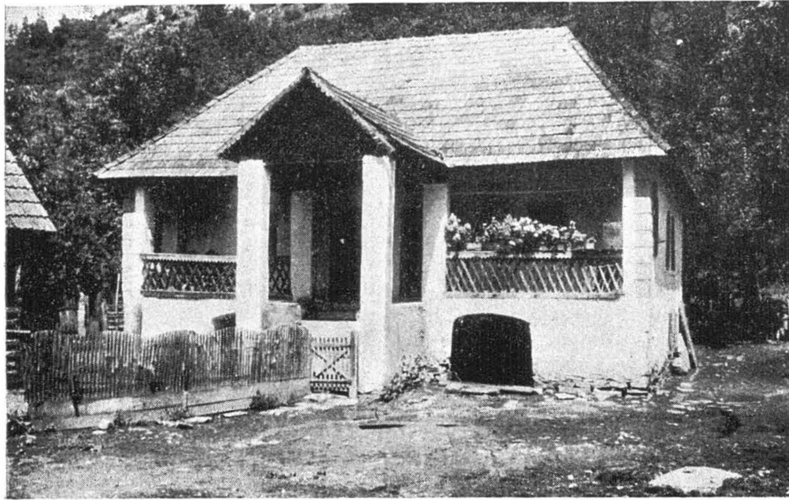

Fig. 71. Casă din Şteiu (comuna Densuş). Foişor de scară pe stîlpi de zidărie acoperit în două ape; pălimarul prispei şi frontonul foişorului, din şipci încrucişate.

Fig. 72. Casa lui Gheorghe Mihailon din Reea (comuna Toteşti). Scara urcă în foişorul acoperit în trei ape.

Fig. 73. Casă din Densuş, cu foişor în arcade acoperind scara. În soclul înalt, de o parte intrarea la „comnie" de cealaltă, la pivniţă.

Fig. 74. Casa lui Ştefan Bora, din Sarmisegetuza, construită in 1911. Arcadele ovale ale prispei au planul de naştere pe pălimarul zidit. Foişorul îngust pe stîlpi de zidărie acoperă scara. Tencuiala este colorată.

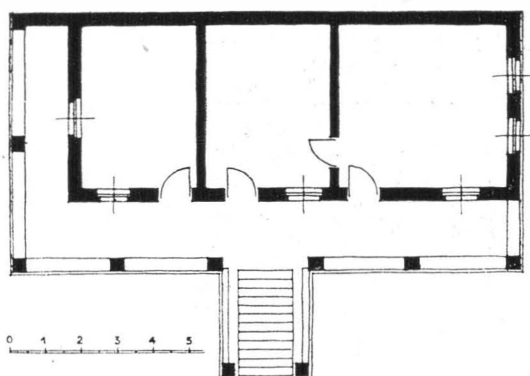

Fig. 75. Planul casei cu trei încăperi şi prispa pe două laturi.

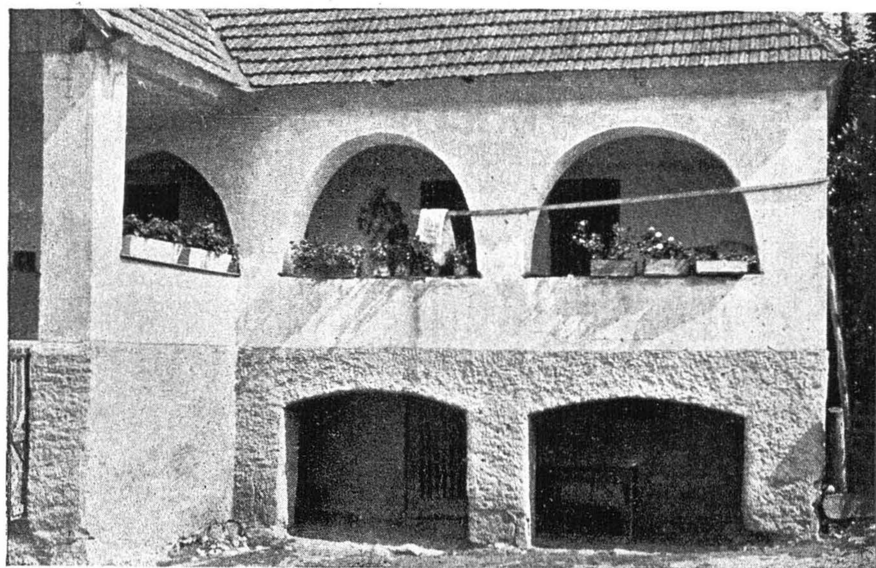

Fig. 76. Detaliu de arcade la casa lui Ştefan Bora.

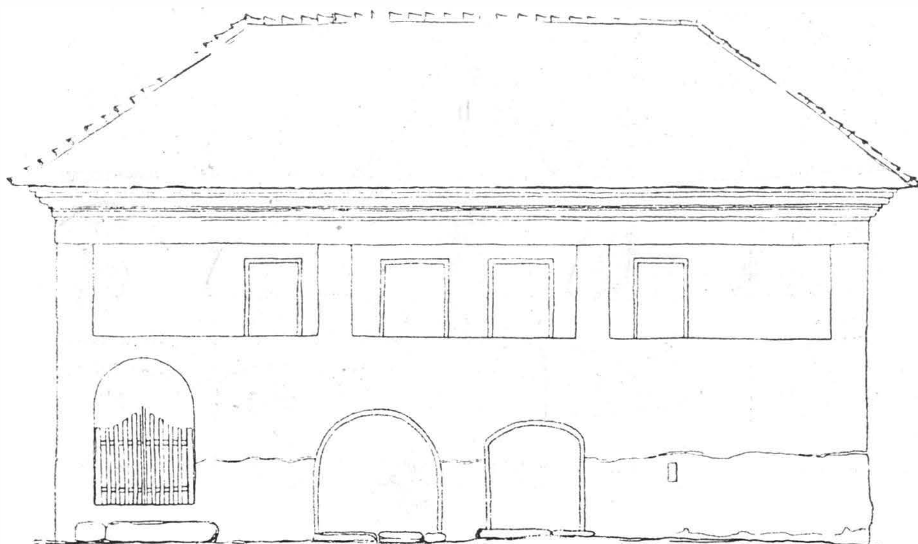

Fig. 77. Casă nouă din Ohaba - Sibişel (comuna Rîu de Mori) cu trei goluri largi la prispă. Pălimarul în continuarea soclului.

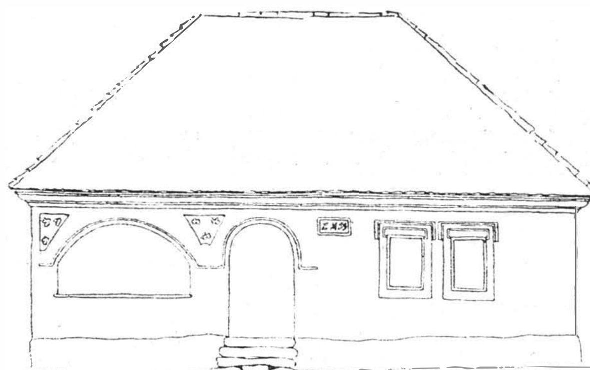

Fig 78. Casă joasă, la Toteşti, cu prispă parţială pe arcade inegale.

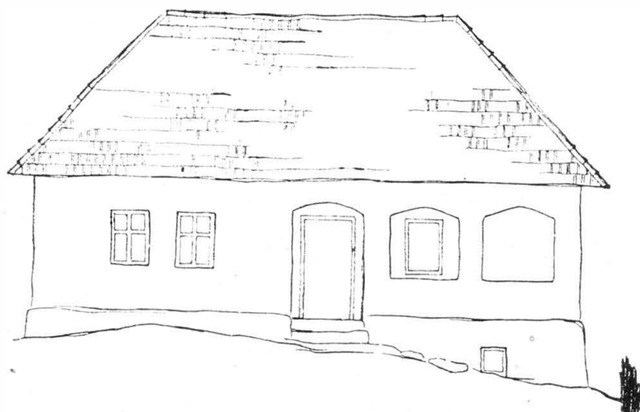

Fig. 79. Casă joasă din Uric cu prispă parţială pe trei arcade egale.

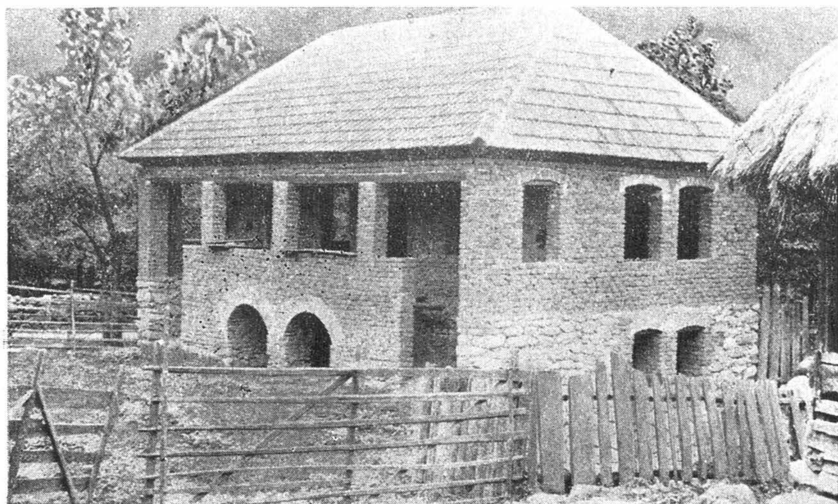

Fig. 80. Casă în construcţie pentru două familii la Ohaba-Sibişel. Adaptare a locuinţelor gemene muncitoreşti de către meşterii locali, cu păstrarea prispei şi girliciurilor.

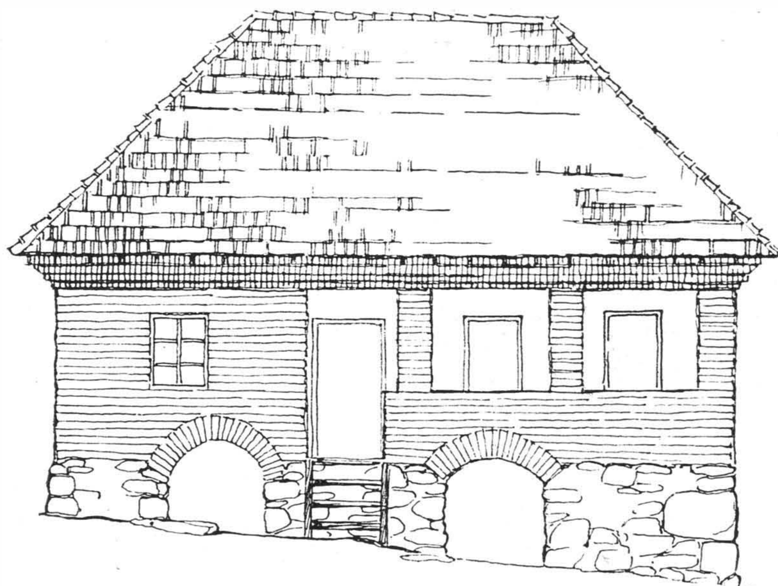

Fig. 81. Casă în construcţie, cu prispă parţială la Sarmisegetuza.

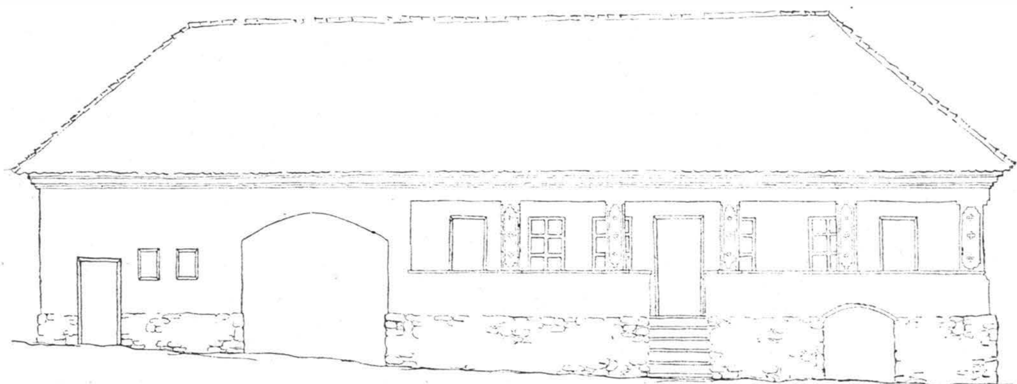

Fig. 82. Casă nouă din Piclişa, legată prin şură cu grajdul, sub acelaşi acoperiş. Din capătul tîrnaţului se coboară direct în şură.

Fig. 83. Stradă în Sarmisegetuza, cu gard de piatră și nuiele împletite, acoperit cu paie.

Fig. 84. Stradă cu case vechi de piatră și bîrne, acoperite cu șindrilă și paie, în Silvașul Inferior.

Fig. 85. Strada principală din Silvașul Superior, cu case înalte ori cu etaj, multe de influență orășenească. Diversitate de garduri și porți.

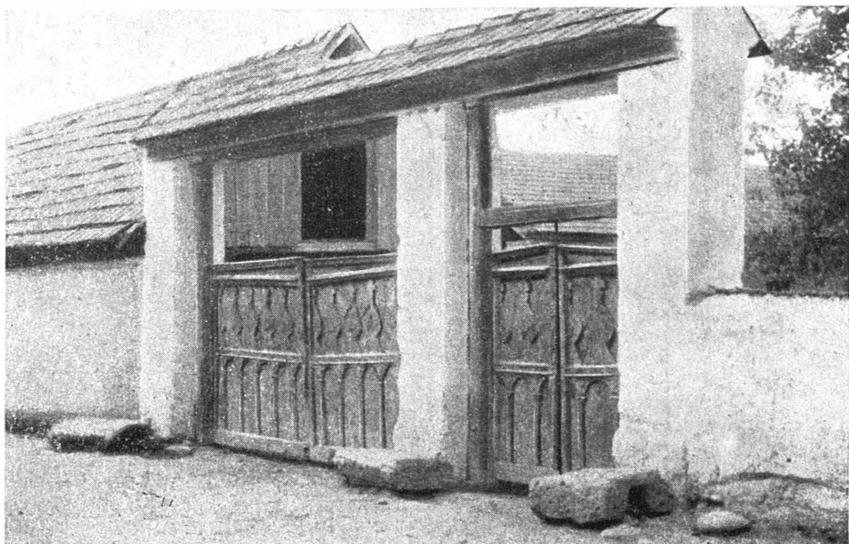

Fig. 86. Poartă din Unciuc, cu stîlpi de zidărie și porumbar sub streașină. Decorația porților de lemn prin aplicare de scînduri traforate în motive geometrice.

Fig. 87. Poartă zidită, la Sarmisegetuza, cu arc în plin centru, care închide la stradă gospodăria, unind casa de locuit cu bucătăria.

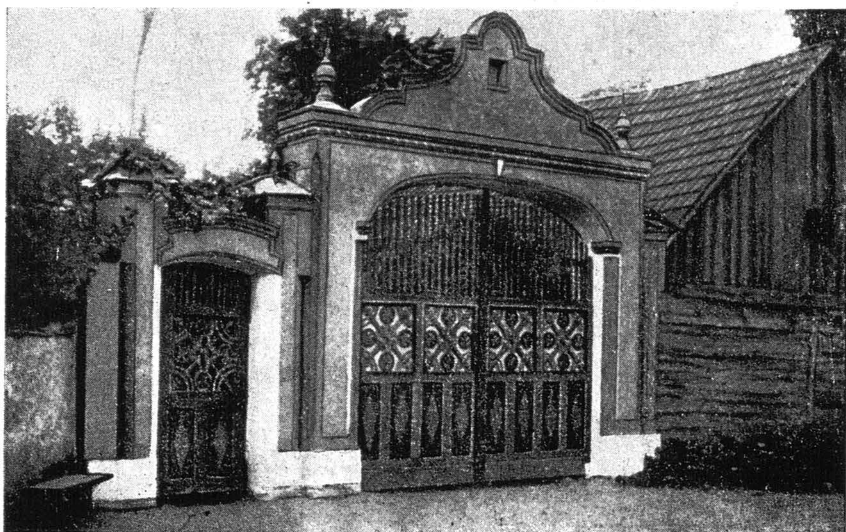

Fig. 88. Poartă nouă din Unciuc, de influență orășănească. Ornamentație în tencuială colorată, lemnul porții vopsit în culori foarte vii.

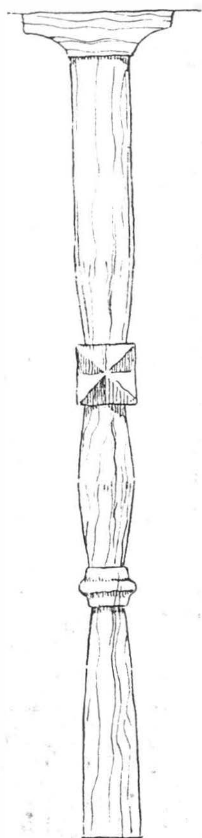

Fig. 89. Stîlp de lemn sculptat, la casă veche, dispărută, din orașul Hațeg.

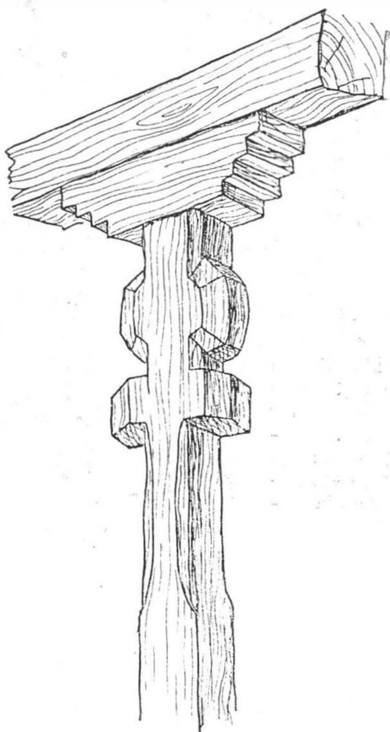
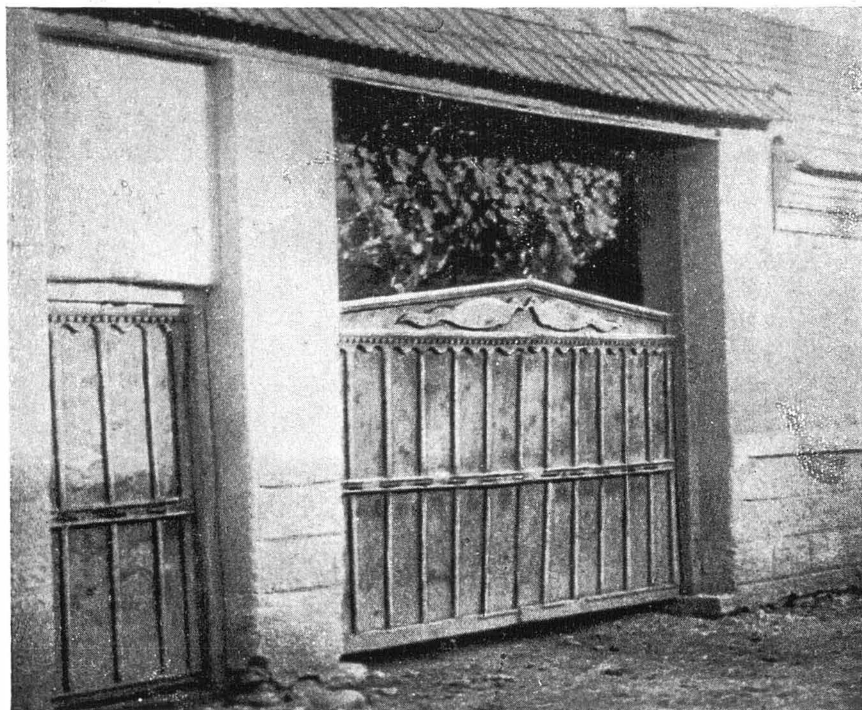

Fig. 90. Stîlp de lemn cioplit, la casa lui Roman Vuc din Bouțarul de Sus.

Fig, 91. Detaliu de decorație la o poartă din Pîclișa.

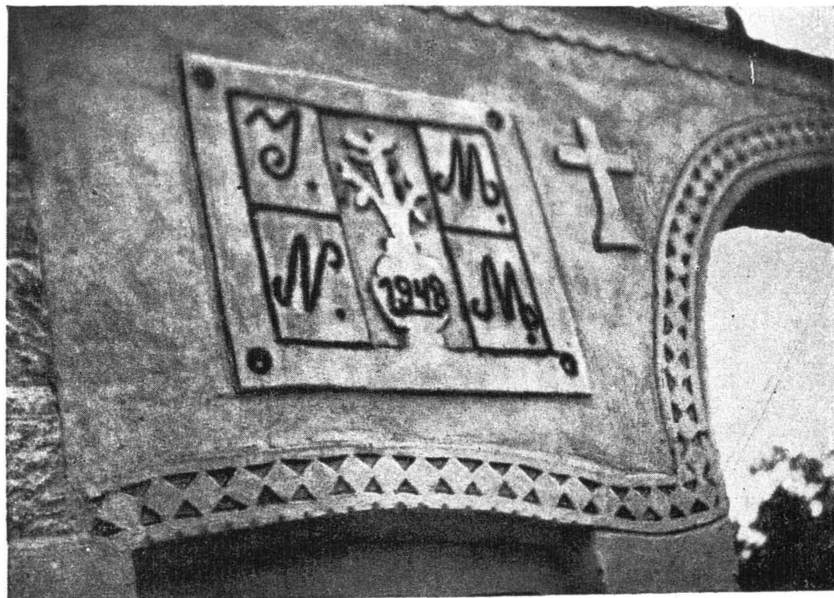

Fig. 92. Decorație în tencuială pe o poartă de zidărie de la Sarmisegetuza.

Fig. 93. Decorație în tencuială, motiv vegetal, la Sarmisegetuza.

Fig. 94. Decorație în tencuială, cu motive animale deasupra unei portițe la Sarmisegetuza.

Fig. 95. Biserica veche din Barul Mic. Clopotnița masivă, cu foișor scund și scos în consolă, este pictată la exterior.

Fig. 96. Troiță în țara Hațegului, pe drumul spre Pui, alcătuită dintr-un monolit în care se îmbină brațul de lemn al crucii.

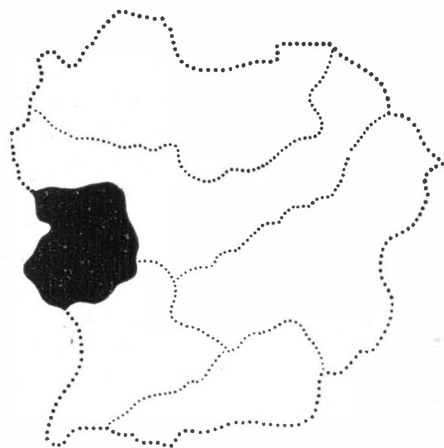

Fig. 97. Ţinutul Pădurenilor.

Fig. 98. Drumul de culme de la Ghelar la Vadul Dobrei, cu vedere asupra satului Poenița Voinii și a culturilor în terase.

ȚINUTUL PĂDURENILOR

ȚINUTUL Pădurenilor este una din zonele cele mai pitorești și mai izolate ale țării noastre. El ocupă platoul alcătuit de ramificațiile estice ale Masivului Poiana Ruscă, ce se desprind ca degetele unei mîini între văile Dobrei ce curge spre nord și Zlaștilor, Runcului și Cernei, ce curg spre est adunîndu-se la Hunedoara (fig. 1). E mărginit de șesul Mureșului la nord, iar la sud de Țara Hațegului. Spre est, aceste ramificații se opresc abrupt pe o linie: Teliuc, Hunedoara, Nandru, ce constituie în același timp un prag economic și etnografic. Pătrunderile în acest ținut sînt foarte grele, dar odată trecute pragurile prin văile înguste și inospitaliere, pe drumuri cu pante repezi și vara inundabile, pe platou se deschid drumuri de culme, cu sate și cu largi perspective (fig. 98). Uneori drumurile se transformă în simple poteci de picior, care trecînd peste povîrnișuri abrupte leagă un sat de altul.

Izolarea rezultată din lipsa de căi de comunicații a făcut ca satele din Ținutul Pădurenilor să păstreze în bună parte caractere vădit arhaice în toate domeniile vieții. Aceleași caractere arhaice se regăsesc și în arhitectura zonei. Tipurile vechi de locuințe sînt întîlnite aici în mod curent. Mediul geografic și viața socială a oamenilor și-au pus puternic amprenta și pe felul așezărilor omenești. În zonă se întîlnesc sate adunate, de culme, înconjurate de culturi făcute în terase (fig. 98, 100), sate de tipul complexelor de cătune (fig. 99) și, mai puține, sate înșirate de-a lungul drumurilor care merg pe văile rîurilor.

Izolarea de orașe a ținutului a determinat ocupațiile locuitorilor: păstoritul, agricultura pe terase sau în luncile înguste ale rîurilor, mineritul și lucrul la pădure. Localnicii

fac lungi deplasări pentru lucru, la intreprinderile industriale din imprejurimi. Pe o singură culme a început să fie simţită influenţa vieţii economice moderne. Este vorba de pătrunderea care se face de-a lungul drumului care, urcînd de la Hunedoara fie pe valea Govăşdiei, fie pe la Teliuc, ajunge sus la Ghelar şi urmează culmea prin Poeniţa Voinii, pină la Vadul Dobrii, de unde coboară în Banat (fig. 98). Contactul cu oraşul şi legătura economică mai strînsă cu zona industrială au provocat schimbarea într-un ritm accelerat a vieţii din satele mai apropiate de drumul Ghelar — Vadul Dobrii. Aici s-au găsit şi elementele cele mai noi de arhitectură din toată zona cercetată.

Materialul predominant folosit la construirea caselor şi anexelor este lemnul. În construcţia pereţilor şi a şarpantei acoperişului, lemnul este folosit în exclusivitate. La învelitori el apare sub forma şindrilei, alături de paie şi ţiglă. Piatra apare ca element de oarecare însemnătate în construcţie numai la soclurile locuinţelor, în special a celor cu etaj. Clădiri ale căror ziduri să fie executate în întregime din piatră, nu se întîlnesc decît la grajduri (cu deosebire la Poeniţa Voinii).

Se pot deosebi două subzone principale în ceea ce priveşte tipul de organizare a planului locuinţei. Pe valea Cernei tipul dominant este constituit din două încăperi legate între ele şi avînd prispa numai pe o parte a laturii din faţă. Este un plan care se întîlneşte şi în alte zone din munţii Apuseni. Prima încăpere este tinda, în care se află „căloniul" (hornul) sub care se face foc. Cea de a doua încăpere este pentru locuit. Pe platou, tipul dominant este cel format din două încăperi fără legătură interioară între ele, fiecare avînd o intrare care dă în prispa ce se întinde de-a lungul întregii faţade. Aceste două tipuri de plan au mai multe variante, definite de felul întrebuinţării încăperilor: tindă, casă de locuit, cămară (fig. 101—112).

În afară de tipul de locuinţă numai cu parter, apare în zonă şi tipul mai recent de casă cu etaj (fig. 113—122). Important este faptul că locuinţele cu etaj nu sînt rezultatele evoluţiei arhitecturii locale ci ele sînt copiate după planurile locuinţelor cu etaj aflate în zonele învecinate mai înaintate. Acest lucru este evident, deoarece fazele intermediare dintre vechile locuinţe fără etaj şi cele foarte evoluate cu etaj, lipsesc cu totul. Locuinţele cu etaj din Ţinutul Pădurenilor sînt asemănătoare cu cele mai evoluate din Ţara Haţegului, adică la etaj au două încăperi, ca şi la parter, avînd însă de cele mai multe ori prispa parţială.

Dintre construcţiile anexe, cea care merită o menţiune deosebită este cămara, atunci cînd nu este cuprinsă în planul locuinţei.

Lemnul folosit la construirea caselor, în Ţinutul Pădurenilor nu este mai niciodată dăltuit sau încrestat. Zugrăvitul în culori variate lipseşte de asemenea la marea majoritate a locuinţelor fără etaj; la cele cu etaj, tencuite, culoarea albă scoate în relief silueta casei.

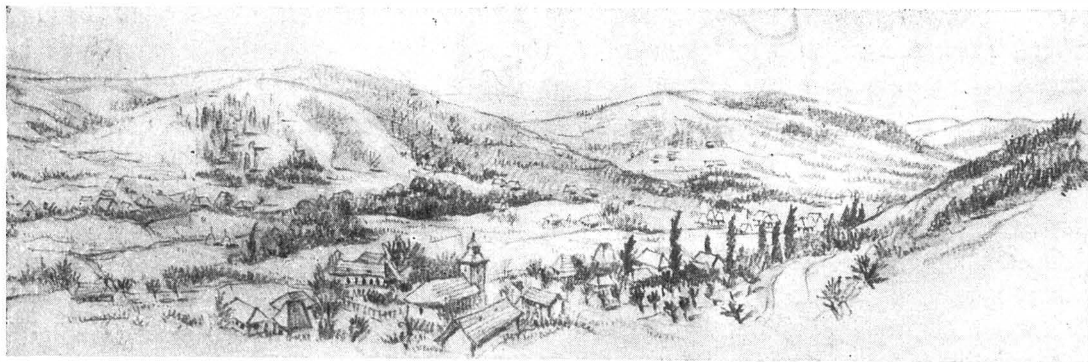

Fig. 99. Satul Lunca Cernei de Sus, cu case risipite pe dealuri, cu tendința de a se aduna de-a lungul apei și drumului paralel cu ea.

Fig. 100. Satul Meria, pe una din culmile ramificate spre sud-est a masivului Poiana Ruscă, cu culturi in terase stabilizate de şiruri de arbori.

Principalele însuşiri estetice ale locuinţelor vechi, în special ale celor acoperite cu paie, constau în proporţiile lor. Aceste locuinţe au o siluetă caracteristică prin care se recunoaşte influenţa arhitecturii din munţii Apuseni, de care Ţinutul Pădurenilor se desparte prin şesul, îngust aci, al Mureşului. Acoperişul este, ca şi în Munţii Apuseni, de trei ori mai înalt decît pereţii casei. Acest raport scade pe măsura trecerii la tipuri mai noi de locuinţe, pentru a face în cele din urmă un salt la locuinţele noi cu etaj, unde raportul este de 2 : 1, adică pereţii sînt de două ori mai înalţi decît acoperişul scund de ţiglă.

La locuinţele noi intervin în înfrumuseţare, foarte rar coloane şi ceva mai des traforajul balustradei de la prispa etajului. Predomină coloanele cu secţiune pătrată sau dreptunghiulară, avînd între ele arcade în semicerc.

Foişorul, folosit exclusiv ca apărare pentru intrare apare foarte rar, atît la locuinţele fără etaj cît şi la cele cu etaj. Prispa, prezentă mai întotdeauna, este aşezată exclusiv la faţadă; singura variaţie a prispei rezultă din faptul că uneori ea ocupă o parte a faţadei, iar alteori se întinde de-a lungul întregii faţade.

În sfîrşit, porţile, una din construcţiile curţii ţărăneşti pe care se dezvoltă de obicei o bogată ornamentaţie, în Ţinutul Pădurenilor se reduc la forme rudimentare, lipsite de orice element decorativ.

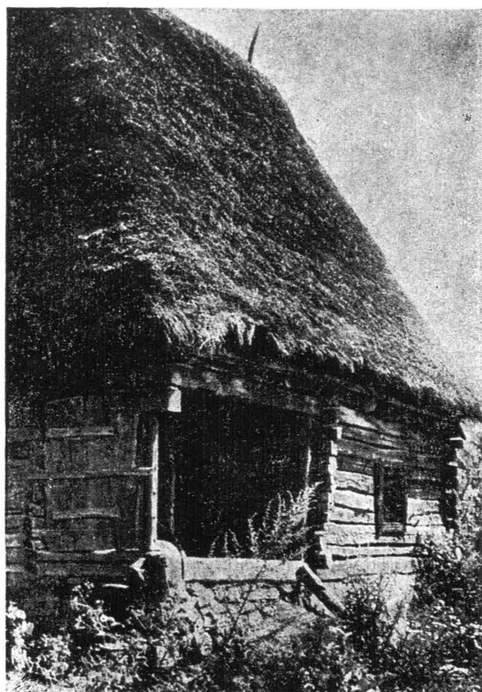
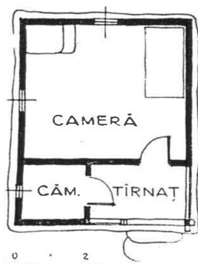

Fig. 101. Casă veche din Lunca Cernii de Sus, cu prispă parțială, tindă și o cameră.

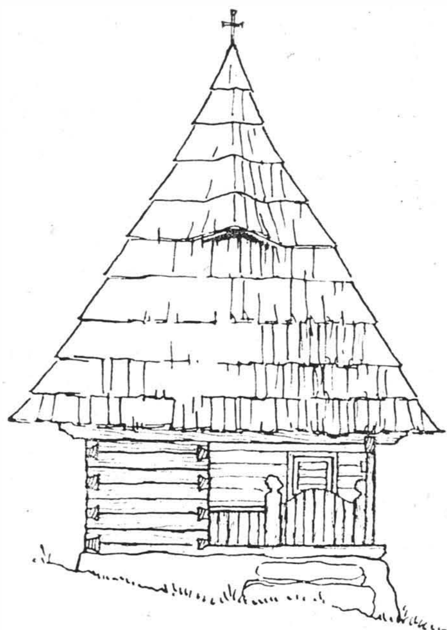
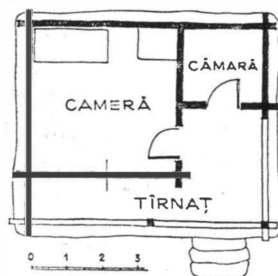

Fig. 102. Casă din Bunila cu prispă parțială, cămară mică și o cameră.

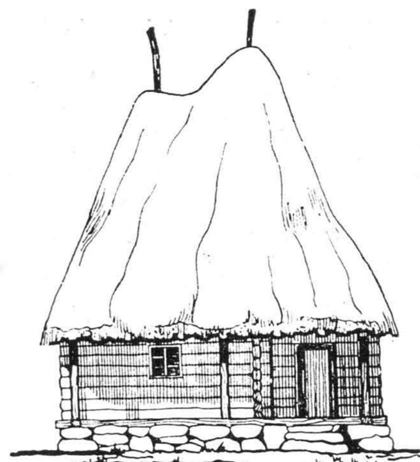

Fig. 103. Casă din Merișorul de Munte, cu prispă lărgită, cămară mică și o cameră.

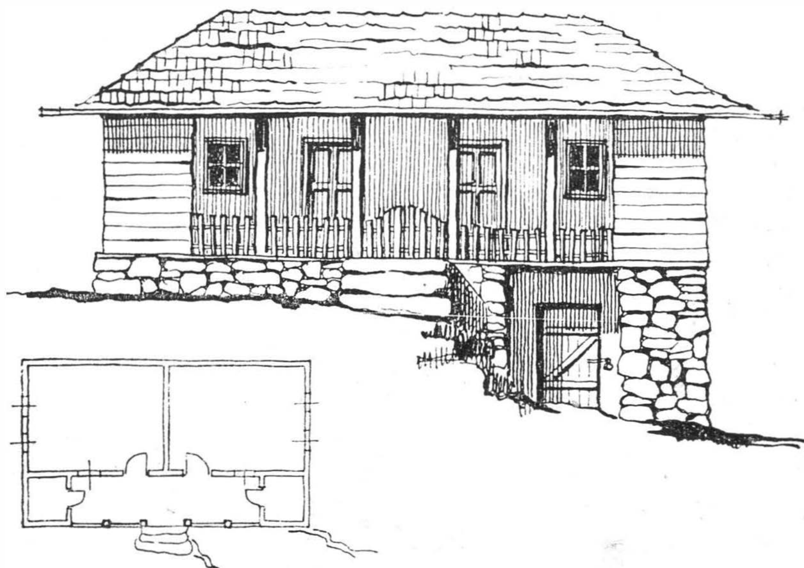

Fig. 104. Casă la Alun, adaptată la relieful accidentat, cu prispă închisă la capete de două mici cămări. Jgheaburi de lemn aruncă apele de ploaie la mare depărtare de casă.

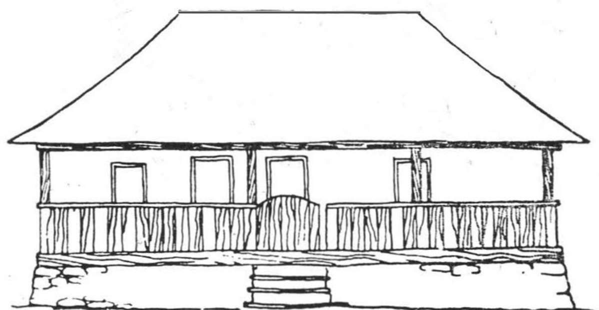

Fig. 106. Casă veche, joasă, la Meria, cu prispă scundă avînd trei deschideri inegale şi pălimar de scînduri.

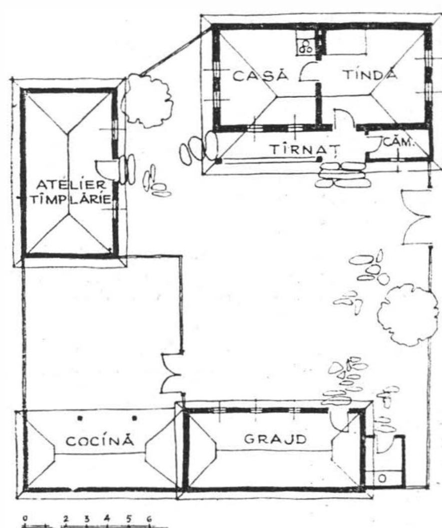

Fig. 105. Gospodărie la Ghelar, cu casa de tipul celei de la Alun, dar cu o singură cămară, avînd şi un atelier de tîmplărie.

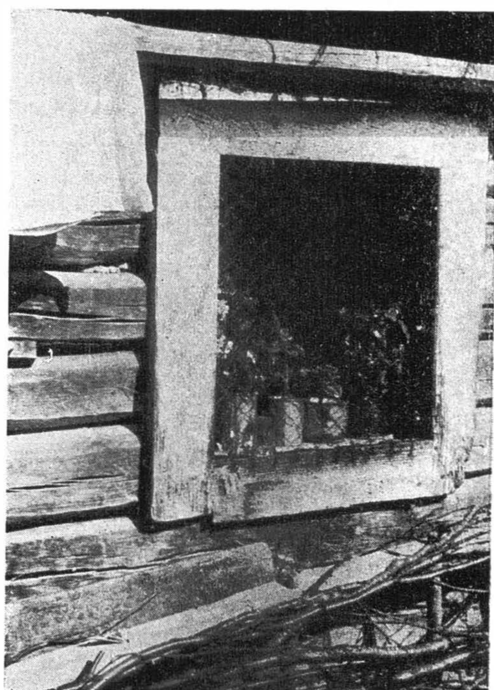

Fig. 107. Reţea de sîrmă („drodii") aşezată la fereastra unei case vechi, în Lunca Cernii.

Fig 108. Casă din Govăşdia, cu prispă pe două laturi, cu stîlpi de piatră şi acoperiş de ţiglă în două ape cu teşitură la fronton.

Fig. 109. Casa lui Nicolaie Miclea din Zlaşti, cu prispe parţiale pe două laturi şi foişor. Contrafişe de lemn între stîlpi şi grindă, formînd arcaturi ca în munţii Apuseni.

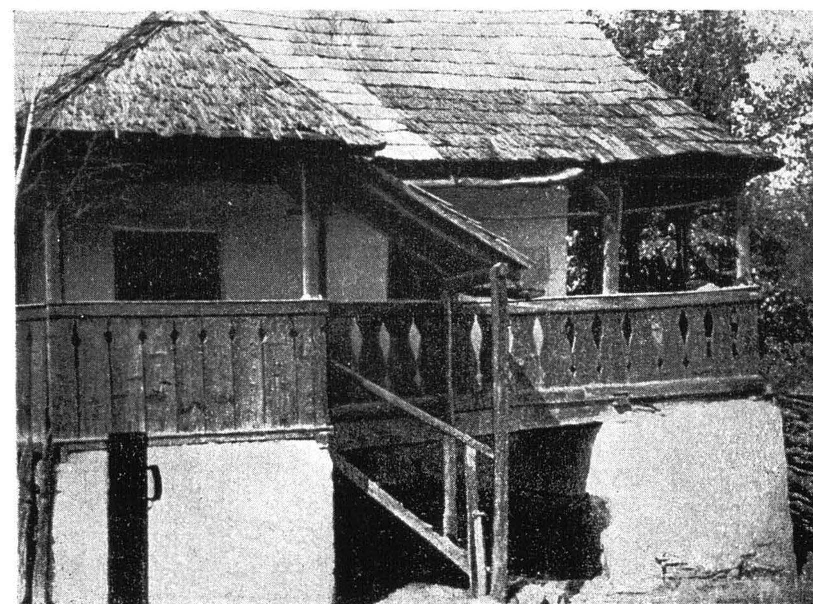

Fig. 110. Detaliul foişorului, cu scara laterală acoperită în polată.

Fig. 111. Casa lui Zaharia Nicolaie din Ghelar. Prispă parțială cu scara desfășurată în două rampe la unghi drept, cu podest între ele și acoperită în polată, așa cum se găsesc mai mult la nord de Mureș.

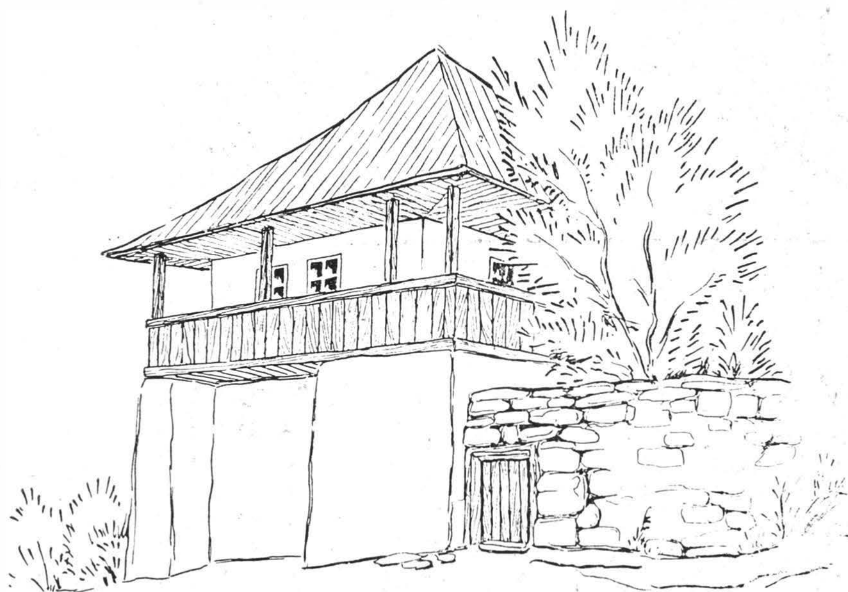

Fig. 112. Casă pe soclu foarte înalt, pe relief accidentat, la Zlaști. Curtea întreagă este mult înălțată față de stradă.

Fig. 113. Casă nouă din Lunca Cernii de Sus. Prispa etajului cu pălimar de paiantă în consolă, susținută doar la capete de prelungirea zidului de la stradă și de plinul ce ascunde scara.

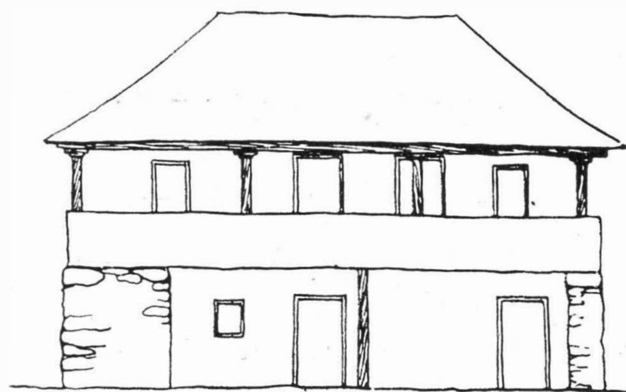

Fig. 114. Casă din Meria, cu prispa etajului, pe stîlpi de lemn, scundă. Scara ascunsă, foarte repede.

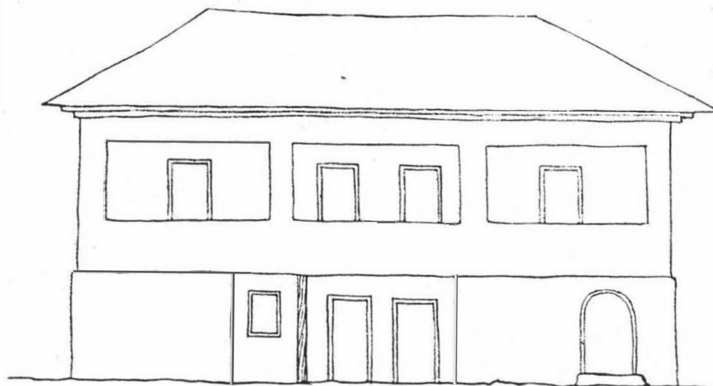

Fig. 115. Casă din Cinciș, cu stîlpi de zidărie și grindă la prispa etajului. La parter ușa scării și o prispă parțială la nivelul curții.

Fig. 116. Casă nouă la Ghelar, cu prispă parțială, adaptată la relieful accidentat.

Fig. 117. Casă nouă la Cerna, de tipul celei din Cinciș mult alungită.

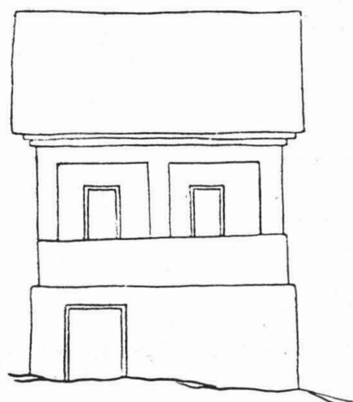

Fig. 118. Casă nouă la Teliuc, de plan redus, și acoperișul în două ape.

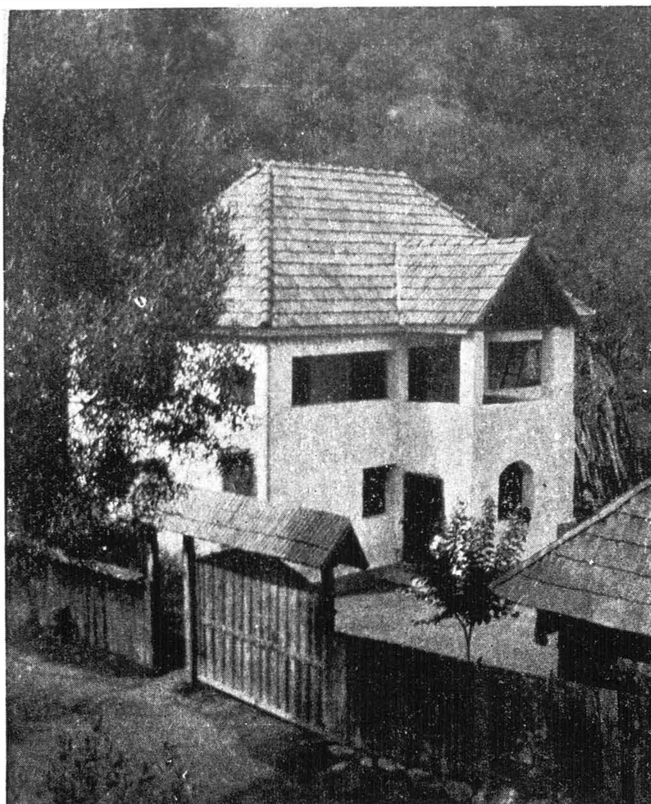

Fig. 119. Casă nouă cu etaj, din Lunca Cernii de Sus, cu scara ascunsă și foișor, extrem de rar în ținutul Pădurenilor.

Fig· 120. Intrarea laterală la etajul unei case din Cernișoara.

Fig. 121. Casă nouă din Poenița Voinii. Parterul în piatră, etajul din bîrne. Prispa parțială a etajului închisă cu geamlic.

Fig. 122. Casă nouă din Poenița Voinii. Prispa etajului cu stîlpi zidiți, închisă cu geamlic, pe un soclu masiv cu două arcade.

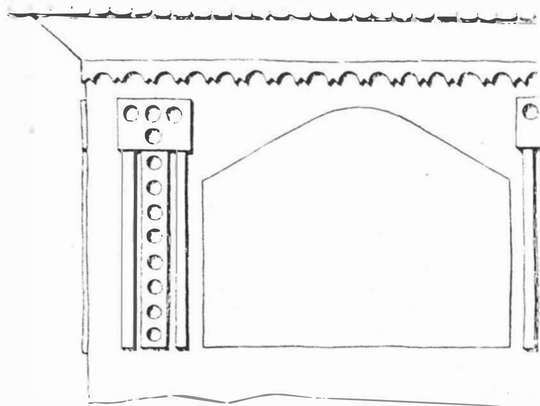

Fig. 123. Detaliu de decorație în tencuială între arcade, la Poenița Voinii.

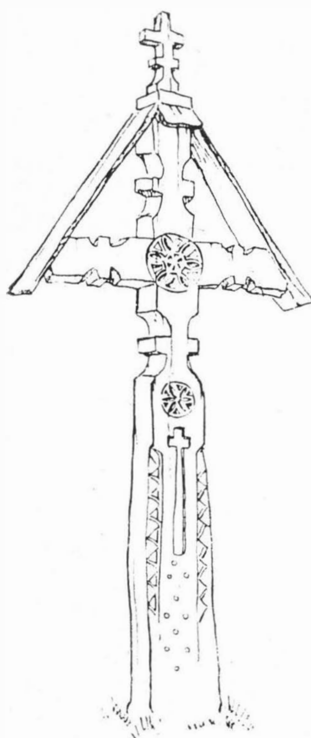

Fig. 124. „Crugă" la Ghelar în fața casei lui Zaharia Nicolaie.

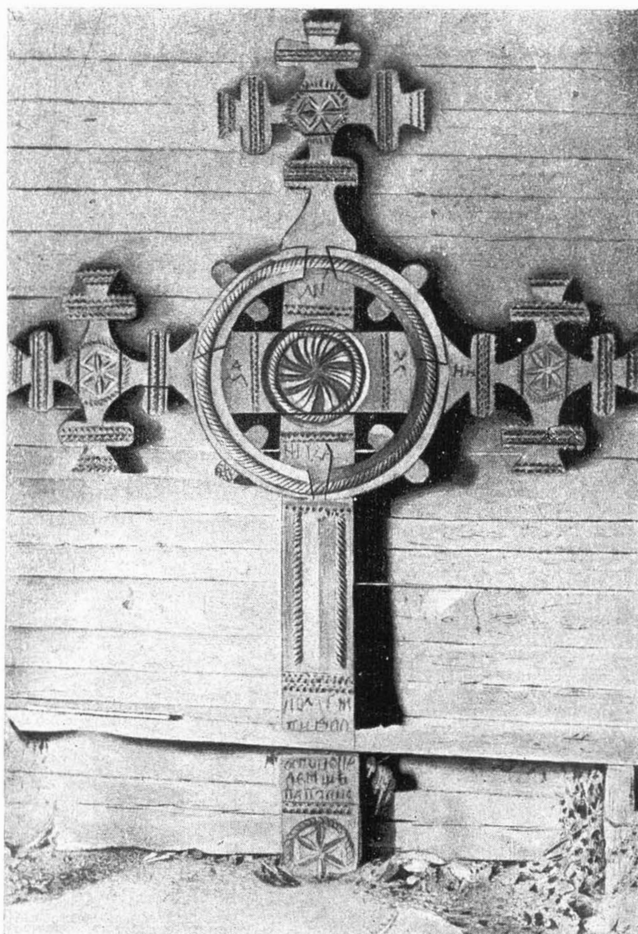
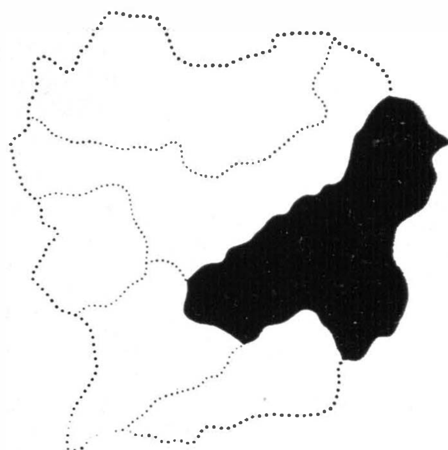

Fig. 125. Cruce veche păstrată în pridvorul bisericii de lemn de la Alun.

Fig. 126. Mărginimea.

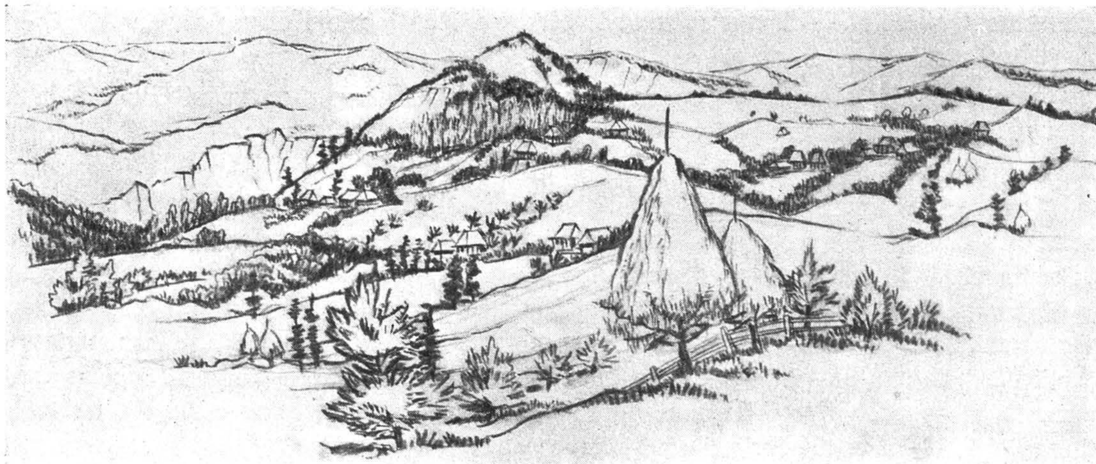

Fig. 127 Ţifla Cioclovinei şi Piatra Roşie, profilate pe marginea de vest a Platformei Luncanilor, spre Strei cu gospodăriile cele mai de sus ale cătunului Cioclovina, printre livezi şi fînaţuri, care se strîng în „clănii" făcute în copaci curăţaţi de crengi.

MĂRGINIMEA

SECTORUL sud-estic al regiunii Hunedoara este dominat de masivul înalt al Şurianului ale cărui ramificaţii coboară în trepte de muncei şi mai ales de platforme bine populate, prin dealuri abrupte la Strei, prin dealuri prelungi spre şesul Mureşului şi iarăşi prin dealuri abrupte la Secaş. Oamenii acestui ţinut, ocupaţi cu păstoritul, sînt numiţi de agricultorii din şesuri „momîrlani" sau „mărgineni".

Clinul vestic al masivului Şurianului în cotul şi deasupra Streiului îl constituie platforma Luncanilor, cu urme preistorice, cu cetăţile dacice şi castrele romane, cu satele de culme risipite, cu pometuri şi păşuni (fig. 127—131).

Clinul nordic, brăzdat de apele Grădiştei, Orăştiei, Argirului şi Sebeşului, poartă pe înălţimi, deasupra pădurilor, sate risipite şi sălaşe, între păşuni (fig. 128).

În sfîrşit, între Sebeş, şi Secaş, pînă la Sibiu se întind, pe platformă, satele de culme de tip adunat şi numai uneori risipit ale Mărginimei propriu-zise. Pe această îngustă fişie de teren se situează, din cele mai vechi timpuri, cel mai puternic centru păstoresc al ţării noastre: oierii din aceste părţi mergeau cu turme mari de mii de capete pînă departe, în Crimeea, Kuban, în stepa dobrogeană, în sudul Dunării şi pînă în munţii Boemiei, într-o largă mişcare de transhumanţă.

Actele timpului atestă drepturile şi privilegiile speciale ale acestor oieri, în trecerea lor peste munte pe teritoriul Ţării Romîneşti, iar marile lor drumuri sînt marcate de numeroase sate fondate de aceştia şi care păstrează în numele lor menţiunea „ungureni", acordată de localnici, ceea ce aminteşte originea lor. Această ocupaţie, puternic dezvoltată, a dat satelor din Mărginime o prosperitate care le deosebea de situaţia altor zone şi care în Poiana Sibiului, cel mai însemnat dintre satele romîneşti, a dat naştere la o

arhitectură ţărănească de dimensiuni mari, în care tipuri de locuinţe cu una sau două încăperi nu se intîlnesc.

Satele acestei Mărginimi propriu-zise sînt în parte aşezate pe culmi (Poiana, Jina) şi în parte în văi (Tilişca, Sălişte). Ele sînt astăzi de tip adunat, pe culme, şi răsfirate, în văi (fig. 132).

Din vechea arhitectură a zonei nu se mai văd astăzi decît rămăşiţe: construcţiile caracteristice înainte vreme erau cele aşezate în formă de gospodărie cu ocol întărit, potrivite vieţii de păstori a locuitorilor. Aceste gospodării cu ocol întărit se mai întîlnesc în Poiana, ascunse printre gospodăriile noi. Rămăşiţele lor se recunosc şi în adăposturile pentru animale, aflate în munţii celorlalte sate din întreaga Mărginime. Gospodăria cu ocol întărit de aici este asemănătoare cu tipul obişnuit: o curte înconjurată de un gard puternic cu acoperiş; pe laturile curţii, construcţiile gospodăriei stau cu faţa către interior (fig. 136—140). Materialul folosit în construcţia lor era lemnul. Tipul de casă, atît vechi cît şi nou, are planul compus din două încăperi mari locuite, între care se află o tindă; în tindă este situată vatra pentru gătit.

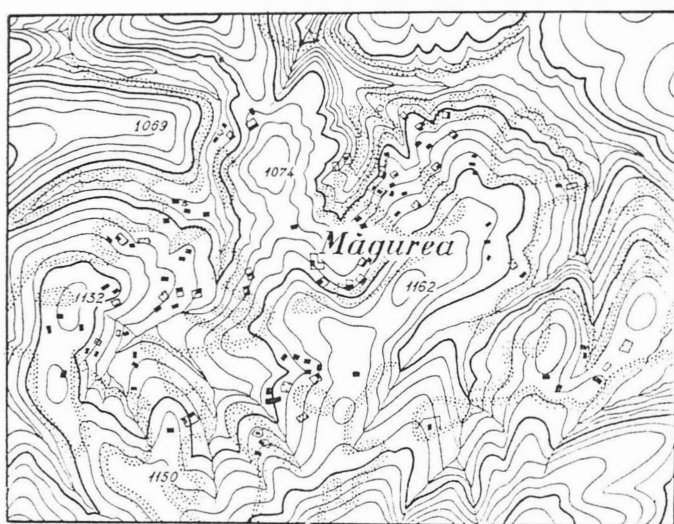

Fig. 128. Măgurea, sat de culme risipit, în masivul Şurianilor.

Prispa acestor case este caracteristică (fig. 134, 136, 142, 143); ea ocupă numai o parte — de obicei centrală — a faţadei, ieşind din linia acesteia. Are scară laterală şi e acoperită într-o singură apă, obţinută prin frîngerea pantei, acoperişului, aproape de coamă, uneori lăsîndu-se şi în polată mai jos decît streaşina. Locuinţele au adeseori două rînduri de camere: dedesubt se află pivniţa, iar sus încăperile de locuit (fig. 133, 138). La casele mai noi apar şi la parter odăi de locuit.

Materialul de construcţie obişnuit este lemnul, de cele mai multe ori tencuit şi apoi vopsit. Culoarea predominantă la casele mai vechi este albastrul; la cele noi apar culori variate. Acoperişul înalt, este în patru ape. Apele laterale sînt însă foarte înclinate, aproape verticale, astfel încît uneori acoperişul apare în două ape; în el se lasă mici deschideri pentru luminat podul şi pe unde iese fumul.

La clădirile cele mai noi apar cărămida şi ţigla ca material de construcţie, în special în satele aşezate în vale; planul lor rămîne cel descris mai sus. Înfăţişarea acestor din urmă construcţii prezintă influenţa arhitecturii săseşti din satele apropiate, atît prin proporţiile şi culorile variate cît şi prin folosirea stucului, dar motivele stucului romînesc sînt altele, mult mai simple, fie că sînt florale, fie că sînt geometrice (în special cruci).

Uneori pe pereţii exteriori sint pictate de meşteri populari adevărate tablouri cu teme religioase sau istorice (fig. 144).

Caracteristice, atît pentru casele noi cît şi pentru cele vechi, sînt micile nişe practicate în zidul de la stradă al caselor şi porţilor, în care se aşază cruci şi icoane sau mai rar, căni cu apă pentru trecători (fig. 145).

Străzile satelor romîneşti, adaptate ca traseu la terenul accidentat, au un aspect variat prin succesiunea de diverse construcţii şi acoperişe, garduri şi porţi care lasă uneori să se vadă şi pomii curţilor (fig. 135—137, 139, 141).

În imediata apropiere a satelor romîneşti se află o importantă grupă de aşezări săseşti (Miercurea, Gîrbova, Apoldul de sus şi de jos). Arhitectura acestor sate a influenţat puternic arhitectura nouă din satele romîneşti, ba chiar şi organizarea gospodăriilor.

Satele săseşti sînt de tip adunat, compact (fig. 147), locuinţele fiind construite din piatră şi cărămidă şi acoperite cu ţiglă. Planul lor seamănă cu cel romînesc: două încăperi mari cu tindă la mijloc şi prispă parţială la faţadă, iar la parter pivniţă, de obicei folosită pentru păstrarea vinurilor (fig. 149, 150).

Casele sînt masive aproape uniforme şi au la stradă porţi mari, puternice, înalte, făcute tot din zid. Străzile au aci aspectul unor construcţii continue din zid perfect aliniate (fig. 148). Interiorul curţilor săseşti este curat; de obicei sînt pietruite. Gospodăria este de multe ori împărţită în două curţi. Grajdul, aşezat spre partea din fund a curţii, unit cu casa prin ziduri masive, are în afara încăperii pentru vite, o şură în care se ţin uneltele şi căruţa; în podul grajdului se păstrează finul.

Împodobirea obişnuită a locuinţelor şi a porţilor este culoarea (domină albul, galbenul, portocaliul, verdele albicios) şi decoraţia în tencuială (folosind motive complicate, baroce, de inspiraţie orăşănească) (fig. 150, 151).

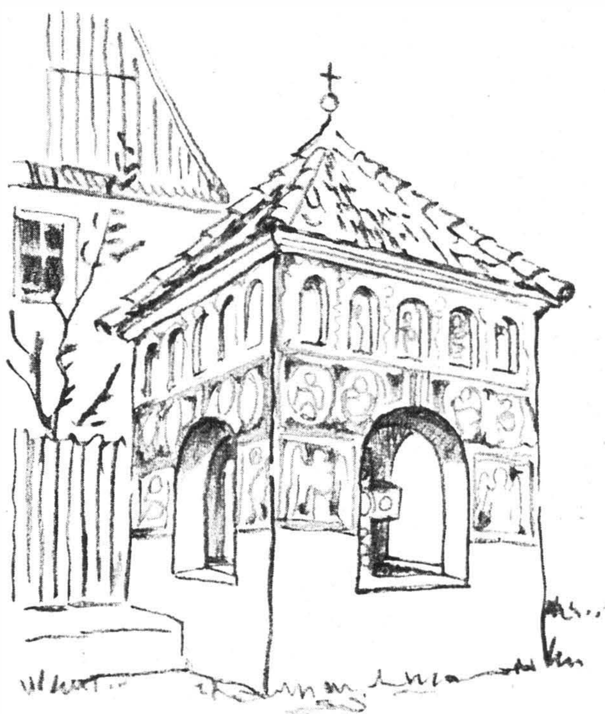

Fig. 129. Adăpost de troiţă zidit şi bogat pictat la Tilişca.

Fig. 130. Biserică mică de lemn în cătunul Sieştin pe valea Luncanilor.

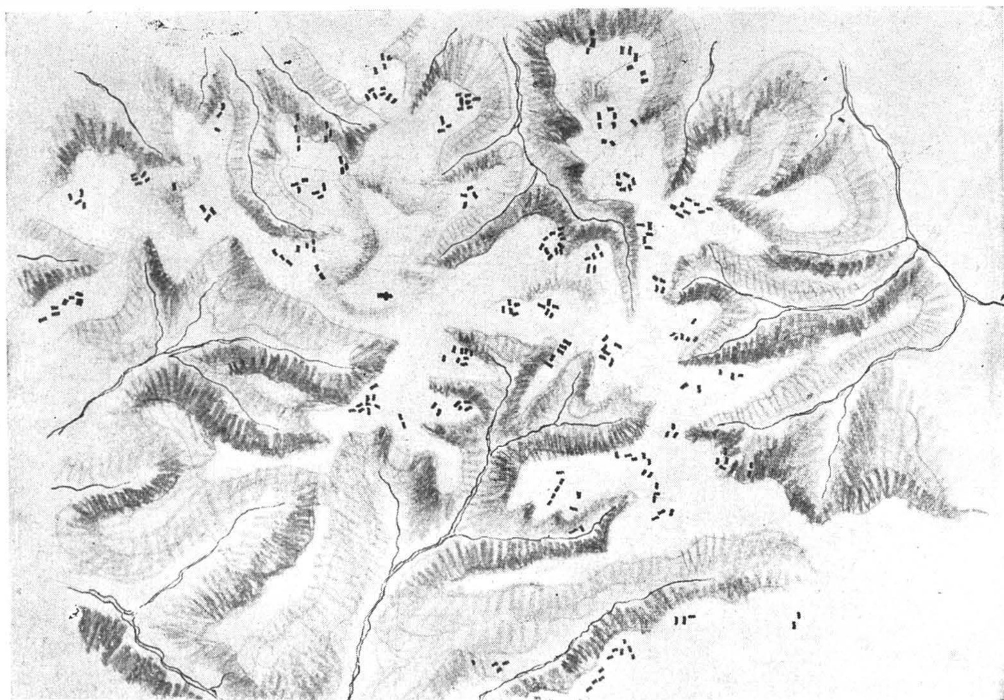

Fig. 131. Tirsa, satul cel mai mare şi cel mai inalt din Platforma Luncanilor, alcătuit din cringuri de gospodării risipite pe culmea netedă, înecate în pometuri, între holde de secară, de porumb şi de modeste culturi de zarzavaturi.

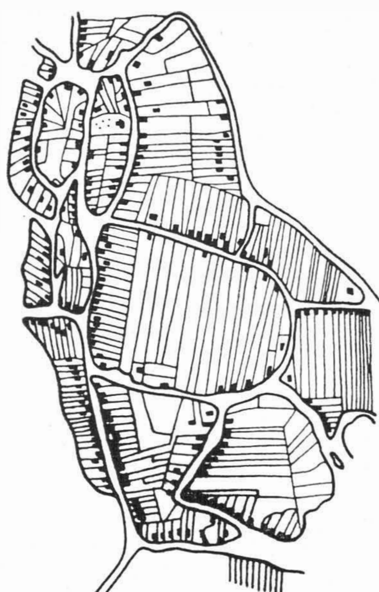

Fig. 132. Rod, sat adunat la poalele munţilor Sebeş, cu structura străzilor liberă.

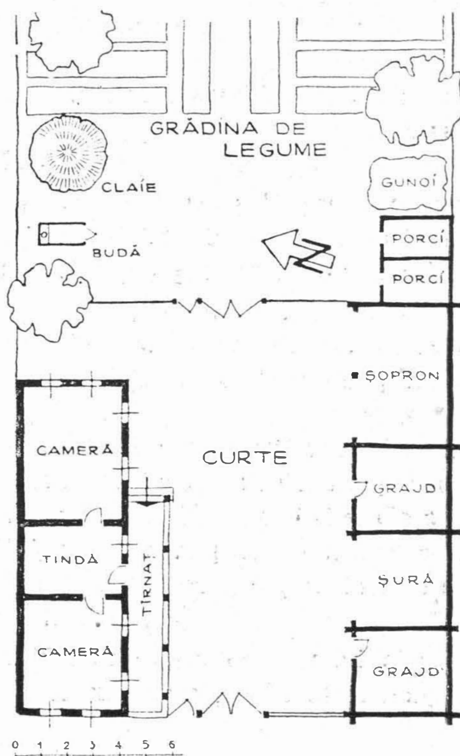

Fig. 133. Gospodăria lui Dumitru Oană din Rod.

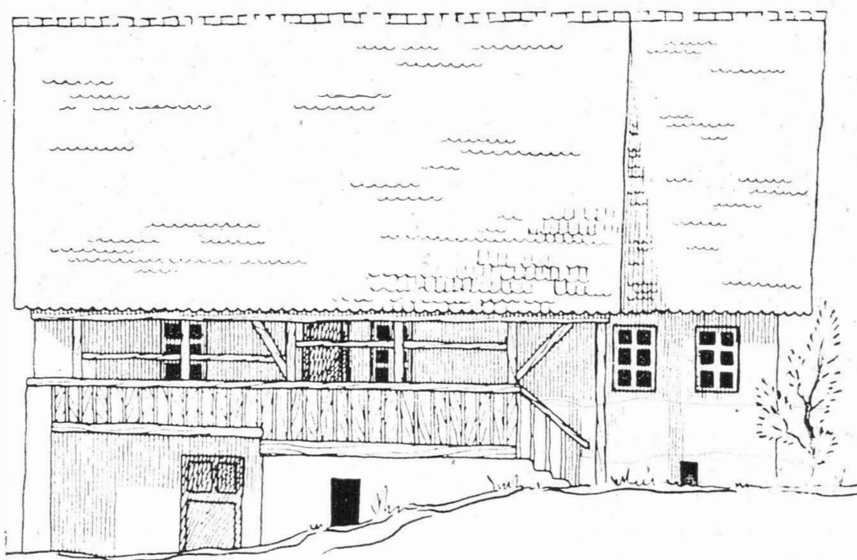

Fig. 134. Casa lui Dumitru Oană, cu prispă parţială, ieşită sub un acoperiş în altă pantă decît acea a casei.

Fig. 135. Stradă in pantă, cu case vechi in regim inchis, cu fațadele colorate.

Fig. 136. Gospodărie cu ocol inchis. Casa cu prispă parțială acoperită prin schimbare de pantă și polată.

Fig. 137. Vederea la stradă a gospodăriei cu ocol întărit a lui Gheorghe Stoian, construită în 1866.

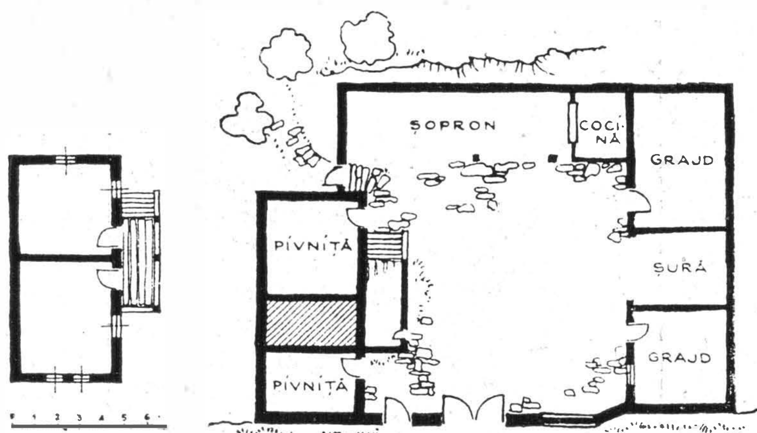

Fig. 138. Planul gospodăriei lui Gheorghe Stoian. În stînga planul nivelului superior, cu prispa parțială ieșită din corpul casei.

Fig. 139. Stradă cu gospodării închise prin porţi înalte de zidărie.

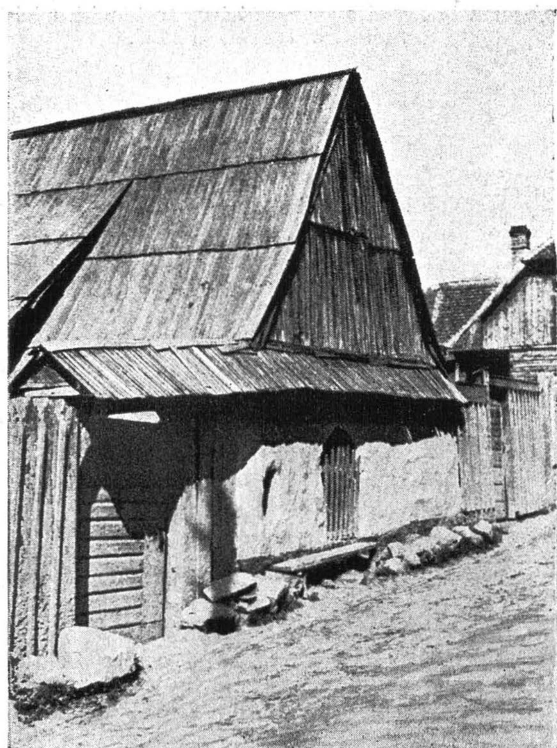

Fig. 140. Streaşina de sub timpanul şindrilit al casei, acopere în continuare portiţa.

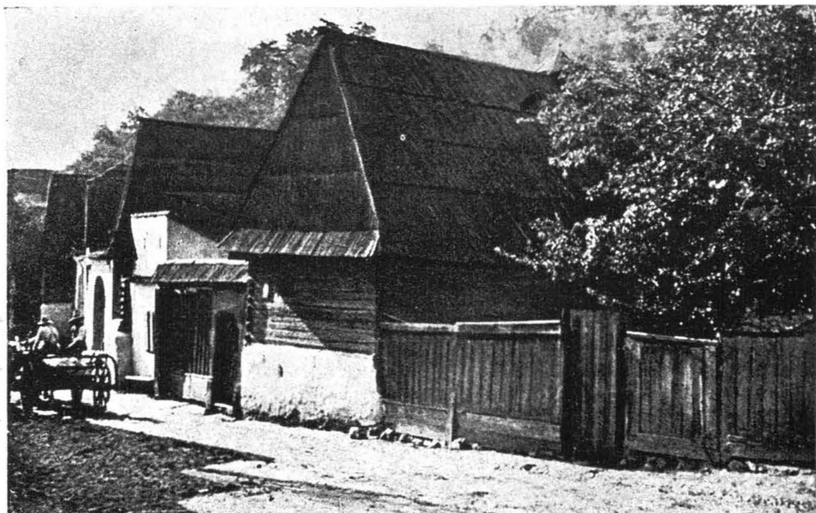

Fig. 141. Stradă cu regim mixt la Tilişca.

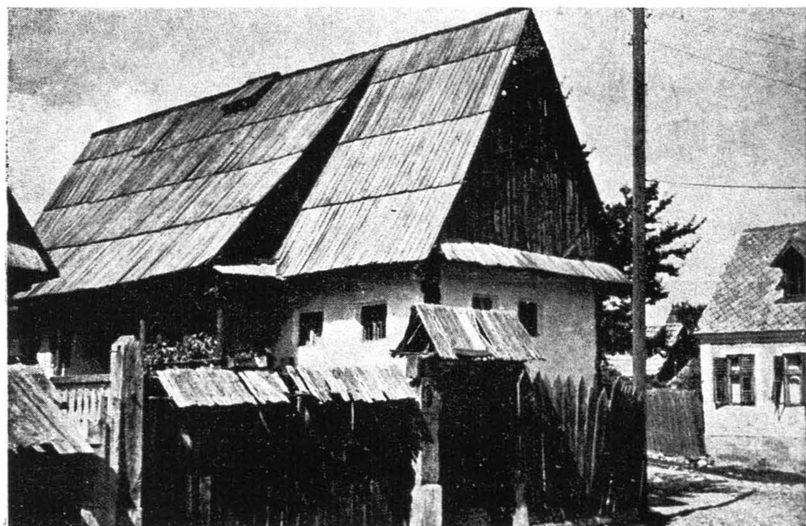

Fig. 142. Casă veche cu prispă parţială de tip sibian.

Fig. 143. Gospodărie deschisă, cu gard scund de piatră.

Fig. 144. Casă nouă cu decorații în tencuială și picturi, la Tilișca.

Fig. 145. Poartă de zid cu o cruce în nișă deasupra portiței.

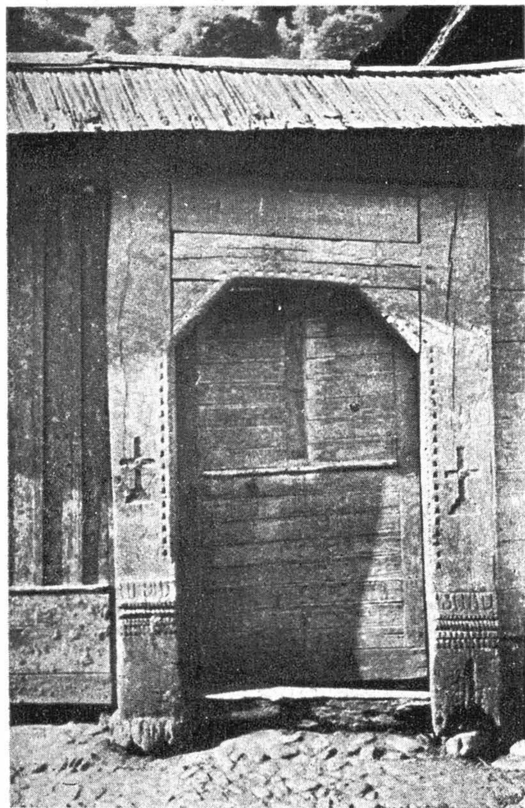

Fig. 146. Poartă de lemn cu crestături în stîlpi

Fig. 147. Vedere panoramică asupra satului săsesc Gîrbova.

Fig. 148. Stradă în Gîrbova cu casele aliniate şi uniforme, dar cu alternanţă de frontoane întregi şi teşite.

Fig. 149. Curte interioară la Gîrbova. Şura în fund, grajduri şi magazii pe laturi.

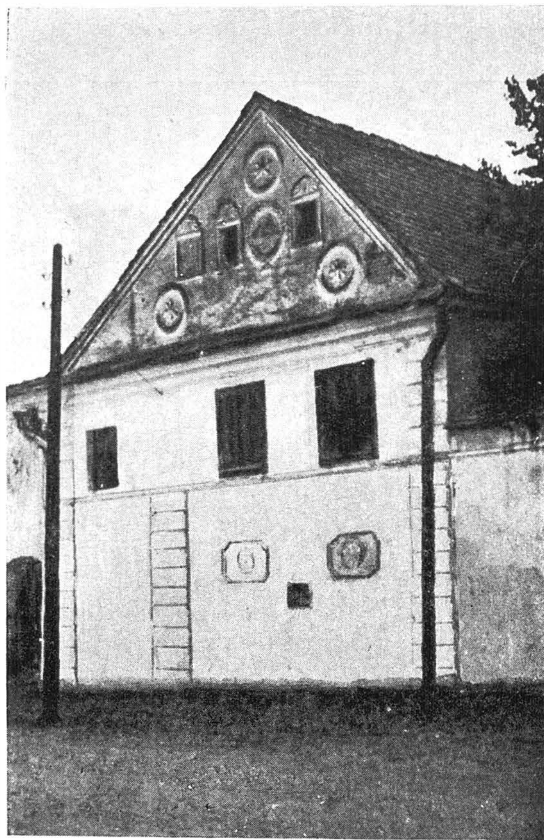

Fig. 150. Casă veche săsească cu ornamente geometrale în timpan, la Gîrbova.

Fig. 151. Ornament în tencuială.

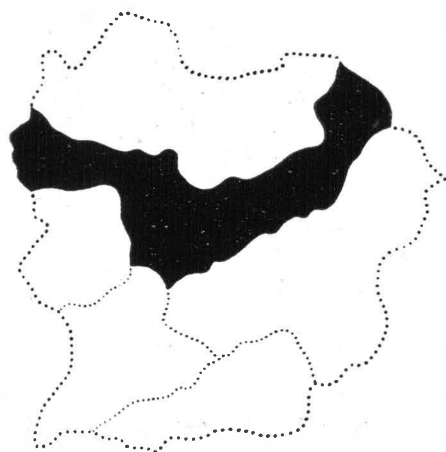

Fig. 152. Șesul și dealurile Mureșului.

Fig. 153. Mureşul de la Ilia spre Deva, văzut printre nucii mari ce străjuiesc şoseaua.

ŞESUL ŞI DEALURILE MUREŞULUI

ESUL Mureşului, în regiunea Hunedoara, începe de la est cu şesul Albei-Iulia şi al Sebeşului, se strînge trecînd de Vinţ la o lăţime de 10—15 km, se mai lărgeşte către Orăştie pînă la Deva, iar de la Branişca se strecoară printr-un coridor de 4 — 5 km pînă la Zam, de unde trece în regiunea Arad.

La nord, înălţimile înaintează pînă aproape de apa Mureşului, cum este dealul Uroiu din faţa Simeriei.

La sud şi în jumătatea estică, dealurile sînt mai depărtate, lăsînd încă intrînduri de şes pe văile rîurilor ce coboară din munţii Şurianului. Dar şi în susul Cernei pînă la Hunedoara, valea Streiului prelungeşte şesul Mureşului pînă aproape de Subcetate. Spre vest de Deva înălţimile se prelungesc pînă în apa Mureşului (fig. 153, 154).

Mureşul, străjuit de două şosele în dreapta şi în stînga, străbate domol şesul, pe o luncă pitorească intens cultivată, avînd numeroase pîlcuri de pădure şi mai ales importante aşezări omeneşti.

Satele din acest spaţiu sînt aşezate pe văile apelor şi de-a lungul drumurilor şi şoselelor; rareori sînt mai retrase. Ca mai toate aşezările din şes, forma lor este adunată, sau înşirată de-a lungul drumului. De multe ori rîul trece prin sat, avînd străzi de o parte şi alta: Cugir, Vinerea, Romos, Vaidei, Sibot, Orăştioara, Ludeşti etc.

Nu orientarea a fost determinată pentru direcţia acestor străzi; unele sînt orientate nord-sud: Cugir, Vinerea, Sibot, Romos, Cristuri, Pestiş, pentru că aceasta este direcţia de curgere a rîurilor pe care s-au aşezat; altele au direcţia est-vest: Spini, Mărtineşti, Sînhalm, Şomuz, Ilia etc. pentru că aceasta era direcţia drumurilor pe care s-au dezvoltat.

Faptul că de obicei construcţiile sînt înghesuite, la majoritatea satelor din culoarul Mureşului, însorirea lor se face insuficient, igrasia pătrunde în ziduri şi se ridică pînă sub ferestre, de multe ori şi mai sus.

Străzile sînt mai toate pietruite, cu trotuare înguste şi cu rigole de scurgere a apelor (fig. 155—157).

În satele din vestul culoarului Mureşului, gospodăriile se lărgesc, regimul devine deschis, plantaţiile sînt bogate, iar în cutele dealurilor ce mărginesc şesul Mureşului, satele se răsfiră, străzile au traseu sinuos, curţile avînd forme neregulate.

Aşezările de tip adunat, dominante în această zonă, au rezultat din diviziunea succesivă a unor loturi gospodăreşti iniţial cu front mare. Această micşorare a lotului a dus la o organizare mai strînsă a gospodăriei şi mai tîrziu, sub influenţa săsească, la închiderea ei spre stradă.

Se deosebesc două tipuri principale de gospodării (fig. 158—160).

1. Gospodăriile din partea răsăriteană a şesului Mureşului, care s-au alcătuit după modelul gospodăriilor săseşti, cu front mic la stradă, închis complet cu zid puternic şi poartă masivă.

În aceste gospodării casa este aşezată cu partea îngustă la alinierea străzii; tot la aliniere, sau mai retrasă; în faţa casei, este bucătăria de vară cu o cameră alăturată, apoi în continuarea casei, sau rupte de ea, coteţe de găini, de porci, pătulul, fîntîna, iar mai în fund, pe toată lăţimea lotului, grajdurile de vite şi şura. Dincolo de grajduri, grădina de zarzavat şi pomi, la care se ajunge trecînd prin şură (fig. 158).

Cîteva din aceste gospodării, puţine de altfel, au grajdurile şi şura în continuarea casei, legate printr-un şopron.

2. Gospodăriile din satele mai îndepărtate de influenţa aşezărilor săseşti, mergînd către apus pe valea Mureşului iar spre nord şi sud către înălţimi sau pe văile dintre ele, încep să se lărgească la stradă, să capete forme mai neregulate, să aibă o altă grupare a construcţiilor în curte. Astfel, casa se aşază cînd cu latura mică, cînd cu latura mare, paralel cu strada, fie pe aliniere, fie retrasă de la aliniere (fig. 159).

Curţile sînt în mare parte pavate la primul tip şi parţial sau de loc la al doilea.

La gospodăriile din primul tip plantaţiile se găsesc dincolo de grajduri şi foarte rar, un copac — doi în curtea dinspre stradă, iar la celelalte, pomii se găsesc şi în faţă, completînd spaţiile libere rămase între construcţii.

În această microregiune se întîlnesc laolaltă cîteva tipuri de planuri ale caselor: tipul hunedorean cu două camere şi prispă, tipul săsesc cu camere aşezate în unghi, cu prispă spre interiorul curţii precum şi tipul general al caselor romîneşti, cu tindă şi două camere. Acesta din urmă pare să fie dominant.

O caracteristică a arhitecturii din această microregiune este astăzi aspectul de uniformitate şi masivitate a elevaţiei, cu toată diversitatea de planuri. Aceasta datorită construcţiei noi de cărămidă şi ţiglă care a înlocuit aproape total materialele vechi. Exemplare de arhitectură dinainte de 1900, cu pereţi de pămînt bătut, nuiele împletite sau bîrne cu acoperişuri de paie sau şindrilă, sînt o raritate (fig. 161—167).

La casele mai noi, prispa se închide către stradă întîi printr-o simplă arcadă, apoi printr-o fereastră la fel cu cele două ale camerei, avînd uneori, ca şi acestea, oblon.

Este caracteristică intrarea din stradă direct în prispă, cînd gospodăria este complet închisă şi anume printr-o portiţă laterală porţii mari arcuite (fig. 169—181).

Casele au prispă cu stîlpi zidiţi în majoritatea cazurilor, mai rar cu stîlpi de lemn, dar şi mai rar fără prispă.

Camerele, în general mari, au laturile de 4×5 m cel puţin. „Camera curată" de la stradă este în general nelocuită. În cealaltă cameră „de toată ziua", se pregăteşte mîncarea şi dorm toţi cei ai casei. Bucătăria de vară serveşte şi ca spălătorie. Camera alăturată bucătăriei de vară poate servi drept cămară de alimente sau cameră pentru bătrîni sau tineri însurăţei.

În general, casele sînt curate, cu pardoseli de scînduri în camere, cu preşuri şi covoare, cu perdele la ferestre, dar cu mobilier de tîrg.

Ca şi în restul Hunedoarei, şi aici coarde de viţă se întind în lungul prispei, sub streaşină.

Uniformitatea şi masivitatea arhitecturii este atenuată prin felurite decoraţii, mai ales în jumătatea estică a microregiunii. Astfel se obişnuieşte zugrăvitul întregei faţade în culori destul de calde: ocru, roz, verde, albastru. Pe acest fond, uneori se detaşează în alb, profile, ancadramente la ferestre, excepţional la uşi — ornamente reliefate în tencuială. Frontonul cu cele două mici ferestre ale podului face obiectul unor decoraţii din care nu lipseşte crucea. Mai rar, frize şi măşti chiar de stuc, sau texte în litere gotice împodobesc la casele săseşti — faţada la stradă (fig. 185—184).

Fig. 154. Vedere de pe dealurile din stînga Cernei spre confluenţa Streiului cu Mureşul şi spre dealul Uroiu şi satele Rapolt, Tîmpa Bobîlna şi Simeria-Veche.

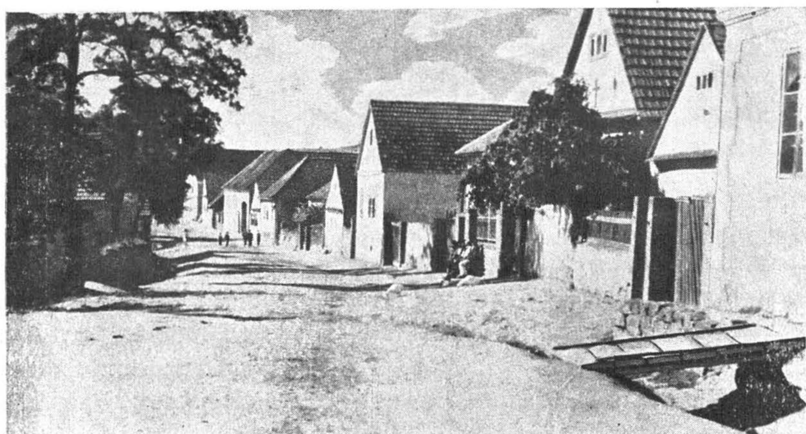

Fig. 155. Stradă din Rapolt, pe malul nordic al Mureșului. Casele prezintă la stradă fie timpan, fie acoperiș. Gardurile de lemn sînt pe alocuri întrerupte de ziduri cu porți înalte, ce închid gospodăria ca în satele săsești.

Fig. 156. Stradă la Vinerea, mai îngustă dar cu trotuare pavate cu bolovani de rîu. Casele sînt numai cu timpan la stradă, înghesuite, șilegate toate prin ziduri cu porți în arcadă.

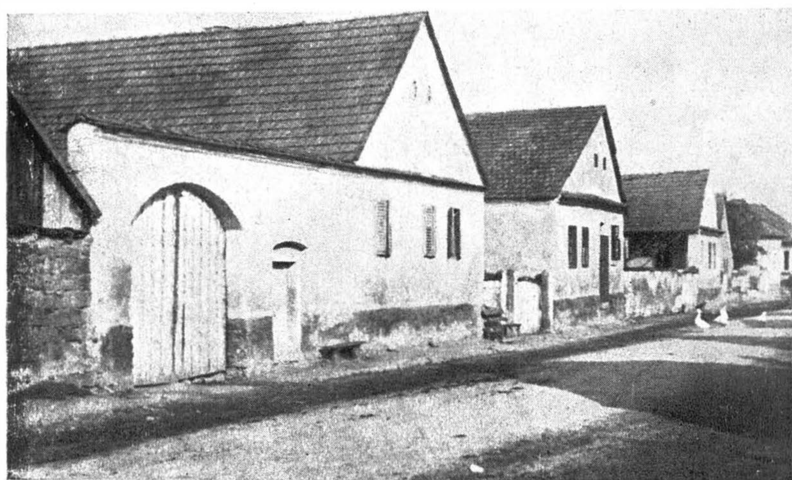

Fig. 157. Stradă din Uroiu, cu casele de influență săsească, dar gospodăriile în majoritate deschise.

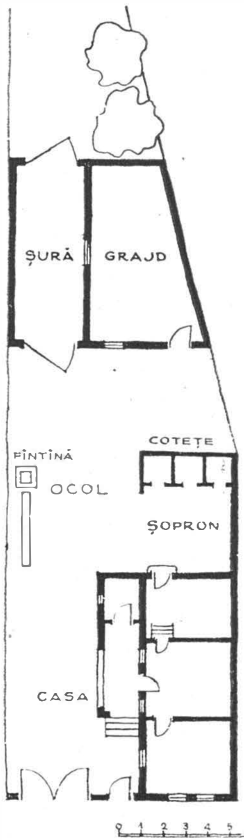

Fig. 158. Gospodăria lui Ilie Dănescu din Beriu, cu adaptarea şurei la forma îngustă a lotului. Prispa parţială a casei permite accesul in ocol şi prin portiţă.

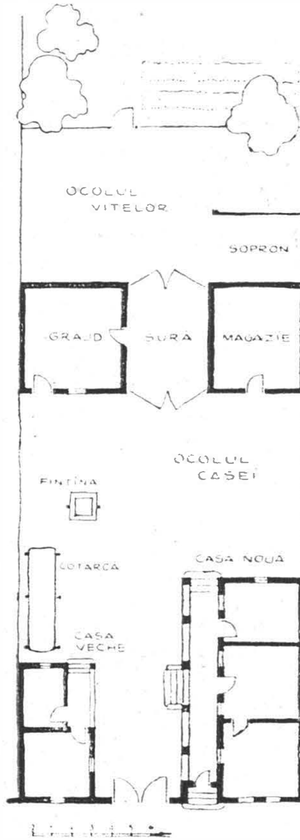

Fig. 159. Gospodărie din Beriu, cu două ocoale despărţite prin şură. Portiţa dă acces direct în prispa casei.

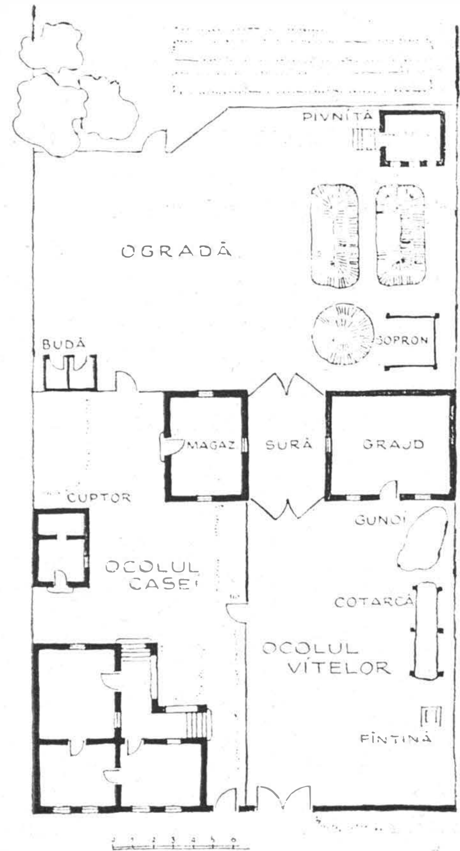

Fig. 160. Gospodăria lui Gheorghe Măgureanu din Biscaria. Şura desparte cele două ocoale dinspre stradă de ograda, în care se află şi cîteva mici acareturi. Casa cu trei camere, în unghi.

Fig. 161. Colţ de gospodărie veche, la Pestişul Mare. Casă joasă de zidărie cu foişor de scară.

Fig. 162. Casă veche din Romos, fără prispă, dar cu ancadramente de tencuială la ferestre. Acoperişul de paie cu fronton teşit.

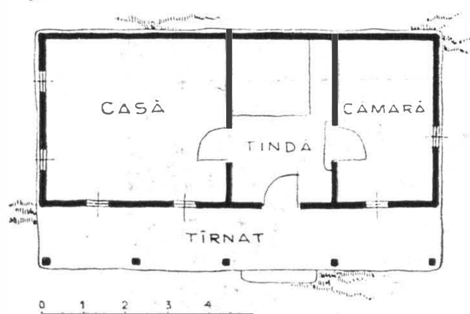

Fig. 163. Casă veche de 150 ani din Boholt, cu planul modificat prin închiderea părţii lărgite a prispei, spre a forma tinda.

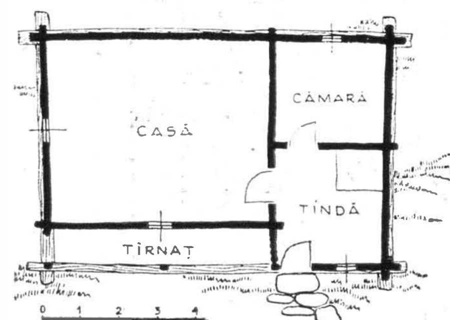

Fig. 164. Casă veche cu trei încăperi la Balomirul de Cîmp, cu anul construcţiei, 1827, însemnat pe o grindă a tavanului.

Fig. 165. Casă veche de aproximativ 170 ani, la Hondol fostă han. În curte, o scară largă urcă la o prispă adîncă, în consolă, cuprinsă între încăperi. Un gard înalt în prelungirea fațadei laterale, lasă prispa și scara acesteia în stradă.

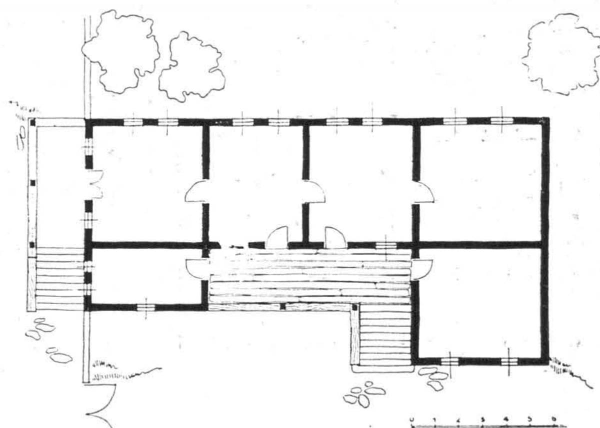
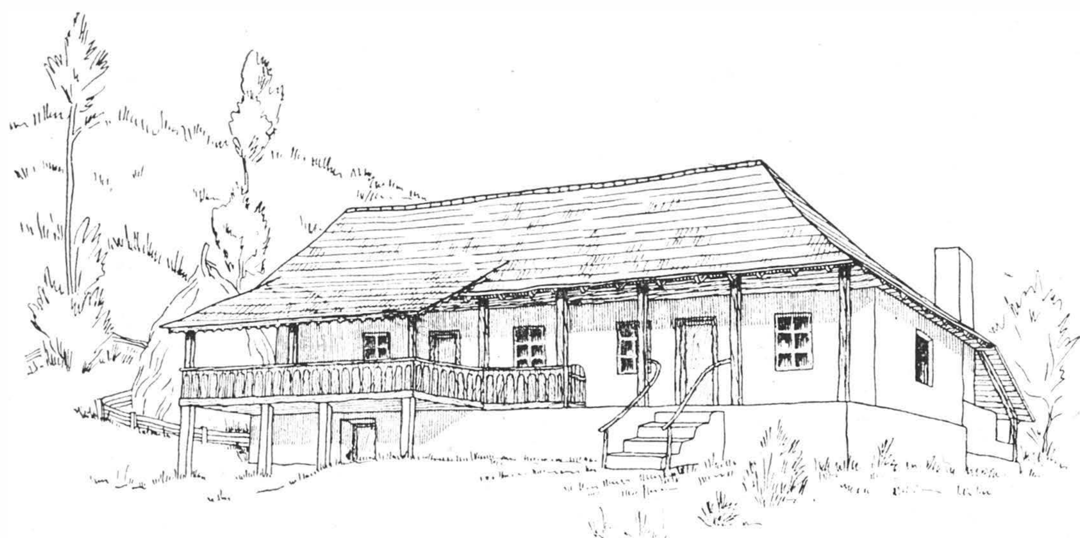

Fig. 166. Casa morarului Petre Gavriloiu, din Ludești, așezată la malul apei. Printr-o arcadă înaltă, pe o scară în unghi se urcă la prispa etajului. Pe sub casă printr-un gang larg se trece din ocolul morii, în livadă.

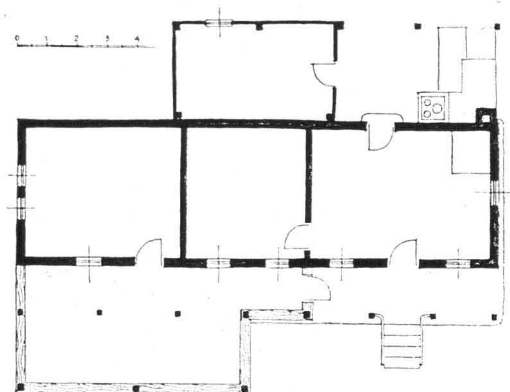

Fig. 167. Casă la Nevoieş, cu foişor dezvoltat, pe stîlpi de beton, adăugat ulterior prin supralărgirea prispei şi acoperit în polată încălecată pe acoperişul vechi. O altă polată acoperă în spate o magazie şi bucătăria de vară deschisă.

Fig. 168. Casa lui Crişan Maru, din Lăpugiul de Jos. Prispa la nivelul curţii pavate cu bolovani de rîu. Pălimar şi stîlpi puternici de zid legaţi cu arcuri turtite.

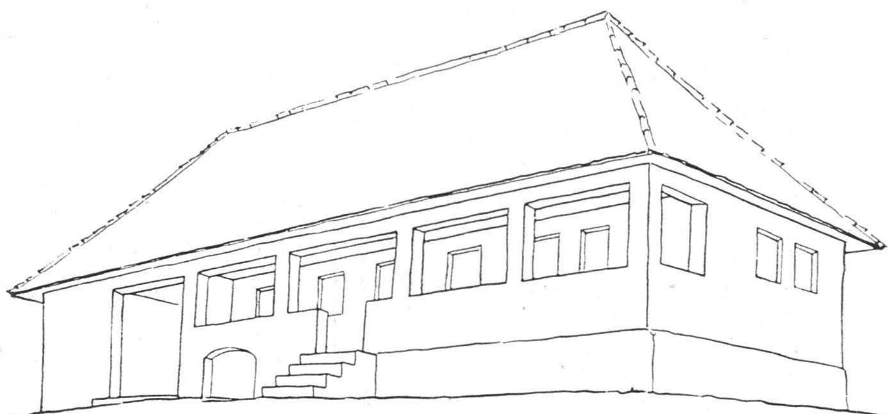

Fig. 169. Casă la Băcia, sub acelaşi acoperiş cu şura şi un depozit de unelte.

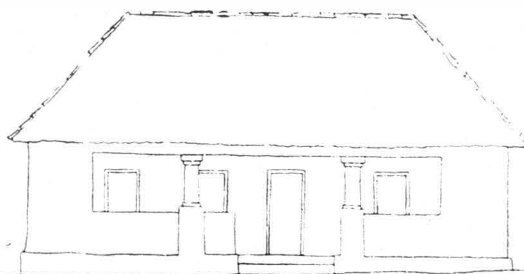

Fig. 170. Casă la Batiz, cu prispa închisă la capete.

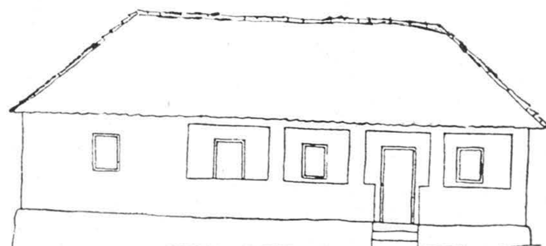

Fig. 171. Casă la Sîncrai, cu prispa parţială.

Fig. 172. Casă nouă la Nandru, cu prispă şi foişor pe stîlpi zidiţi; balustradă scundă de lemn peste parapetul zidit.

Fig. 173. Casă la Buituri. O scară de beton în ax, conduce, pe sub o arcadă îngustă, la prispa cu stîlpi zidiți pe soclul de piatră, legați între ei prin pălimare de lemn traforat. Atice laterale scurtează crupele acoperișului.

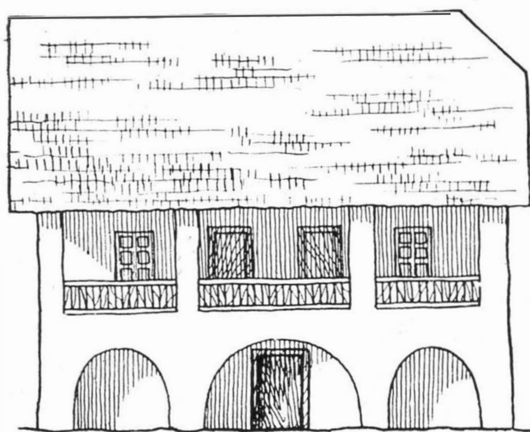

Fig. 174. Casă la Josani, cu trei arcade în soclu și pălimare de lemn între stîlpii zidiți.

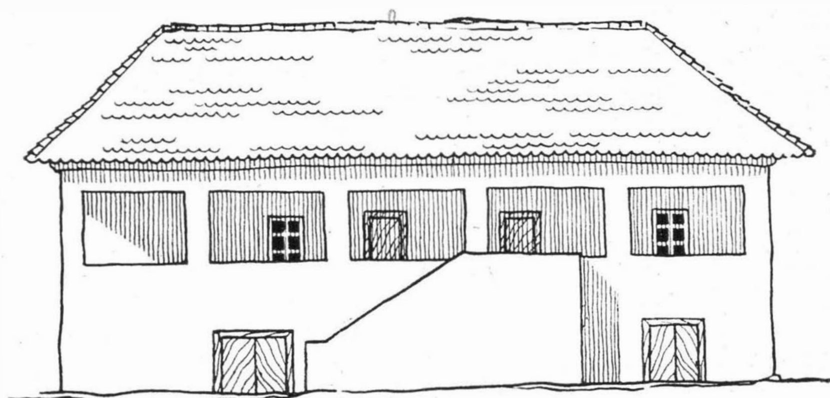
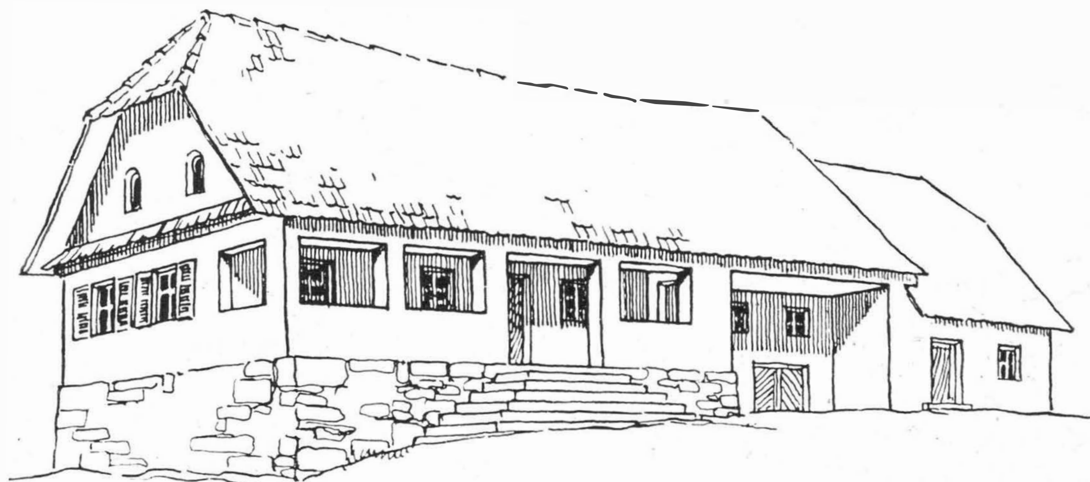

Fig. 175. Casă la Hășdat, cu scară în parapet zidit, alipită fațadei.

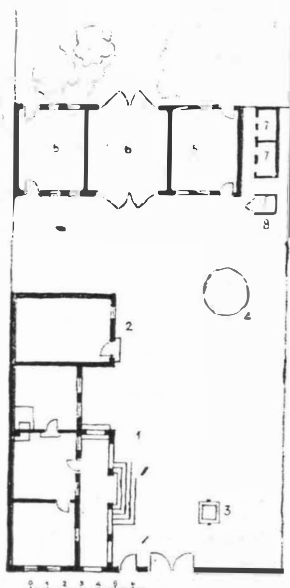

Fig. 176. Gospodărie din Turmaş. Printr-o mare nişă dreptunghiulară în prelungirea prispei, între casă şi bucătăria de vară, se urcă în capătul prispei şi se coboară la pivniţă.

1 — locuinţă; 2 — bucătărie de vară; 3 — fîntînă; 4 — claie; 5 — grajd; 6 — şură; 7 — cocină; 8 — budă.

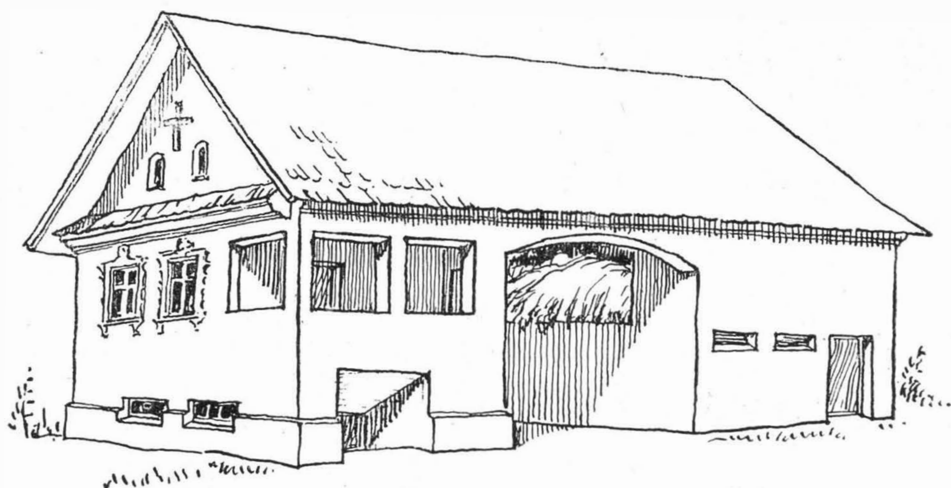

Fig. 177. Casă la Tîmpa, cu locuinţa, şura, grajdul şi fînarul sub acelaşi acoperiş. Scara la prispă urcă din şură.

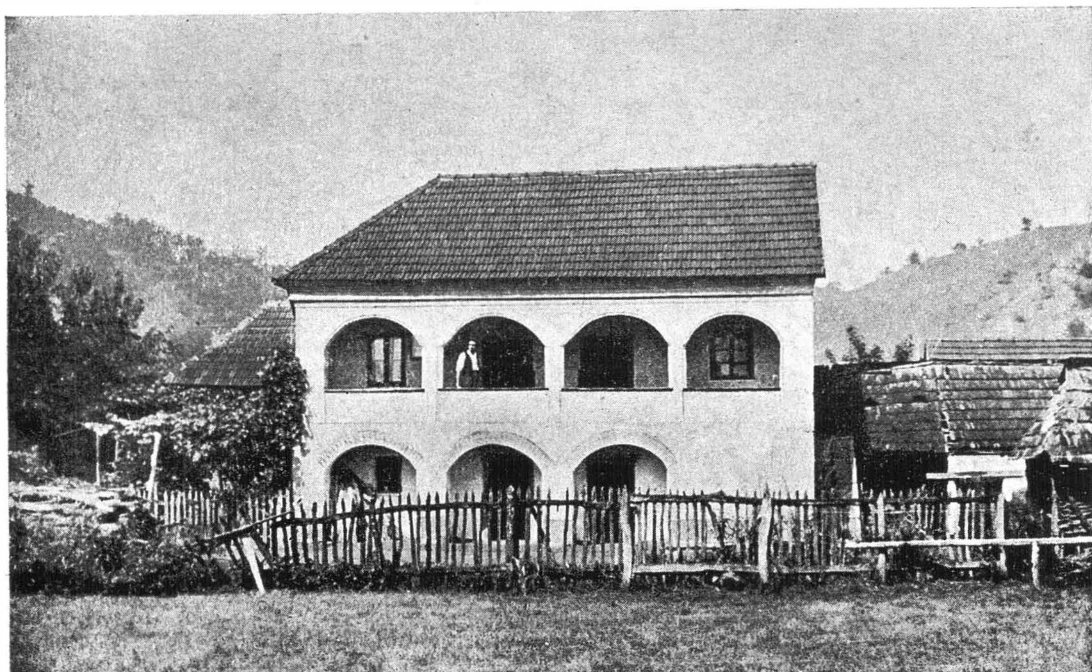

Fig. 178. Casă la Nandru, cu arcade la ambele nivele. Accesul la prispa superioară din fund, pe scara ascunsă de plinul soclului.

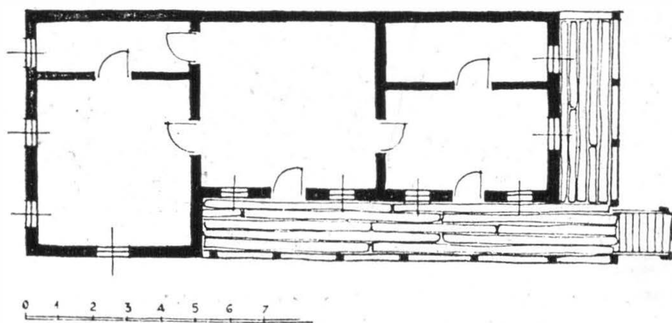

Fig. 179. Casă din Bîrsău dezvoltată, cu prispă parţială pe o latură şi întreagă pe o alta.

Fig. 180. Casa lui Dănilă Abel, din Valea Nandrului, construită în 1935 pe tipul vechi hunedorean, de plan şi elevaţie, dar cu detalii şi bogată ornamentaţie în tencuială şi cărămidă.

Fig. 181. Casă din Uroiu, cu şase arcade la prispa superioară şi scara ascunsă.

Fig. 182. Casa lui Ladislau Odorhei din Pestişul Mare, cuplată în spate sub acelaşi acoperiş, cu casa identică a fratelui său.

Fig. 183. Casă cu prispă şi foişor cu stîlpi zidiţi, pe soclu de piatră, cu tencuiala colorată, la Nandru.

Fig. 184. Biserica veche de lemn din Lăpugiul de Jos.

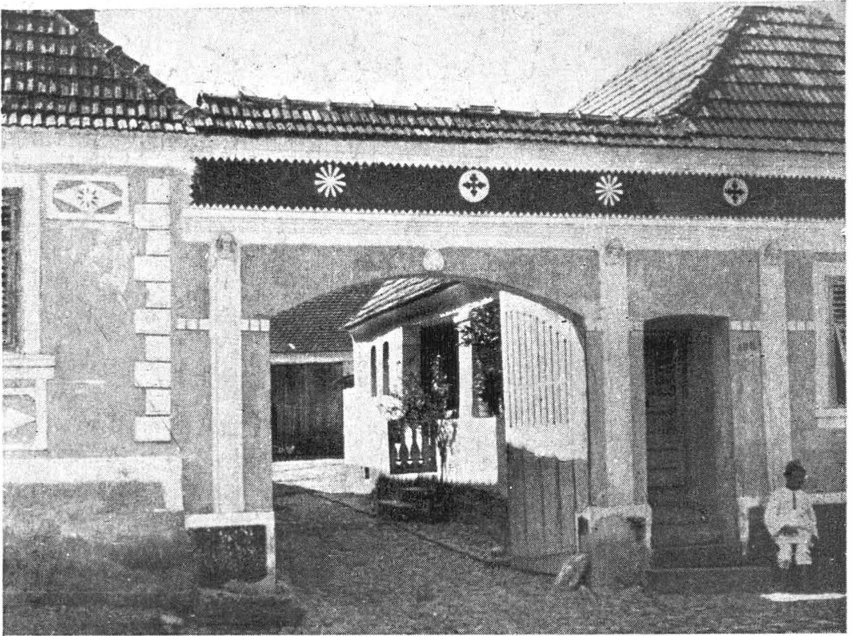

Fig. 185. Poartă la Beriu — sat de influență săsească. In același zid înalt, intrarea pe trepte în capătul prispei, direct din stradă. Ornamentații în tencuială colorate.

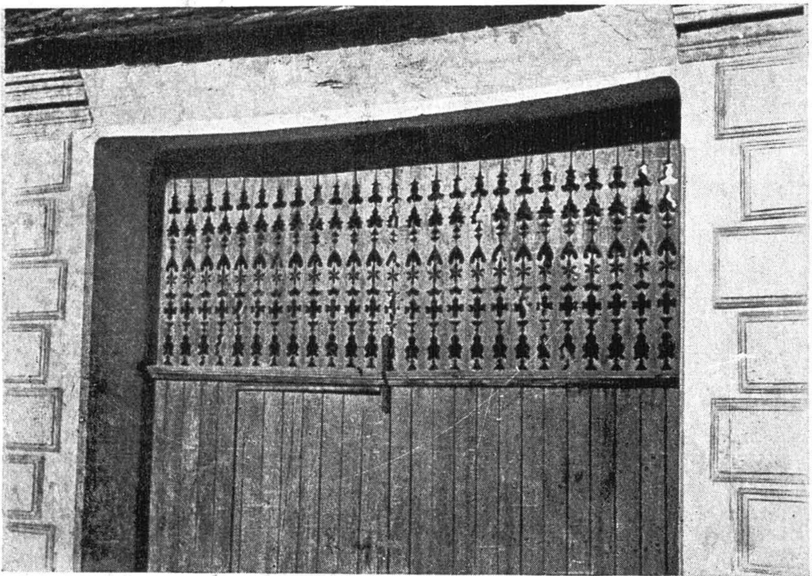
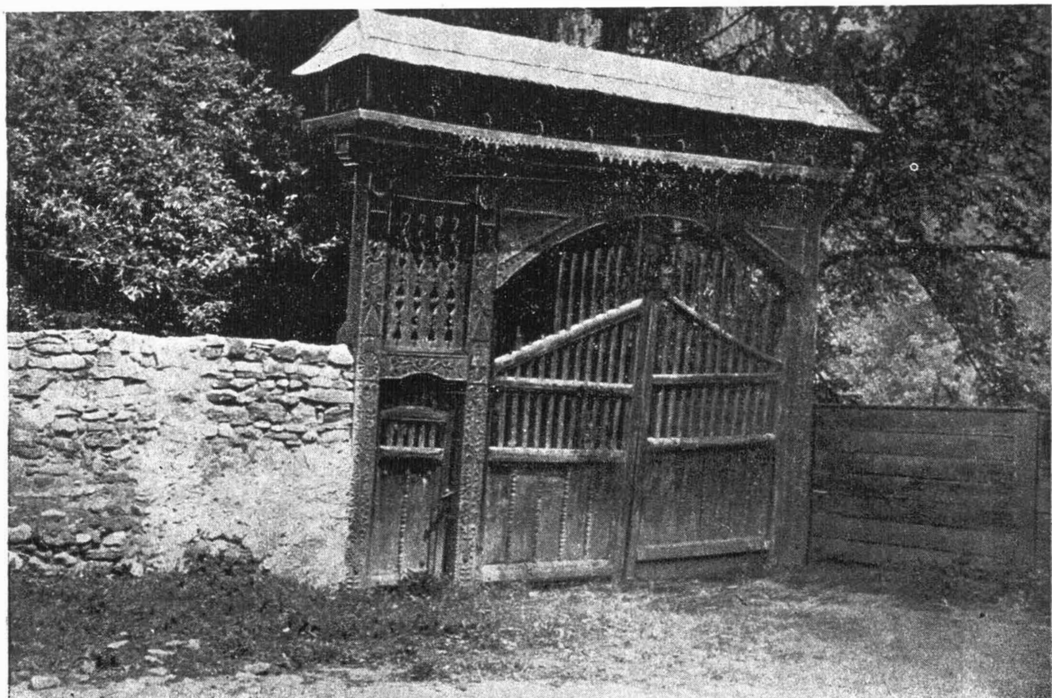

Fig. 186. Poartă de intrare la Romoșel, în două canaturi, în care se deschide și portița. Traforuri îngrijite la partea superioară.

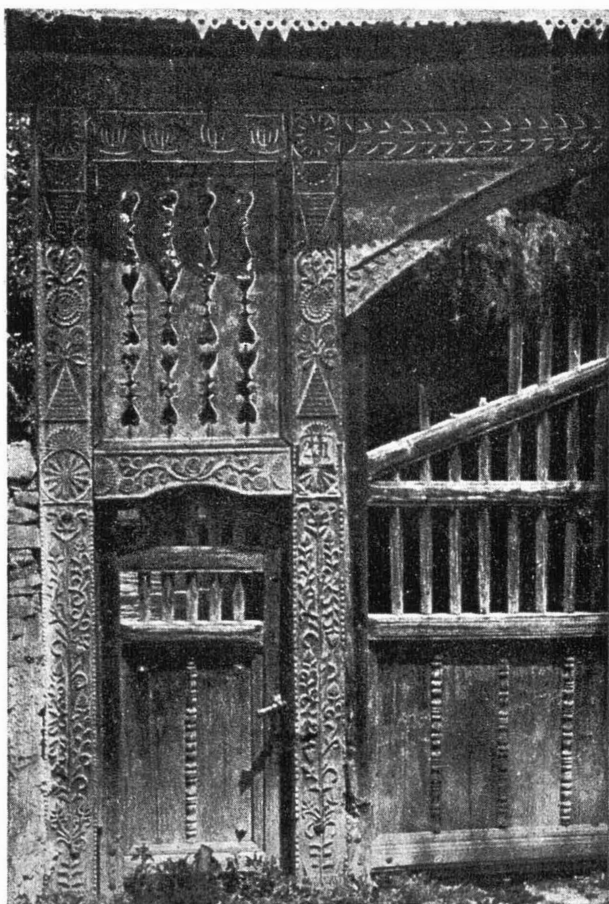

Fig. 187. Poartă de lemn sculptat, cu porumbar sub streaşină, la un conac de la băile Geoagiu.

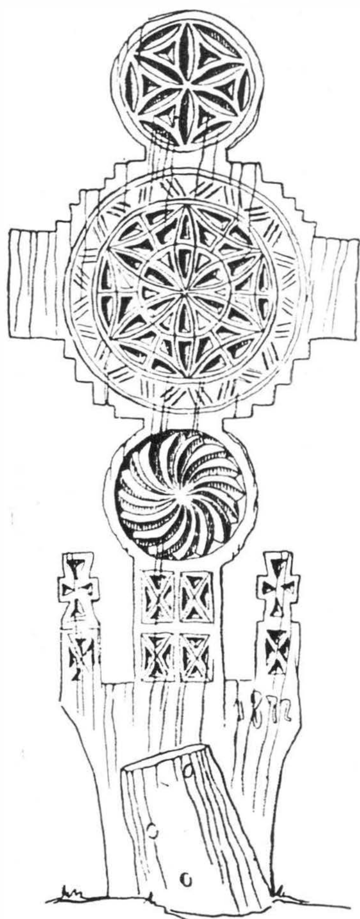

Fig. 188. Cruce de lemn crestat, dintr-un singur trunchi, la Vinerea.

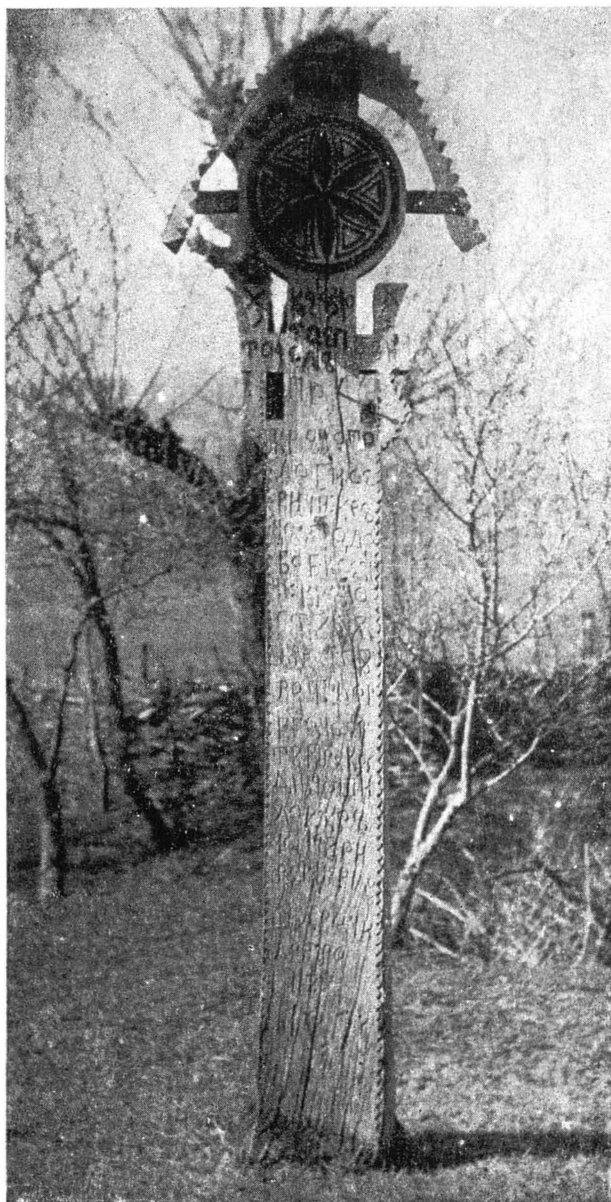

Fig. 189. Cruce veche de lemn crestat, colorată și cu inscripții, în cimitirul de la Vîlcelele Bune.

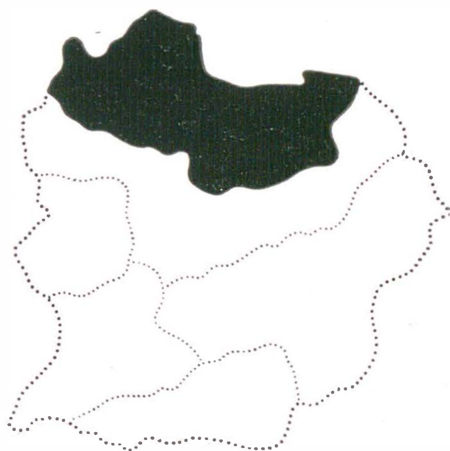

Fig. 190. Muncеii Mureşului.

Fig. 191. Grup de case vechi, între livezi, la Almaş.

MUNCEII MUREŞULUI

LA nordul Mureşului,* regiunea Hunedoara este brăzdată în toate sensurile de muncei, — ramificaţiile sudice mai joase ale munţilor Apuseni. Spre deosebire de partea de sud a regiunii, care se subîmparte în unităţi mari distincte cu limite bine precizate, aci înălţimile înguste — caracteristice unei vechi zone vulcanice — împart teritoriul în mici depresiuni aproape izolate, cu legături de circulaţie anevoioase între ele şi către centrele populate mai mari din cîmpiile limitrofe: a Aradului, a Mureşului şi a Albei-Iulia. Aceste mici depresiuni incluse între muncei păstrează caracterul dominant de zonă de înălţimi a acestei microregiuni din nordul Mureşului.

În această microregiune atît de frămîntată se pot totuşi distinge două sectoare principale. Împărţirea este făcută de culoarul de circulaţie mai lesnicioasă dintre Deva şi Brad, care se continuă în nord cu trecerea peste munţii Codrului înspre Vaşcău, iar în sud cu calea largă a Streiului înspre Haţeg. Fiecare din aceste sectoare, alcătuite unul din munceii Zarandului, iar altul din munceii Metaliferi, se subimparte la rîndul lui în zone, care şi ele sînt alcătuite din alte unităţi mai mici.

Mai la est, cursul Ampoiului desparte munceii Trascăului, de munceii Vinţului; aceştia se caracterizează prin înălţimea lor relativ mare, care a făcut să rămînă ceva mai împăduriţi şi mai slab populaţi. Zona cea mai importantă a microregiunii de la nord de Mureş o constituie însă munceii Metaliferi cu minele de aur şi care se caracterizează printr-o compartimentare extremă în depresiuni şi bazine, legate uneori prin chei strîmte. Toate aceste depresiuni şi bazine şi uneori chiar şi dealurile, sînt despădurite şi populate. Tipul dominant de sat este cel risipit (fig. 210). Din culme în culme se văd casele şi şurele de fîn, legate doar prin poteci de picior şi de cai. În această microregiune se întîlnesc aşezări care pot fi socotite, alături de cele din Pădureni, din Luncani şi din munţii Apuseni, ca fiind printre cele mai izolate din ţara noastră.

* Vezi fig. 1.

Posibilităţile de trai ale regiunii sînt reduse: păşuni şi fîneţe, puţină agricultură pe un sol nefertil şi mai ales minerit, care duce şi la deplasări mari de populaţie pentru lucru. În regiune s-au dezvoltat numeroase meşteşuguri repartizate în sate specializate, care produc anumite mărfuri pe care le vînd la tîrgurile din regiune, iar uneori pleacă cu ele mai departe spre regiunile de cîmpie, din vestul şi centrul Transilvaniei. Aşa sînt: olari la Obirşa, rotari la Leaoţi şi Dobroţ, vărari la Bulzeşti, spătari la Rişculiţa, lucrători de pădure la Ciungani. meşteri de furci, juguri, roţi şi care la Intregalde, cioplitori în piatră la Stînija şi După-Piatră.

Cu toată această compartimentare puternică, datorită modului unitar de viaţă, arhitectura zonei prezintă caractere unitare. Ea se leagă cu arhitectura din celelalte zone ale munţilor Apuseni, importante din punctul de vedere al arhitecturii, şi în primul rînd cu arhitectura atît de caracteristică din bazinul Arieşului, în special cu cea din sectorul Lupşa, Sălciua, Boşaga. În zonă se întîlnesc încă foarte multe exemplare din vechea arhitectură locală (fig 193—197, 201, 210, 218).

Materialul dominant de construcţie este lemnul, sub forma bîrnelor cioplite şi încheiate la capete prin îmbinări. O notă specifică a arhitecturii lemnului din această microregiune este tencuirea şi văruirea bîrnelor. În timp ce în celelalte zone din Apuseni lemnul rămîne aparent, în zona munceilor Mureşului casele de lemn sînt tencuite. Pentru plastica locuinţei, aceasta nu este fără importanţă. Albul pereţilor contrastează cu vineţiul soclului de piatră şi cu cafeniul închis al învelitorilor de paie. Pe de altă parte, pereţii de lemn nu au liniile rigide ale pereţilor de cărămidă, încît şi tencuiţi dau caselor contururi oarecum înmuiate, cu linii puţin mişcate. Acoperişul, în general de paie, este foarte înalt, întrecînd de trei ori înălţimea pereţilor. În proporţie mai mică, apar şi acoperişurile de şindrilă. Cărămida este întrebuinţată pe o scară foarte restrînsă, şi numai în centrele mari, cum ar fi Baia de Criş, Băiţa, Vaţa etc.; ţigla în schimb a pătruns destul de mult.

În această microregiune este frecvent planul arhaic al locuinţei compuse din „casă" (cameră de locuit) şi cămara alăturată, retrasă. Datorită acestei retrageri ia naştere tîrnaţul (prispa) cu supralărgire pe porţiunea cămării. Uneori această supralărgire este închisă, dînd naştere unui tip de locuinţe foarte asemănătoar cu cel din zona Miercurii Ciucului. O variantă importantă a acestui plan este aceea în care dispare peretele despărţitor dintre cămară şi casă, toată casa reducîndu-se la o încăpere unică. Ca element deosebit de interesant în acest caz este amplasarea centrală a vetrei (fig. 216).

Un al doilea plan vechi de casă este acela cu două camere şi cu o singură intrare. Se pare că acest plan este mai frecvent în partea de est a zonei. În cazul acestui plan, prima încăpere, prin care se face şi intrarea, se numeşte „conie"; în această încăpere este instalată şi vatra cu camniţă sau cuptorul. Din conie se intră în „casă", camera de locuit (fig. 200, 201, 203).

Casele mai noi au planul compus din două încăperi, aşezate de o parte şi alta a unei tinde centrale. Uneori această tindă este împărţită în două, în partea din fund fiind instalat cuptorul. Caracteristică este tehnica construirii cuptorului, a cărui gură este în cuprinsul casei, iar bolta este scoasă afară din planul casei, fiind adăpostită sub un acoperiş mic separat, uneori în polată (fig. 195, 213, 215, 217, 219).

Un plan care se întîlneşte şi la casele vechi şi la cele noi este cel cu două încăperi, cu două intrări separate. Este planul hunedorean, foarte frecvent întîlnit cu deosebire în Ţara Haţegului.

De multe ori casele sînt construite pe două nivele. Nivelul inferior cuprinde pivniţa şi o încăpere de locuit. De cele mai multe ori casa cu două nivele apare în terenul accidentat, utilizînd diferenţa de nivel.

Faţada caselor are aproape întotdeauna „tirnaţ“, închisă de multe ori cu balustradă. În regiunile de muncei casele au şi „filigorie“, denumire locală a unui foişor cu acoperiş în două ape (fig. 202, 203, 220).

Ornamentaţia caselor din această zonă este destul de redusă. Tîrnaţul are uneori stîlpi cu arcade de lemn rezultate din cioplirea în arce a grinzii şi a contrafişelor, sau cu contrafişe drepte, neformînd arcade (fig. 224). Casele de cărămidă au uneori decoraţii în tencuială. Acest gen de ornamentaţie nu este însă prea răspîndit. El se întîlneşte mai mult în micile centre şi tirguri, ca Baia de Criş, sau în satele din zona de contact cu şesurile în care se află şi sate locuite de populaţia săsească.

Arhitectura din zona centrală a munceilor Mureşului se împarte în două mari categorii determinate de vechimea construcţiilor: casele vechi se disting prin silueta lor, definită de înălţimea mare a acoperişului de paie, în patru ape; casele noi au acoperişul de ţiglă construit în două ape. În estul zonei, la aceste două forme se adaugă cea cu fronton, de influenţă săsească (fig. 200)

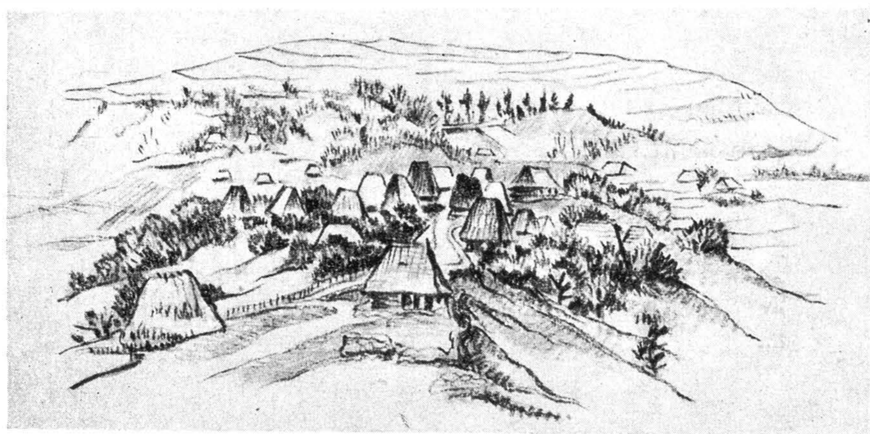

Fig. 192. Cringături de culme, în satul risipit, Luncoiu.

Fig. 193. Gospodărie mică, strînsă într-un ocol, la poalele dealului, la Intregalde.

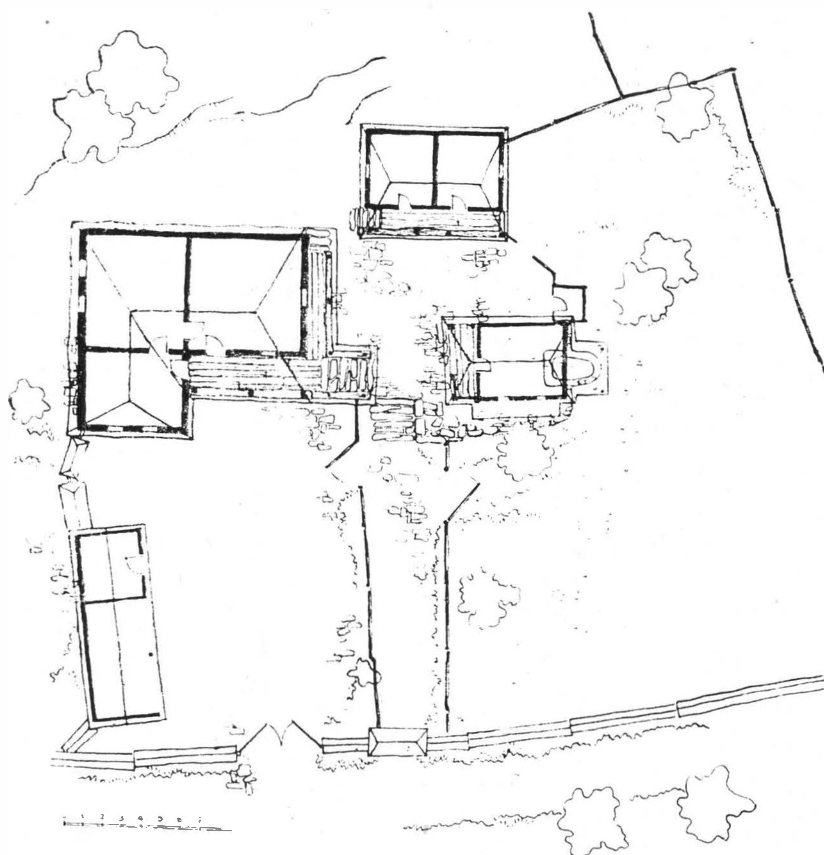

Fig. 194. Gospodăria veche (1886) a lui Mihai Florinc, la Intregalde.

Fig. 195. Vederea de ansamblu a gospodăriei lui Mihai Florinc. O terasă înălţată cu cîteva trepte grupează în jurul ei casa nouă, pe cea veche şi bucătăria de vară. Grajdul rămîne izolat către stradă.

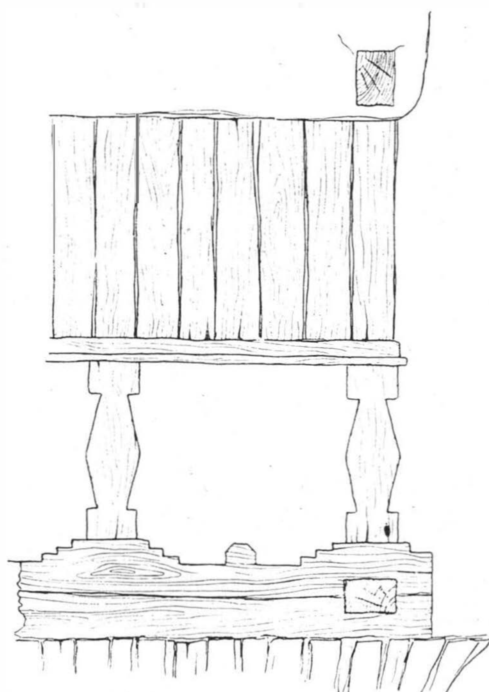

Fig. 196. Detaliul prispei de la cămara veche a gospodăriei lui Iosif Clamba, construită în 1850.

Fig. 197. Biserica veche de piatră cu prispă de lemn pe latura sudică, aşezată pe deal, la Ighel.

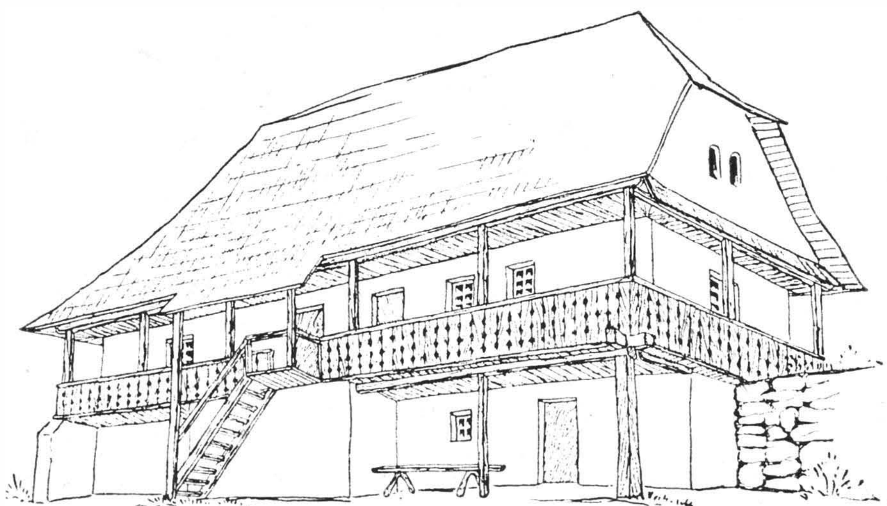

Fig. 198. Casă dezvoltată în lung şi pe două nivele, cu un mic balcon în consolă şi scara acoperite în polată, la o piuă din Ighel.

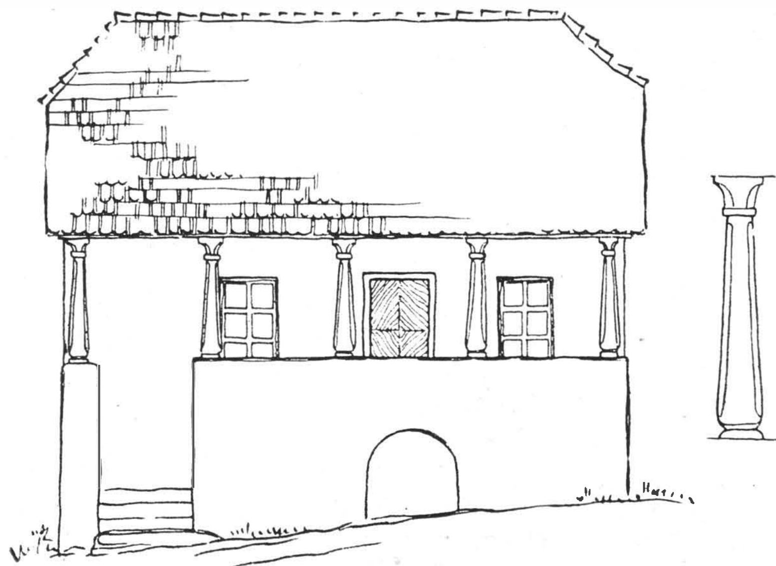
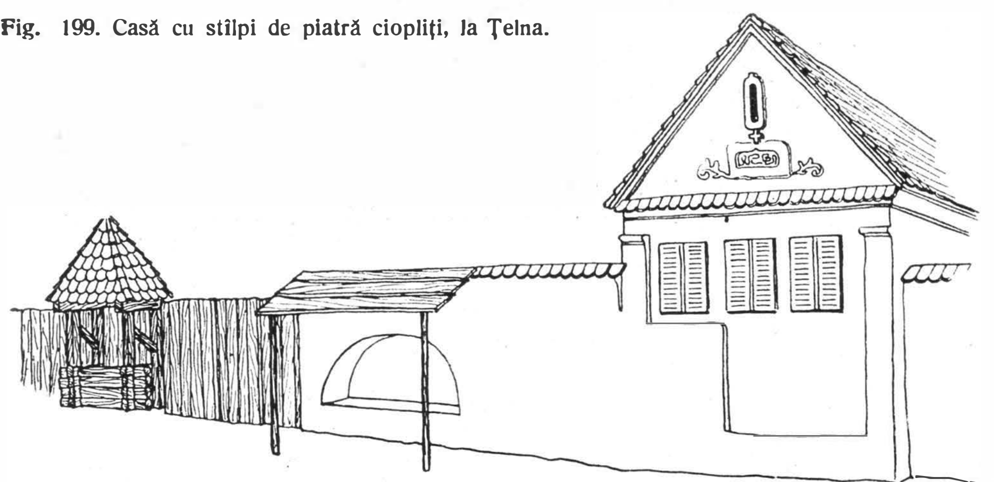

Fig. 199. Casă cu stîlpi de piatră cioplIți, la Țelna.

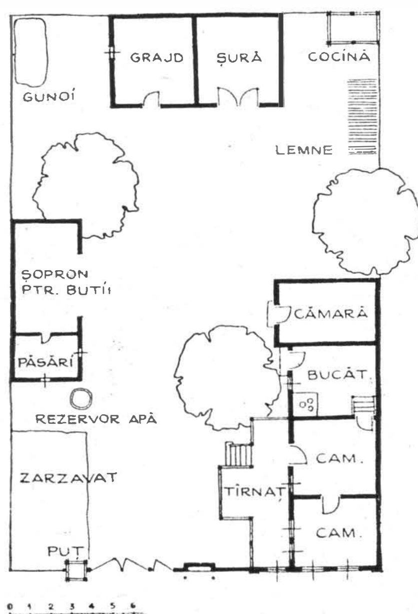

Fig. 200. Gospodăria lui Ion Moldovan din Bucerdea-Vinoasă, dezvoltare corespunzătoare zonei viticole. Frontonul casei de influență săsească. La stradă fîntîna și o bancă în nișă arcuită, sub o polată.

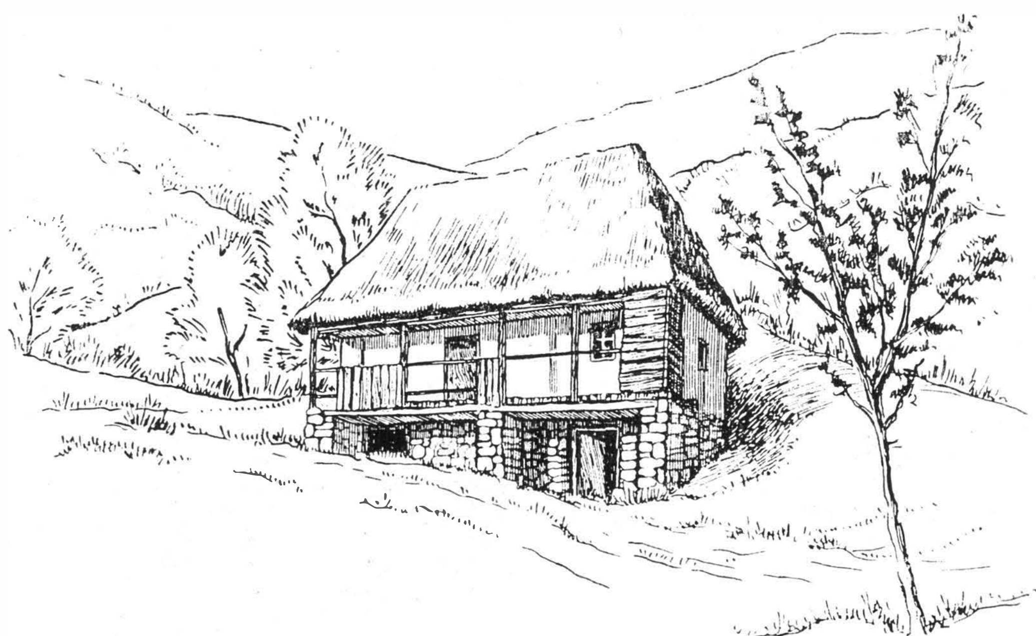
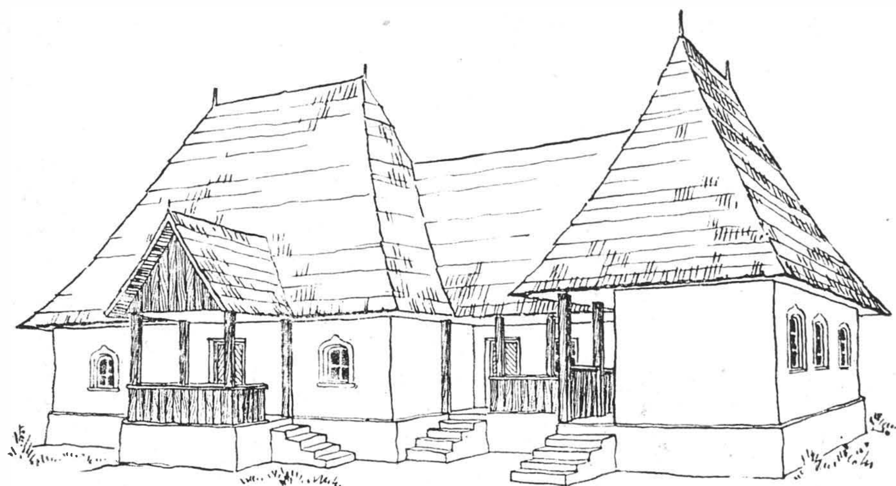

Fig. 201. Casă veche izolată la Almaş, din piatră şi lemn, adaptată terenului în pantă.

Fig. 202. Detaliu de foişor la o casă din Ardeu, cu porumbar sub streaşină, înafară de cel izolat din faţă.

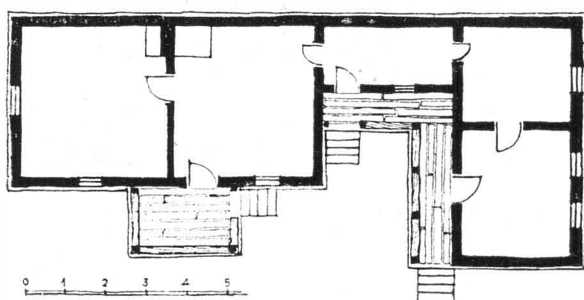

Fig. 203. Casă veche cu „tirnaţ" şi casă nouă cu „filigorie" (foişor) legate între ele, la Zlatna.

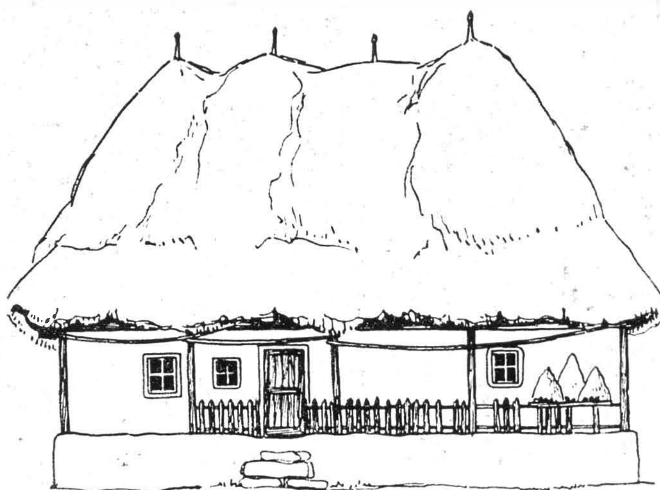

Fig. 204. Casă veche, joasă, la Balşa.

Fig. 205. Biserica de lemn tencuită, din Bulzeştii de Sus, cu pridvor la intrare şi, pe latura sudică, „filigorie" ca la case.

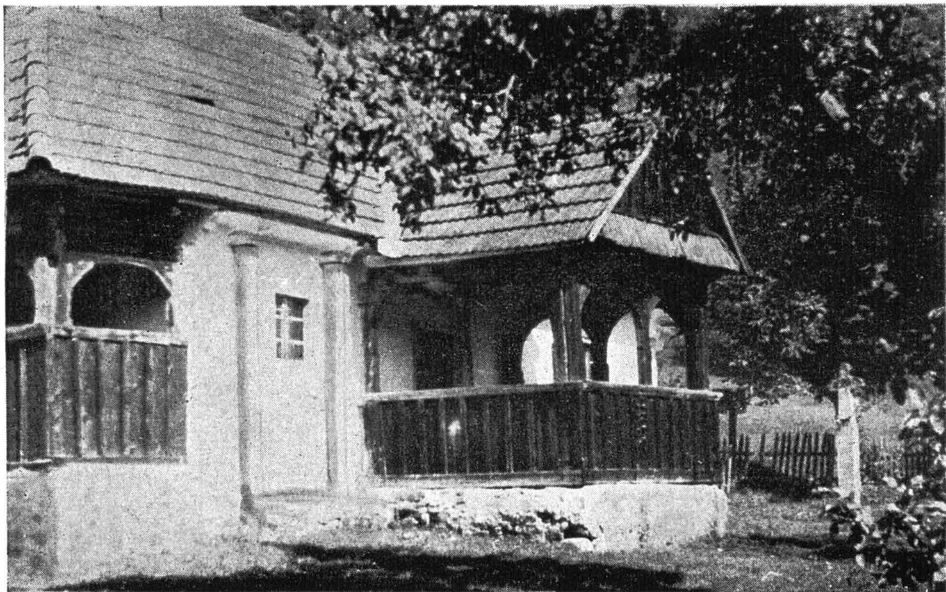

Fig. 206. Detaliul bisericii de lemn din Bulzeştii de Jos, de asemenea cu pridvor şi „filigorie", la care stîlpii sint legaţi de grindă prin contrafişe formînd arcade.

Fig. 207. Casă cu o singură cameră şi prispă, pe soclu cu pivniţă, la Bulzeştii de Jos.

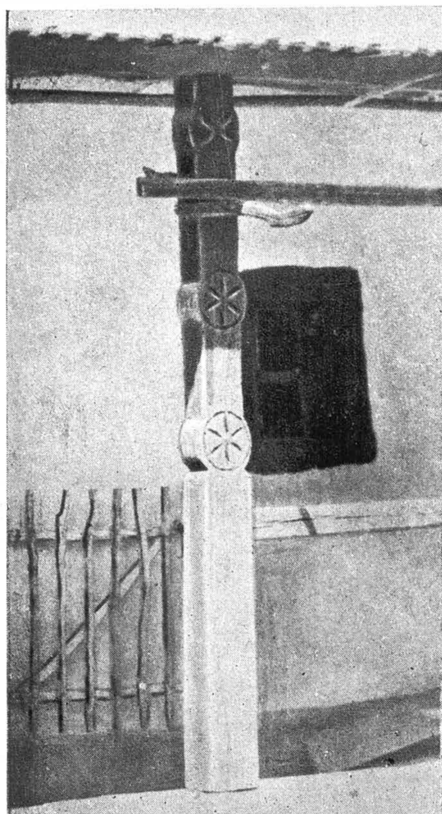

Fig. 208. Stîlp de prispă cu crestături la Obîrşia.

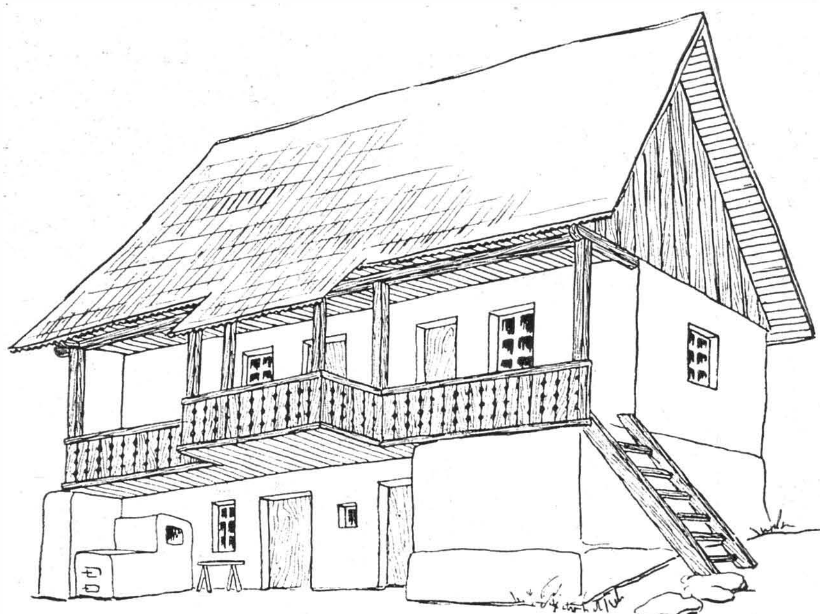

Fig. 209. Casă cu două nivele, pe teren în pantă, cu balcon lărgit din prispă şi acoperit în polată, la Rişculiţa.

BULZEŞTI
VIDRA DE JOS
SOHODOL
TOMNATEC
GROHOT
RIBICICARA
ABRUD
BUCEŞ
MIHĂILENI
CATUN CITERA
CATUN GROŞURI
Dealul Faţa Groşului
Dealul Dosu Groşului
DRAGU BRAD
pădure seculară de fag şi de stejar
CRÎNG PORCARIU
CATUN CRIŞ
CRÎNG PLAIU
CRÎNG OBÎRŞIA
CRÎNG VULCAN
piatră de var
cărbune
CRÎNG MUŞAT
CARTIER RUDAR

Fig. 210. Satul Blăjeni, risipit în cătune şi crîngături pe întregul său hotar.

Fig. 211. Casă veche, pe teren în pantă, cu prispa pe două laturi — în faţă parţială.

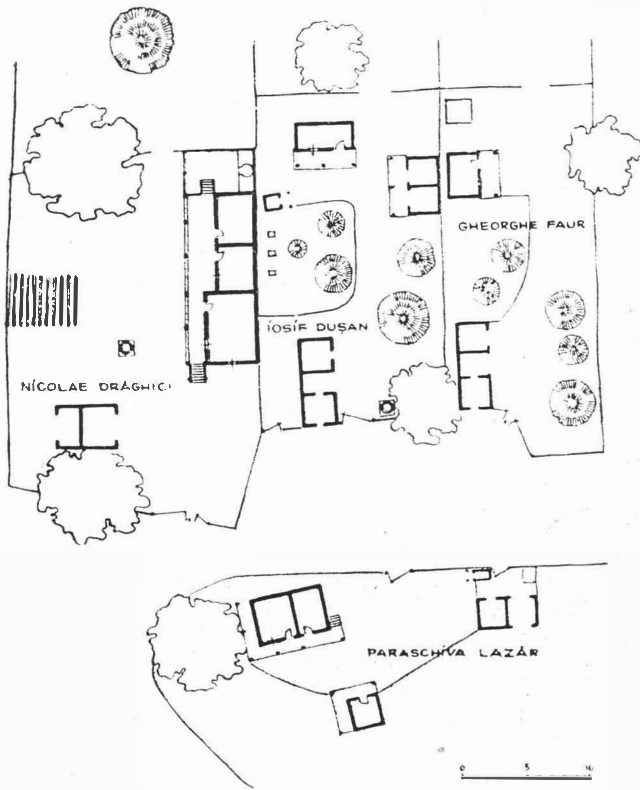
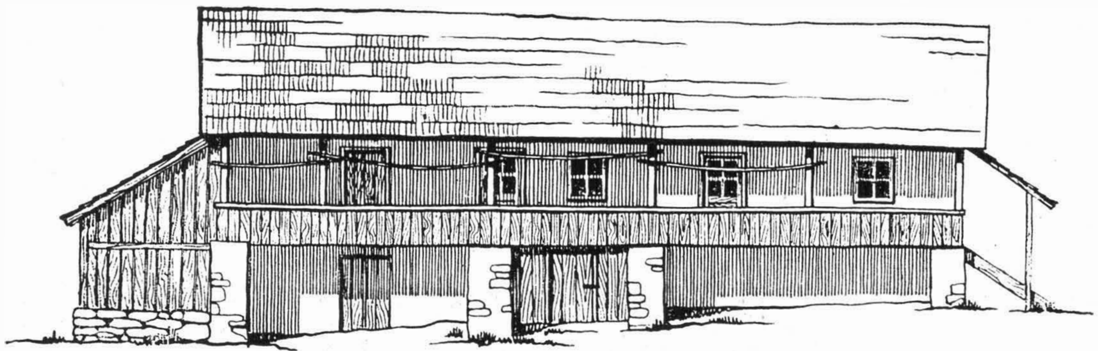

Fig. 212. Grup de gospodării la Ribița, unde ca și la Rișculița sau, în parte, la Crișan, gospodăriile așezate pe vale au grajdul la drum cu intrarea directă.

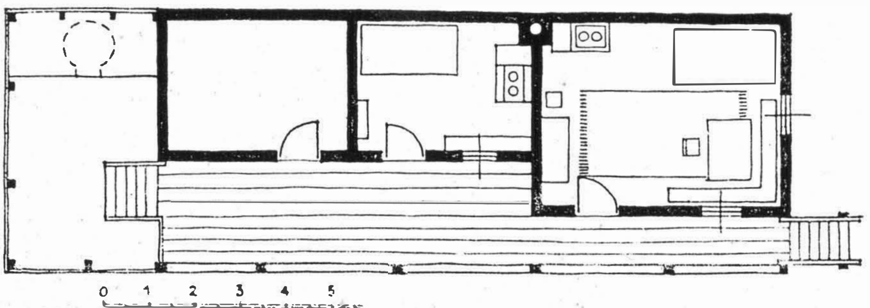

Fig. 213. Casa lui Nicolaie Drăghici din Ribița, cu trei camere și prispă lărgită parțial, înălțată pe stîlpi de zidărie, acoperită în două ape, avînd un cuptor sub polată.

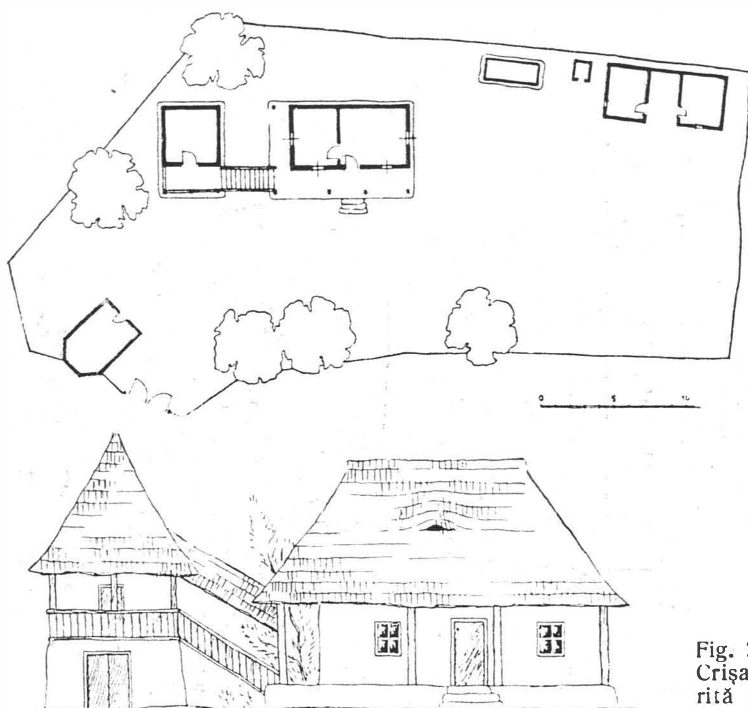
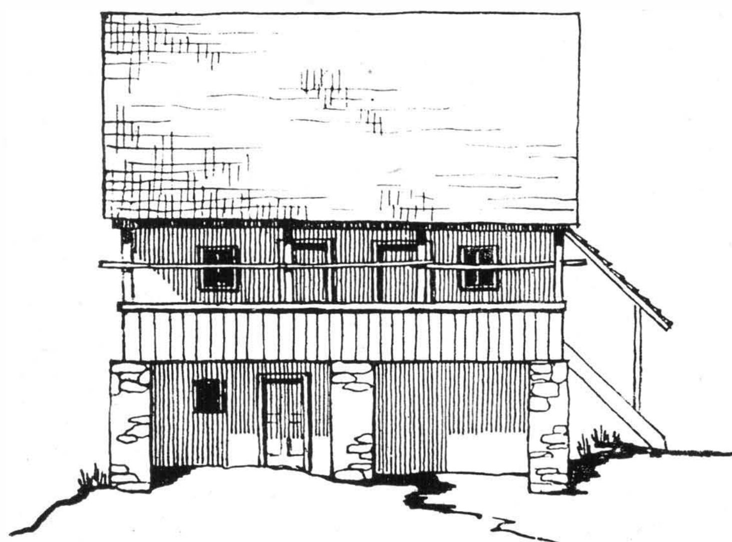

Fig. 214. Gospodăria lui Ion Neaga din Crișan, cu trecere suspendată și acoperită între casă și cămara pe pivniță

Fig. 215. Gospodărie la Caraciu. Ca și în alte sate din munții Zaradului, casa veche cu două camere se leagă prin prispă pe colț cu dependințele noi.

Fig. 216. Casă de bîrne în construcție, la Vălioara, cu căpriorii și penele pregătite pentru acoperirea cu paie ca în munții Apuseni.

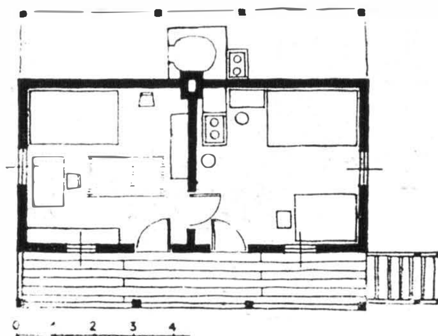
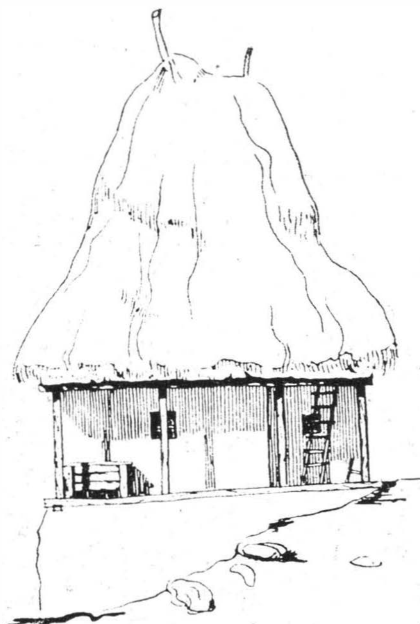
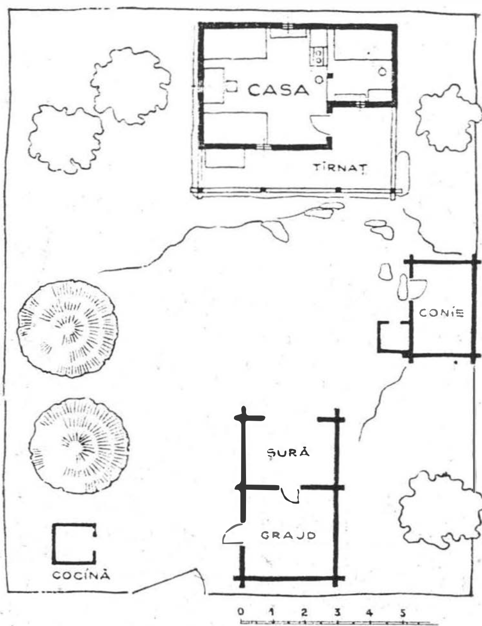

Fig. 217. Casa lui Ion Cori din Crișan. Prispa cu stîlpi de lemn așezată pe trei stîlpi de zidărie. La primul nivel „casa de jos“ locuit de bătrîni. La etaj „casa de sus“ încălzită și „casa curată“ neîncălzită. Cuptorul și plita de vară în spate sub polată.

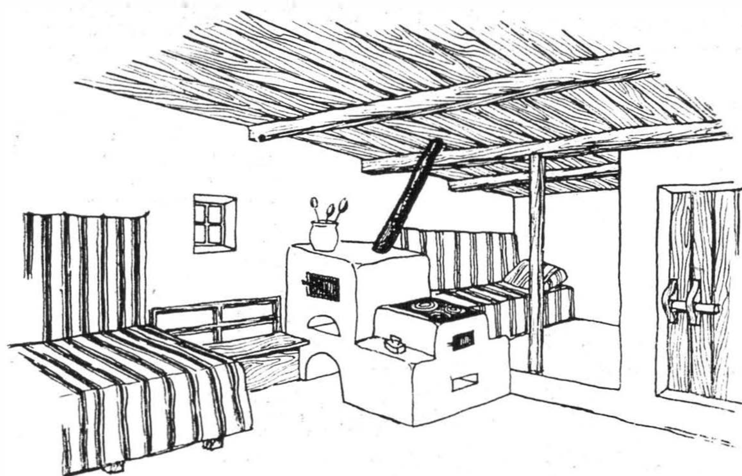

Fig. 218. Gospodăria lui Ion Fugata din București, cu grajdul la stradă și locuința în fundul lotului. Locuința de tip vechi, cu tîrnaț fără balustradă, supralărgit la intrare, la care prin suprimarea peretelui interior, cămara s-a unit cu „casa“ în jurul sobei.

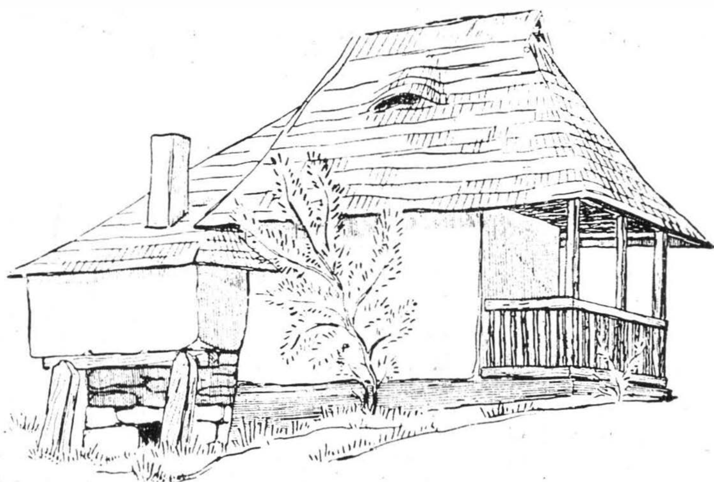
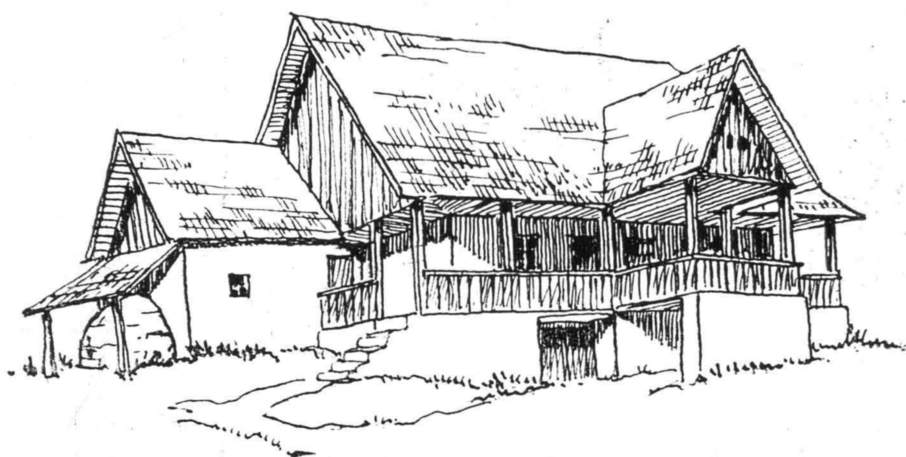

Fig. 219. Casă veche la Ormindea, cu o singură cameră și cuptor boltit, ieșit în afară, pe stîlpi și acoperit în polată.

Fig. 220. Gospodărie izolată la Vălişoara; casa puţin înălţată, cu filigoria lărgă pe stîlpi de cărămidă.

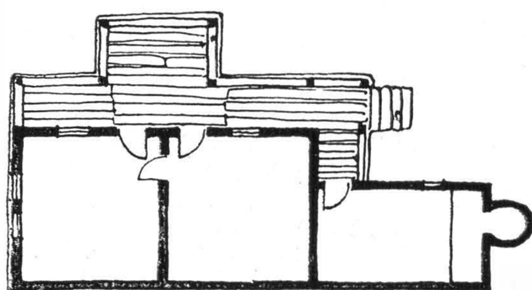
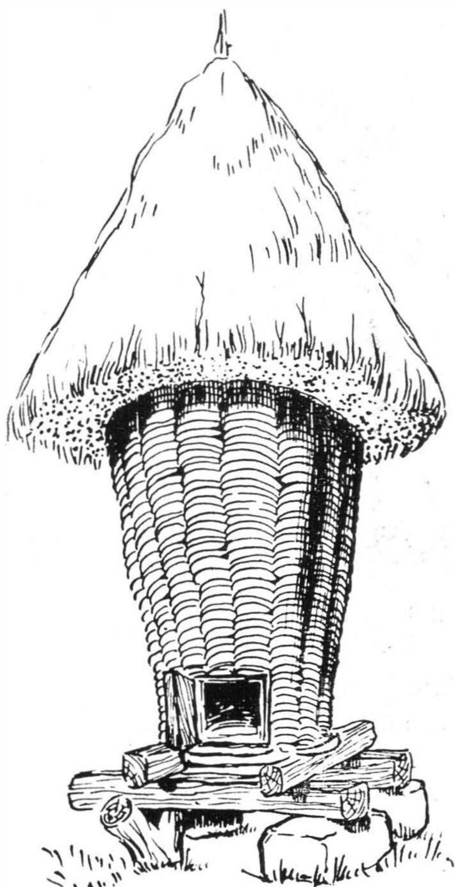

Fig. 221. Casă din Valişoara cu prispă pe două laturi şi „filigorie"; în prelungire cuptoriştea.

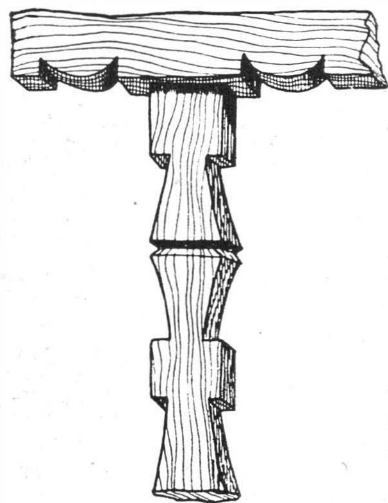

Fig. 223. Stîlpi și grindă de prispă la Pogănești.

Fig. 222. Coteț de păsări din nuiele împletite, acoperit cu paie, la Stoeneasa.

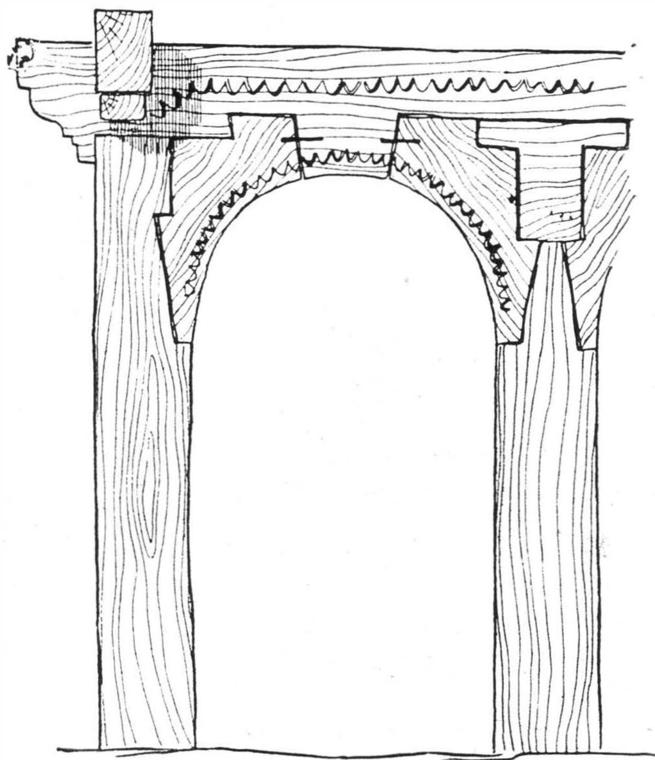

Fig. 224. Arcadă de lemn rezultînd din stîlpi și grindă, cioppliți și racordați prin contrafișe, la o casă veche din Vișca.

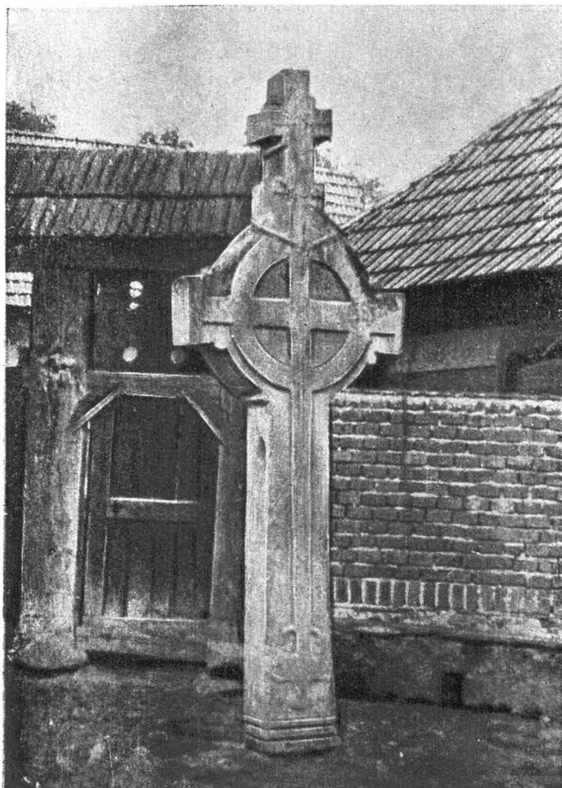

Fig. 225. Troiță de lemn cioplit la Vorța.

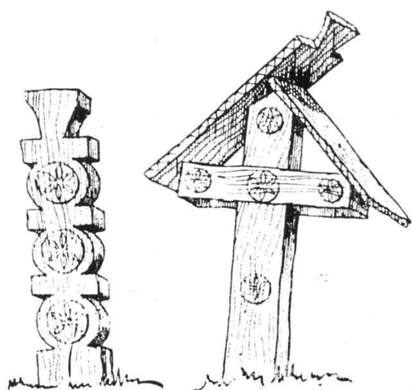

Fig. 226. Cruci de cimitir la Pogănești, deosebite pentru femei și pentru bărbați.

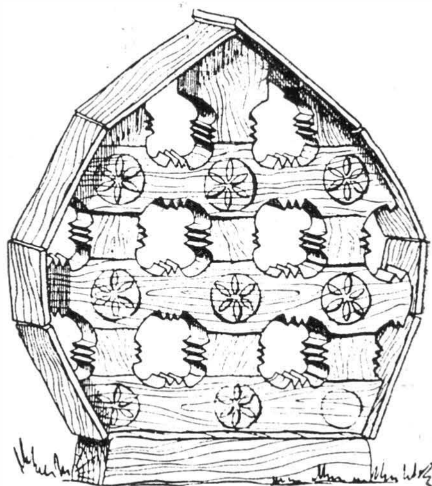

Fig. 227. Troiță de cimitir la Pogănești.

Fig. 228. Cruci de piatră sculptată la intrarea în Baia de Criş.

BIBLIOGRAFIE

1. *F. Stănculescu* şi *S. Peterneli.* Studii şi relevee de arhitectură populară, Ministerul Construcţiilor (nepublicate) Bucureşti, 1919.
2. Colectivul de sistematizare regională, Ministerul Construcţiilor. Documentare asupra regiunii Hunedoara (arhiva I.C.S.O.R.), Bucureşti, 1949—1950.
3. *Mioara Fieroiu.* Arhitectura civilă din plasa Orăştie, 1950 (Arhiva I.C.S.O.R.).
4. *T. Oteteleşanu.* Gospodăria şi casa ţărănească din plasa Haţeg, 1950 (Arhiva I.C.S.O.R.).
5. *I. Sturza.* Gospodăria şi casa ţărănească din plasa Hunedoara, 1950 (Arhiva I.C.S.O.R.).
6. *A. Gheorghiu* şi *M. Possa.* Arhitectura ţărănească din Raionul Petroşeni, 1951 (Arhiva I.C.S.O.R.).
7. Expoziţia „Arhitectura populară din Hunedoara", I.P.C. Revista Arhitectura R.P.R. nr. 4, Bucureşti, 1951.
8. *P. Petrescu* şi *P. Stahl.* Albume documentare pentru Ţara Haţegului, Ţinutul Pădurenilor şi Valea Jiului (arhiva I.C.S.O.R.), Bucureşti, 1953—1954.
9. *R. Vuia.* Extras din revista „La Transylvanie" Bucureşti, 1937.
10. *Gr. Ionescu.* Curs de istoria arhitecturii romîneşti (litografiat), Institutul de construcţii, Bucureşti, 1951.
11. *Gr. Ionescu.* Relatare de istoria arhitecturii romîneşti, E.S.A.C., Bucureşti, 1954.

T 803

Responsabil de carte: Vişan A.
Tehnoredactor: Dobrinescu C.
Corector responsabil: Niga Elena

Dat la cules 14. 03. 56. Bun de tipar 31. 05. 56. Hîrtie kunstdruck 61×86/8. Coli editoriale 9,20. Coli de tipar 15,50. Comanda S 3345. A. 05802. Indicele de clasificare pentru bibliotecile mari 72 (R 014). Indicele de clasificare pentru bibliotecile mici 72.

Tiparul executat la
Intreprinderea Poligrafică Sibiu, Str. I. V. Stalin 15 — R. P. R.

E R A T Ă

Pag.	Rîndul	In loc de	Se va citi	Din vina
31	2 jos	harduri	garduri	Editurii
81	4 jos	determinată	determinantă	„
105	fig. 196	—	Se va citi figura inversată	Tipografiei
114	„ 215 legenda	Zaradului	Zarandului	„

Arhitectura populară romînească

T 803

Responsabil de carte: Vişan A.
Tehnoredactor: Dobrinescu C.
Corector responsabil: Niga Elena

Dat la cules 14. 03. 56. Bun de tipar 31. 05. 56. Hîrtie kunstdruck 61×86/8. Coli editoriale 9,20. Coli de tipar 15,50. Comanda S 3345. A. 05802. Indicele de clasificare pentru bibliotecile mari 72 (R 014). Indicele de clasificare pentru bibliotecile mici 72.

Tiparul executat la
Intreprinderea Poligrafică Sibiu, Str. I. V. Stalin 15 — R. P. R.